

PISUHAN WONTEN ING LAWAKAN RABIES

SKRIPSI

Dipunaturaken dhateng Fakultas Bahasa dan Seni
Universitas Negeri Yogyakarta
kangge Njangkepi Sarat Pikantuk
Gelar Sarjana Pendidikan

dening

Apriyanto Dwi Santoso

NIM 09205241054

**PROGRAM STUDI PENDIDIKAN BAHASA JAWA
JURUSAN PENDIDIKAN BAHASA DAERAH
FAKULTAS BAHASA DAN SENI
UNIVERSITAS NEGERI YOGYAKARTA**

2013

PASARUJUKAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Pisuhan Wonten Ing Lawakan Rabies* menika sampun pikantuk palilah dening *pembimbing* kangge dipunujiaken salebeting *pendadaran*.

Yogyakarta, 1 Agustus 2013

Pembimbing I

Siti Mulyani, M.Hum.

NIP 19620729 198703 2 002

Yogyakarta, 1 Agustus 2013

Pembimbing II

Hardiyanto, M.Hum.

NIP 19561130 198411 1 001

PANGESAHAN

Skripsi kanthi irah-irahan *Pisuhan Wonten Ing Lawakan Rabies* menika sampun dipunandharaken wonten ing ujian pendadaran wonten sangajengipun Dewan Penguji nalika tanggal 2 September 2013 saha dipunwedharaken lulus.

DEWAN PENGUJI

Asma	Jabatan	Tapak Asma	Tanggal
Dr. Suwardi, M.Hum.	Ketua Penguji		26-9-2013
Hardiyanto, M.Hum.	Sekretaris Penguji		24-9-2013
Prof. Dr. Suwarna, M.Pd.	Penguji I		26/9/2013
Siti Mulyani, M.Hum.	Penguji II		19-9-2013

Yogyakarta, September 2013

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Yogyakarta

Dekan,

Prof. Dr. Zamzani, M. Pd.

NIP 19550505 198011 1 001

WEDHARAN

Ingkang tapak asma wonten ing ngandhap menika, kula:

Nama : **Apriyanto Dwi Santoso**

NIM : 09205241054

Program Studi : Pendidikan Bahasa Jawa

Fakultas : Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta

ngandharaken bilih *karya ilmiah* menika ingkang damel kula piyambak. Samangertos kula wosipun *karya ilmiah* menika boten dipunserat dening tiyang sanes, kejawi perangan-perangan tartamtu ingkang kula pendhet minangka *acuan* kanthi adhedhasar tata cara saha etika nyerat *karya ilmiah* ingkang umum sarta dipunserat wonten kapustakan. Wedharan menika dipunserat kanthi saestu. Menawi samangke wonten kasunyatanipun wedharan menika boten leres, sedayanipun dados tanggel jawab kula.

Yogyakarta, 1 Agustus 2013

Panyerat,

Apriyanto Dwi Santoso

SESANTI

Gusti Paring Pitulungan

PISUNGSUNG

Kanthi raos sokur dhumateng Allah SWT, *karya ilmiah* menika kula aturaken dhateng: tiyang sepuh kula, Bapak Samiyono saha Ibu Nining Sulistiyani ingkang sampun paring panjurung, penyengkuyung saha donga pangestu.

PRAWACANA

Puji sukur konjuk wonten ing ngarsanipun Allah SWT ingkang tansah paring kasarasan, rahmat, saha hidayah dhateng panyerat, satemah skripsi kanthi irah-irahan *Pisuhan Wonten Ing Lawakan Rabies* menika saged dipunserat. Skripsi menika dipunserat kangge njangkepi sarat nggayuh *gelar sarjana pendidikan*.

Panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng sedaya *pihak* ingkang sampun mbiyantu saha nyengkuyung awit saking purwaka dumugi paripurnaning skripsi menika. Kanthi raos ingkang tulus panyerat ngaturaken agunging panuwun dhateng:

1. Bapak Prof. Dr. Rochmat Wahab, MA. M.Pd. Minangka Rektor Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring palilah kangge kula sinau wonten ing Universitas Negeri Yogyakarta;
2. Bapak Prof. Dr. Zamzani minangka Dekan Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Yogyakarta ingkang sampun paring panjurung kangge kula sinau wonten ing Fakultas Bahasa dan Seni;
2. Bapak Dr. Suwardi, M.Hum minangka Pangarsa Jurusan Pendidikan Bahasa Daerah ingkang sampun paring ijin kangge nglampahi panaliten menika;
3. Ibu Siti Mulyani, M.Hum minangka dosen pembimbing skripsi ingkang sampun paring panjurung, pamrayogi sarta ashipun satemah skripsi menika saged paripurna kanthi sae;
4. Bapak Hardiyanto, M.Hum minangka dosen pembimbing skripsi ingkang sampun paring panyengkuyung, pamrayogi, sarta ashipun sadangunipun kula sinau wonten ing jurusan Pendidikan Bahasa Daerah menika sarta awit saking bimbinganipun skripsi menika ugi saged paripurna kanthi sae;
5. Bapak Ibu dosen saha staf jurusan Pendidikan Bahasa Daerah awit sedaya ngelmu ingkang mumpangat sanget kangge kula;
6. *Dewan penguji* Tugas Akhir Skripsi ingkang sampun paring pamrayogi saha pitedahipun;

7. Bapak saha ibu ingkang kula tresnani awit sedaya panjurung saha donga pangestunipun, Mas Bayu ingkang sampun paring donga lan panyengkuyung sarta sedherek-sedherek ingkang sampun paring panyengkuyung dhateng kula;
8. Kanca-kanca Pendidikan Bahasa Daerah angkatan 2009, Kanca-kanca kontrakan CJ awit sedaya panjurung saha pambiyantunipun, sarta sedaya *pihak* ingkang sampun paring panjurung saha donganipun dhateng panyerat satemah skripsi menika saged paripurna kanthi sae.

Anggenipun damel skripsi menika dereng saged kawastanan jangkepmenapa malih sampurna. Pramila sedaya pamrayogi saha panyaruwe tansah katampi saha kaaturaken agunging panuwun. Mugi-mugi skripsi menika saged murakabi tumrap kita sedaya.

Yogyakarta, 1 Agustus 2013

Panyerat,

Apriyanto Dwi Santoso

WOSING ISI

	Kaca
IRAH-IRAHAN	i
PASARUJUKAN	ii
PANGESAHAN	iii
WEDHARAN	iv
SESANTI	v
PISUNGSUNG	vi
PRAWACANA	viii
WOSING ISI	x
DHAFTAR <i>TABEL</i>	xii
SARINING PANALITEN	vii
DHAFTAR SINGKATAN	xiii
BAB I. PURWAKA	1
A. Dhasaring Panaliten	1
B. Underaning Perkawis	3
C. Watesaning Perkawis	4
D. Wosing Perkawis	4
E. Ancasing Panaliten	4
F. Paedahing Panaliten	5
G. Pangertosan	5
BAB II. GEGARAN TEORI	6
A. Sosiolingusitik	6
B. Variasi Bahasa	7
C. Konteks Bahasa	9
D. Pisuhan	13
1. Wujuding Psuhan.....	13
2. <i>Referen</i> Pisuhan	22

3. <i>Fungsi</i> Pisuhan	24
E. Lawakan	27
E. Panaliten Ingkang Jumbuh	28
 BAB III. CARA PANALITEN	30
A. Desain Panaliten	30
B. <i>Data & Sumber</i> Panaliten	30
C. Caranipun Ngempalaken <i>Data</i>	30
D. Pirantining Panaliten	32
E. Caranipun Nganalisis <i>Data</i>	32
F. Validitas saha Reabilitas <i>Data</i>	33
 BAB IV. ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN	35
A. Asiling Panaliten	35
B. Pirembagan	46
1. Pisuhan awujud tembung lingga	47
2. Pisuhan awujud tembung andhahan	71
3. Pisuhan awujud frase	87
4. Pisuhan awujud klausa	98
 BAB V. PANUTUP	
A. Dudutan	113
B. Pamrayogi	114
C. <i>Implikasi</i>	114
 KAPUSTAKAN	115
 <i>LAMPIRAN</i>	118

DHAFTAR TABEL

	Kaca
Tabel 1: Kartu data	32
Tabel 2: Wujud, Jinis, Referen, Fungsi, saha Indikator Pisuhan wonten ing Lawakan Rabies.....	35
Tabel 3: Tabel Analisis Wujud, Jinis, saha Fungsi Pisuhan wonten ing Lawakan Rabies	118

PISUHAN WONTEN ING LAWAKAN RABIES

dening
Apriyanto Dwi Santoso
NIM 09205241054

SARINING PANALITEN

Panaliten menika kangge ngandharaken pisuhan wonten ing lawakan Rabies. Pisuhan menika kaandharaken babagan wujud, referen, saha ancas pisuhan wonten ing lawakan Rabies.

Panaliten menika kalebet panaliten *deskriptif*. Data wonten ing panaliten menika awujud tembung, frase, saha klausa ingkang awujud pisuhan. Sumber datanipun sekawan kaset CD (*compact disc*) lawakan Rabies kanthi irah-irahan, *Rabies Asu-asunan*, *Rabies Manuk Korea*, *Rabies Lawak lan Lagu*, lan *Goro-Goro Lakon Brotoyuda produksi Parental Advisory*. Panaliten menika dipuntliti kanthi *analisis sosiolinguistik*. Caranipun ngempalaken data inggih menika ngginakaken teknik nyemak saha nyathet. Data ingkang sampun dipunkempalaken dipunanalisis kanthi *deskriptif*. Kangge manggihaken *validitas* data inggih menika ngginakaken *validitas semantis*, saha *triangulasi teori* wondene anggenipun manggihaken *reliabilitas* ngginakaken *reliabilitas stabilitas*.

Asiling panaliten menika ngandharaken wujud, *referen* saha ancas pisuhan wonten ing lawakan Rabies. Wujuding pisuhan ing lawakan Rabies arupi tembung lingga, tembung andhahan, *frase*, saha *klausa*. Jinising tembung pisuhan ing lawakan Rabies inggih menika tembung aran, tembung kahanan saha tembung kriya. Pisuhan awujud tembung lingga aran gadhah *referen* namaning kewan, padamelan, jinising lembut, saha jinising dhaharan. Pisuhan awujud tembung lingga kahanan ingkang *referen* kahanan barang saha kahanan tiyang. Pisuhan awujud tembung andhahan gadhah referen namaning kewan, perangan badan, aktivitas, saha kahanan. Pisuhan awujud *frase* aran *referen* namaning kewan lan padamelan. Pisuhan awujud frase kahanan *referen* kahanan tiyang lan kahanan barang. Pisuhan awujud klausa ingkang gadhah *referen* padamelan, namaning kewan, *aktivitas*, lan kahanan tiyang. Ancas pisuhan wonten ing lawakan Rabies inggih menika, kangge ngandharaken raos duka, gumun, jengkel, kuciwa, kuwatos, kangge ngina tiyang sanes, ngregengaken swasana saha ngandharaken raketing sesambetan.

DHAFTAR SINGKATAN

Ak	: <i>aktivitas</i> tertamtu
An	: andhahan
Ar	: aran
Cm	: camboran
Dh	: dhaharan
Dk	: duka
Fr	: frase
Gm	: gumun
Gt	: getun
Jk	: jengkel
Jl	: jinising lelembut
Kh	: kahanan tertamtu
Kl	: klausa
Kn	: kahanan
Kr	: kriya
Kt	: kahanan tiyang
Kw	: kuwatos
Ng	: ngina
Nk	: nama kewan
Ns	: ngregengaken swasana
P	: padamelan
Pb	: perangan badan
R	: rangkep
Rs	: raketing sesambetan
Tl	: tembung lingga
Tmb	: tembung
Wc	: wancah
Wu	: wuwuhan

BAB I PURWAKA

A. Dhasaring Panaliten

Basa minangka salah satunggaling perangan ingkang gadhah piguna ingkang wigatos wonten ing pagesangan manungsa kangge sambung rasa lan guneman, ngandharaken pamanggih kaliyan tiyang sanes, lan kangge sarana guyup kaliyan tiyang sanes. Panganggening basa boten namung dipuntemtukaken dening babagan *linguistik*, ananging ugi babagan *non linguistik*. Babagan *non linguistik* ingkang wonten gegayutan kaliyan panganggening basa antawisipun babagan *sosial* lan babagan *situasional* (Suwita, 1983: 23). Babagan *situasi* gadhah pangaribawa wonten ing pamilihing tembung ingkang badhe dipunginakaken lan kadospundi anggenipun matur. Babagan *sosial* ingkang gadhah pangaribawa wonten ing panganggening basa antawisipun yuswa, jinising kelamin, kahanan ekonomi, saha jabatan.

Basa wonten pagesangan ugi gadhah gina kangge ngandharaken raos dhateng tiyang sanes. Nalika tiyang saweg duka, tiyang menika asring migunakaken basa ingkang kasar kangge misuh marang mitra tuturipun. Tiyang menika misuh tamtu wonten sababipun lan ancasipun. Tembung misuh menika asalipun saking tembung lingga pisuh. Tembung pisuh menika wonten ing kamus Baoesastra Djawa gadhah teges tembung ingkang kasar. Saged dipuntegesi bilih pisuhan menika tembung ingkang asring dipunginakaken tiyang nalika piyambakipun saweg duka lan anyel dhateng tiyang sanes. Wonten ing masarakat Jawi wekdal samenika asring tiyang ngginakaken tembung pisuhan wonten ing

padintenan. Kahanan tiyang misuh samenika boten namung nalika saweg duka kemawon ananging nalika guyonan lan gegojekan.

Pisuhan ugi saged kapanggihaken wonten ing panggung panglipur, salah satunggaling seniman utawi dhagelan ingkang asring misuh wonten ing lawakanipun inggih menika Bambang Rabies. Bambang Rabies asring misuh nalika nembe wonten ing panggung sanajan raosipun kirang sopan lan kirang *etis* ananging kasunyatan pamirsa ingkang mirsani lawakan menika saged gumujeng lan remen. Menika sajatosipun narik kawigatosan panaliti kangge neliti babagan basa pisuhan ingkang asring dipunginakaken dening Rabies wonten ing lawakanipun.

Lawakan Rabies kathah ngginakaken pisuhan dhateng mitra lawakipun. Salebeting lawakan Rabies pisuhan ingkang asring dipunginakaken inggih menika gegayutan kaliyan peranganing badan, nama kewan, lan kahanan ingkang kirang ngremenaken. Tuladha pisuhan nalika ndhagel kaliyan putranipun, kados mekaten”*Wah elok tenan kowe ya le, wani ngasu-asuke bapakne dewe,....eeee lambemu kuwi.*”

Saking tuladha pisuhan Rabies menika wonten tembung asu kaliyan lambe menawi dipuntegesi kanthi limrah namung gadhah teges salah sawijining kewan lan peranganing badan. Tembung asu wonten ing tuladha menika pikantuk ater-ater ng- lan panambang –e gadhah teges ingkang kirang sopan amargi nganggep Rabies kados ta kewan asu. Tembung lambe bilih pikantuk panambang –*mu* lan wonten tembung kuwi dados tembung ingkang gadhah teges ingkang kirang sae.

Pisuhan Rabies menika menawi dipungayutaken kaliyan *referen* pisuhan menika, asu awujud kewan ingkang brangasan lan galak. Lambe menika minangka perangan badan ingkang dipunginakaken ngandharaken tuturan ingkang kurang becik. Dados tembung asu lan lambe ingkang sampun pikantuk panambang lan dipunandharaken nalika misuh menika sampun gadhah raos ingkang kirang sae lan saru.

Saking andharan lan dhasar ingkang sampun kaserat wonten ing inggil, tembung pisuhan wonten ing lawakan Rabies menika narik sanget dipunteliti wujud, *referen*, lan gina saking pisuhan kasebut. Pisuhan Rabies ingkang saru lan kirang sopan kanyata saged ndayani pamiarsa gumujeng lan remen kaliyan lawakan saking Rabies.

B. Underaning Prekawis

Adhedhasar saking dhasaring panaliten menika, saged kapendhet underaning perkawis babagan pisuhan. Underaning perkawis ing panaliten menika inggih menika:

1. wujud tembung pisuhan ingkang wonten ing lawakan Rabies,
2. *referen* tembung pisuhan ingkang wonten ing lawakan Rabies,
3. struktur basa kang wonten ing lawakan Rabies,
4. bab- bab ingkang nyababaken panganggening tembung pisuhan wonten ing lawakan Rabies,
5. ancas saking pisuhan ingkang wonten ing lawakan Rabies.

C. Watesaning Prekawis

Adhedhasar saking underaning panaliten menika, saged kapendhet watesing prekawis babagan pisuhan. Watesaning perkawis ing panaliten menika inggih menika:

1. wujud tembung pisuhan wonten ing lawakan Rabies,
2. *referen* tembung pisuhan wonten ing lawakan Rabies,
3. ancas saking tembung pisuhan wonten ing lawakan Rabies.

D. Wosing Prekawis

Adhedhasar saking watesaning prekawis ing nginggil menika, kita saged mendhet wosing prekawis babagan basa pisuhan. Wosing prekawis wonten ing panaliten menika inggih menika:

1. kadospundi wujud tembung pisuhan wonten ing lawakan Rabies?
2. punapa kemawon *referen* tembung pisuhan wonten ing lawakan Rabies?
3. punapa kemawon gina saking tembung pisuhan wonten ing lawakan Rabies?

E. Ancasing Panaliten

Adhedhasar saking wosing prekawis ing nginggil menika, kita saged mendhet ancasing panaliten. Ancasing ngawontenaken panaliten menika inggih menika:

1. ngandharaken babagan wujud basa pisuhan ingkang wonten ing lawakan Rabies,
2. ngandharaken babagan *referen* punapa kemawon ingkang dipunginakaken wonten ing lawakan Rabies,

3. ngandharaken gina saking pisuhan ingkang wonten ing lawakan Rabies.

F. Paedahing Panaliten

Asiling panaliten menika kaangkah saged paring sumbangan dhateng pengembangan ilmu bahasa. Kejawi bab menika, panaliten menika saged nambahi ngelmu babagan panaliten ingkang wonten gegayutanipun kalihan basa, mligiipun panganggening tembung pisuhan. Kanthi praktis supados pamaos boten nginakaken basa pisuhan amargi kirang pantes kangge pagesangan padintenan.

G. Pangertosan

Irah-irahan panaliten menika inggih menika Basa Pisuhan wonten ing Lawakan Rabies. Kangge njumbuhaken pamikiran kita dhateng irah-irahan menika badhe dipunandharaken babagan konsep wonten ing ngandhap menika:

1. Pisuhan inggih menika menika saking tembung lingga pisuh ingkang pikantuk panambang *-an*. Bilih tembung pisuh miturut W.J. S. Poerwadarminta (1939:494) menika gadhah teges tembung ingkang kasar, utawi tembung kang saru.
2. Lawakan inggih menika padamelan ingkang lucu lan saged damel gumujeng tiyang ingkang ningali.
3. Rabies inggih menika salah satunggaling pelawak saking tlatah Yogyakarta putra saking Mbah Gito ingkang kondhang dados pelawak ingkang asring ngginakaken pisuhan wonten ing salebeting lawakanipun.

BAB II

GEGARAN TEORI

A. Sociolinguistik

Sociolinguistik inggih menika ngelmu ingkang wonten gegayutanipun kaliyan basa ingkang dipunginakaken lan dipunkaji wonten ing salebeting masarakat. Basa wonten ing masarakat menika wigatos sanget amargi dados sarana kangge pasrawungan wonten pagesangan padintenan. Basa minangka sarana pasrawungan temtu kemawon gadhah gegayutan kaliyan budaya masarakat.

Chaer lan Agustina (2004: 2) ngandharaken sociolinguistik minangka ngelmu ingkang ngrembag babagan basa lan gegayutanipun kaliyan panganggening basa wonten ing masarakat. Miturut Nababan (1986: 2) sociolinguistik inggih menika salah satunggaling ilmu basa ingkang ngandharaken aspek-aspek masarakat basa, mliginipun maneka warni panganggening basa ing masarakat.

Miturut Nurhayati (2009: 3) sociolinguistik ugi ngrembag babagan basa *individu*. Menika amargi manungsa minangka titah ingkang boten saged gesang piyambak lan betah wawan rembag lan srawung wonten ing masarakat. Wonten pasrawungan manungsa ngginakaken basa minangka pratanda wonten guyup masarakat kadosta aturan, tata krama lan aspek ingkang wonten ing masarakat kasebat.

Saking andharan saking Chaer lan Nababan sami pamanggihipun babagan sociolinguistik ngenggingi basa ingkang dipunginakaken ing salebetingmasarakat.

Bilih Nurhayati langkung ngandharaken bilih sosiolinguistik ugi ngrembag babagan individu minangka peranan masarakat.

Saking andharan ing inggil Sosiolinguistik saged dipunwastani ngelmu ingkang wonten gegayutanipun kaliyan basa lan masarakat. Sosiolinguistik ngrembag babagan prekawis-prekawis basa ingkang wonten gegayutanipun kaliyan panutur minangka pangangge basa lan minangka peranan saking masarakat.

B. Variasi Basa

Panganggening basa wonten ing masarakat menika temtu kedah dipungayutaken kaliyan kahanan masarakat minangka masarakat basa. Nababan (1986: 13) ngandharaken bilih basa menika kaperang dados kalih inggih menika babagan wujud lan babagan teges. Babagan wujud antawisipun ngandhut swanten, seratan lan tata panyeratanipun. Babagan teges ngrembag babagan *leksikal fungsional*, lan *struktural*.

Wujud lan teges uga gadhah guna ingkang beda miturut kabetahan lan ancas anggenipun matur ingkang ndadosaken wontenipun variasi basa ing masarakat. Variasi basa menika dados pambada saking masarakat pangangge basanipun. Variasi basa miturut Chaer lan Agustina (2004: 62) kaperang dados sekawan inggih menika adhedhasar penutur, panganggening basa, keformalan, lan sarana.

Variasi basa adhedhasar penutur kaperang dados sekawan inggih menika *idiolek*, *dialek*, *kronolek* lan *sosiolek*. *Idiolek* inggih menika variasi basa ingkang

ngrembag babagan ingkang dados *ciri khas* ingkang dipungadhahi sedaya manungsa. *Idiolek* menika asipat *individual* lan saged dados pambada antawis tiyang setunggal kaliyan tiyang sanes. Miturut Chaer lan Agustina (1994: 62) *idiolek* menika wonten gegayutanipun kaliyan warni swanten, pamilihing tembung, *gaya bahasa*, saha tata panyeratan. Tuladha idiolek inggih menika tiyang ingkang cedhal matur ‘*r*’ dados ‘*l*’ kados tuladha menika.

“*Mas Danang mau lunga nang Suloboyo*”

Tembung ‘*Suloboyo*’ menika ingkang leres ‘*Suroboyo*’ ananging ingkang matur tiyang ingkang cedhal dados *Suloboyo* amargi boten saged matur ‘*r*’.

Dialek miturut Chaer lan Agustina (1994: 63) inggih menika variasi basa ingkang dipunginakaken kelompok tiyang ingkang mapan ing tlatah tertamtu lan dados pambada saking kelompok tiyang ing tlatah sanes. *Dialek* saged dados pambada antawisipun penutur amargi beda tlatah ingkang sampun beda wilayah basanipun beda uga logatipun. *Variasi* basa menika saged dipunpanggihi nalika penutur ngendika. Tuladha dialek inggih menika wonten dialek banyumasan ingkang ngginakaken basa ngapak, dialek basa Jawa Timuran ingkang ngginakaken basa arek, lan wonten dialek sanes kados ta dialek semarangan, dialek Jogja- Solo. Wonten ing tlatah Banyumas tembung kula menika ngginakaken tembung ‘*inyong*’, nanging wonten ing Solo menika ngginakaken tembung ‘*aku*’.

Kronolek uga dipunwastani *dialek temporal* inggih menika basa ingkang dipunginakaken wonten ing jaman tertamtu. Umpaminipun basa jaman perjuangan temtu kemawon beda kaliyan basa ingkang dipunginakaken ing jaman menika. *Kronolek* saged dados pratanda penutur menika saking jaman punapa.

Tuladha saking kronolek inggih menika basa Jawa Kawi ing jaman Majapahit kados *janma, tirta, wanara*, lan basa Jawa enggal wonten jaman samenika kados *manungsa, banyu, bolpen*.

Salebeting masarakat wonten beda *kelas sosial* ingkang ndadosaken kasenjangan ingkang nyababaken beda tuturan antawis tiyang setunggal kaliyan tiyang sanes. Chaer lan Agustina (1994:65) ngandharaken bilih *sosiolek* wonten gegayutanipun kaliyan yuswa, padamelan, pendidikan lan ekonomi. Tuladha saking sosiolek inggih menika.

“Iseh kurang Mas, bales ngiwa meneh.”

Menika basa ingkang asring dipunginakaken dening sopir nalika markir mobilipun. Tembung bales ngiwa wonten ing konteks menika ngengingi babagan parentah supados sopir belok ngiwa

Adhedasar panganggening basa utawi guna basa, wonten ingkang dipunwastani *fungsiolk*. *Fungsiolk* miturut Chaer (1994) inggih menika variasi basa ingkang dipunginakaken adhedhasar bidang ingkang ngginakaken, kangge punapa basa menika dipunginakaken ing salah satunggaling bidang. *Fungsiolk* wonten ing padintenan uga dipunwastani *register* utawi *ragam*. Tuladha ingkang saged dipun panggihi inggih menika ragam basa militer ingkang teges, ragam jurnalistik ingkang ringkes lan komunikatif.

C. Konteks Basa

Konteks basa inggih menika kahanan nalika wonten tuturan. Kahanan menika kedah wonten *komunikasi*, lan *interaksi* antawis pangangge basa

(Mulyana:2009). Wonten ing pawicantenan, konteks wigatos sanget babagan panguaosan basa. Konteks menika wigatos amargi wonten ing salebeting tuturan, menawi boten cetha konteksipun saged damel beda anggenipun negesi tuturanipun. Tuturan ingkang sami kadosta” *kae padha rebutan kursi empuk*”. Tembung menika saged gadhah teges :

- 1) Tiyang ingkang rebutan kursi ingkang empuk menawi dipunlenggahi.
- 2) Tiyang ingkang rebutan jabatan wonten ing pamarintahan.

Miturut Hymes wonten ing Mulyana (2009:21) konteks menika kasusun saking mapinten-pinten aspek , inggih menika;

S~ *setting* and *scene* inggih menika latar fisik lan latar psikis(*swasana*). *Setting* ngandhut teges panggenan lan wekdal kadadean sambung rasa. *Scene* menika ngengingi babagan *swasana psikologis* ingkang taksih wonten gegayutanipun kaliyan prastawa komunikasi. Beda wekdal , panggenan, lan swasana tuturan nyababaken wontenipun *variasi* basa. Tuladha saking *setting* saged dipunpanggiaken wonten ing peken kados ukara menika.

“*Mbah, kangkunge reginipun pinten?*”.

Menika salah satunggaling tuturan ingkang gadhah *setting* wonten ing peken lan *scene* ngenyang kangkung.

P~*Participant* kasusun saking penutur, ingkang mitra tutur, ingkang mirengaken (*audience*), lan tiyang ingkang dipunwicantenaken. Babagan ingkang wonten gegayutan kaliyan hal menika, kadosta status sosial, tingkat pendidikan, yuswa, lan sapanunggalanipun, ugi tumut dados bahan pratimbang kangge

penutur nalika ngandharaken tuturanipun. Tuladha saking *participant* saged kapanggihaken wonten ing tuturan menika.

Simbah: ”*Kalawau sare tabuh pinten Mbah?*”

Putu: ”*Jam lima Le*”.

Kahanan menika nalika wonten tiyang enem matur kaliyan tiyang sepuh, tiyang enem kalawau ngginakaken basa krama lan simbah kalawau ngendika kanthi ngoko amargi langkung sepuh lan dipunkurmati kaliyan tiyang enem.

E~end, antawisipun kasil ingkang dipunkajengaken (*ends in views goal*) lan ancas ingkang dipunkajengaken (*ends in views of goal*). Sedaya penutur ngajengaken kasil tanggapan saking pesan ingkang dipunaturaken kanthi pas kaliyan ancasipun ngucap tuturan. Tuladhanipun saged kapanggihaken wonten ing ukara menika

. ”*Kula nyuwun sangu Pak kangge jajan mangkih*”.

Ukara menika nedhahaken bocah ingkang nyuwun sangu dumateng bapakipun ngginakaken basa ingkang sopan lan manis supados dipunparingi sangu.

A~ act, kasusun saking wujud pesan (*message form*) lan wosing pesan (*message content*). Wosing pesan dipunaturaken kanthi wujud pesan. Wujud pesan saged arupa *lokusi*, *ilokusi*, lan *perlokusi* minangka tindak berbahasa. Wujud pesan ingkang dipunpilih penutur dipuntamtukaken dening wosing pesan ingkang badhe dipunaturaken, lan ugi namtukaken kasil utawa tanggepan ingkang dipunkajengaken saking mitra tuturipun. Tuladhanipun wonten ing ukara menika. ”*Aku madang*”. Menika wujud pesan *lokusi* ingkang boten prelu walesan saking tiyang sanes beda kaliyan ”*Aku madang seret iki, tulung jupukke wedang*”.

Menika wujud *ilokusi* lan nyuwun wontenipun walesan utawi respon saking mitra tuturipun.

K~ *key*, inggih menika nada, salah bawa, swasana, utawa semangat ingkang nedahaken tingkat *formalitas* pawicantenan. Tuladhanipun nalika tiyang duka menika nada wicantenipun inggil, salah bawanipun kaku, beda kaliyan tiyang ingkang nembe sedih swantenipun lirih, salah bawanipun lungkrah lan swasana ingkang ngandhut raos sedih.

I~*instrumentalities*, kalebet wonten ing sajroningipun *chanel*s (saluran ingkang dipunpilih) lan *form of spech* (wujud tuturan). Ingkang paling wigatos inggih menika basa minangka sarana tutur lan sedaya ingkang nyengkuyung prastawa tutur. Tuladha saking *instrumentalities* inggih menika basa tulis ing telegram ingkang cekak, basa seratan novel kang nggatosaken tata seratan, utawi basa lisan.

N~*norms*, kasusun saking norma interaksi (*norm of interaction*) lan norma interpretasi (*norm of interpretation*). Inggih menika aturan utawa sedaya ingkang mageri prastawa tutur. Wonten pangandikan, tiyang kedah ngengeti punapa ingkang saged dipunandharakenaken, punapa ingkang pantes dipunandharaken, lan punapa ingkang boten kenging dipunandharaken. Tuladhanipun nalika wonten tiyang ingkang sedih boten kengging matur babagan ingkang nambah sedih tiyang kalawau, lan matur punapa ingkang ngicalaken prekawis tiyang kalawau.

G~*genre*, saged dipuntegesi kanthi *register*, wujud wacana, ragam basa, lan sapanunggalanipun. Wujud-wujud panganggening basa menika ingkang salajengipun ngasilaken pambeda wonten basa. Tuladhanipun basa telpon, sms,

register irah-irahan kalawarti, wacana pidato, lan sanesipun, piyambak-piyambak gadhah *kekhasan* (pambeda).

D. Pisuhan

Wonten ing basa Indonesia pisuhan dipunwastani makian saking tembung lingga *maki* lan pikantuk panambang *-an*. Wonten ing *Kamus Besar Bahasa Indonesia* (1990: 548), *maki* ateges wicanten tembung-tembung ingkang *keji* (reged, kasar, lan sapanunggalanipun) kangge ngandharaken raos duka utawi raos jengkel, lan sapanunggalanipun. Menawi wonten ing basa Jawi tembung pisuhan menika saking tembung lingga pisuh ingkang pikantuk panambang *-an*. Tembung pisuh miturut W.J. S. Poerwadarminta (1939: 494) gadhah teges tembung ingkang kasar, utawi tembung kang saru. Tuladha pisuhan saged dipunpanggihi wonten ukara ”*Asu kowe, dienteni malah ra teka-teka*”. Ukara menika kalebet pisuhan amargi tembung *asu* menika gadhah ancas minangka panggantos tiyang ingkang dipunpisuhi. Pisuhan menika kalebet pisuhan awujud tembung lingga ingkang jinisipun tembung aran, lan gadhah *referen* nama kewan.

1. Wujuding Pisuhan

Wijana lan Rohmadi (2006:115) ngandharaken wujud pisuhan saged kaperang dados tiga jinis, inggih menika pisuhan awujud tembung, pisuhan ingkang awujud *frase* (kelompok tembung) lan *klausa*. Saptomo (2001) wonten tesisipun ugi ngandharaken bilih pisuhan wonten ing basa Jawa kaperang dados tiga inggih menika tembung, *frasa*, lan *klausa* ugi.

1.1 Pisuhan Awujud Tembung

Pisuhan ingkang awujud tembung kaperang dados pisuhan ingkang awujud tembung lingga lan tembung andhahan. Tembung lingga miturut Hadiwidjana (1967: 18) inggih menika tembung kang kaanggep taksih wungkul, ananging sampun luwih saking sakecap. Sami kaliyan Hadiwidjaya, Sasangka (2001:34) ngandharaken bilih tembung lingga menika tembung ingkang taksih wetah lan dereng rinaketan wuwuhan punapa-punapa. Tuladha pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika.

Rabies : “*Oh la iki yo **asu** yoan.*”

Sinden : “*Eh, la kok kaya ngono lo*”.

Rabies : “*Ora sing nganu gudhel og. Nek karo kowe mbok modar aku ra wani dik, sing tak onekke ki gudhel ok.*”

Tembung *asu* wonten ing tuturan menika kalebet ing tembung pisuhan ingkang kalebet tembung lingga lan kalebet jinising tembung aran. Tembung ‘asu’ kalebet tembung lingga amargi tembung ‘asu’ dereng ewah lan dereng pikantuk wuwuhan punapa-punapa.

1.11 Pisuhan Awujud Tembung Lingga Jinis *Nomina*

Tembung *nomina* utawi tembung aran inggih menika tembung ingkang ngandharaken babagan barang inggih menika, barang kodrat, barang yasan, lan barang pindha. Barang kodrat kaperang dados kalih inggih menika ingkang gesang kados manungsa, kewan, tetuwuhan lan ingkang boten gesang kados watu, banyu, gunung. Tuladha barang yasan inggih menika papan, pangan sandhang, piranti, kawruh, pangkat, kabudayan, krabat lan tunggangan. Barang pindhan

inggih menika punapa ingkang boten barang ananging lenggahipun wonten papan kados barang, kados ta wonten ukara “Pak guru mulang *nulis, maca, ngambar*”.

Miturut Ramlan (1985: 51) ngandharaken bilih tembung *nomina* boten saged dipundamel *negatif* ngginakaken tembung boten, ananging ngginakaken tembung dudu, lan dipun tambahi tembung iku lan saged dipuntambahi ater-ater di-. Saking pamanggih Ramlan taksih dipuntambah pamanggih saking Sasangka (2001: 98) bilih tembung aran saged sinambung kaliyan ‘dudu’ lan ‘ana’.

Tuladha pisuhan ingkang kalebet tembung aran inggih menika *asu, lonthe, setan, tai*.

Rabies : “*Oh la iki yo asu yoan.*”

Sinden : “*Eh, la kok kaya ngono lo*”.

Tembung asu wonten ing tuturan menika kalebet ing tembung pisuhan ingkang kalebet tembung lingga lan kalebet jinising tembung aran. Tembung ‘asu’ saged kalebet tembung lingga aran amargi saged sinambung kaliyan ‘dudu’ dados ‘dudu asu’

1.12 Pisuhan Basa Jawa Awujud Tembung *Adjektiva*

Ramlan (1985: 50) ngandharaken *adjektiva* inggih menika tembung-tembung ingkang ingkang kalebet tembung *verba*. Inggih menika tembung ingkang dados *frase* saged dipundamel *negatif* ngginakaken tembung ora, ananging boten dipuntambahi katerangan cara kanthi sanget. Bilih Sasangka (2001: 104) ngandharaken tembung sipat saged sinambung kaliyan luwih, rada, paling lan banget. Tuladha pisuhan tembung *adjektiva* inggih menika; *edan, gendheng, goblok, koplak*. Saged dipun tingali wonten ing ukara menika.

Sinden : “*Eh, la kok kaya ngono lo*”.

*Rabies : “O... la kowe **pekok** ok”.*

Tembung pekok menika kalebet pisuhan ingkang awujud tembung lingga kang kalebet *katagori adjektiva*.

1.13 Pisuhan Awujud Tembung Andhahan

Tembung andhahan inggih menika tembung ingkang sampun boten wungkul. Tembung menika awujud tembung lingga ingkang sampun dipunrimbag (Hadiwidjana, 1967: 19). Taksih miturut Hadiwidjana (1967: 19- 25) sarana kangge ngandhahaken utawi ngrimbag menika wonten gangsal inggih menika: ater-ater, seselan, panambang, rangkep lan wancah. Wonten ing Jawi ater-ater, seselan, saha panambang menika dipunsebat wuwuhan. Miturut Endang Nurhayati & Siti Mulyani (2006: 70-71) wuwuhan wonten tembung lingga saged kanthi nyukani wuwuhan ing tengah utawi seselan. Seselan wonten ing Jawi menika namung wonten sekawan inggih menika -in-, -um-, -er-, -lan -el-. Seselan -in- gadhah fungsi kangge damel tembung kriya tanggap, seselan sanesipun kangge damel tembung kahanan, utawi sedaya seselan damel tembung kriya.

Tuladha pisuhan ingkang kalebet wonten ing tembung andhahan inggih menika; *bajingan, diancuk, matane, mbanyaki*. Tuladha menika saged dipunpirsani wonten ukara menika.

*“ **Diancuk**, malah lunga wae”.*

Tembung diancuk menika saking ater-ater *di-* lan tembung lingga *ancuk*. Tembung diancuk menika kalebet tembung andhahan amargi tembung lingga *ancuk* pikantuk ater-ater *di-* ingkang kalebet tembung kriya lan gadhah *referen* padamelan ingkang ala.

Wonten ing tata basa Jawi ugi wonten wuwuhan ingkang panggenanipun wonten ing wingking tembung lingga. Miturut Sasangka (2001: 56) panambang inggih menika wuwuhan ingkang dumunung wonten ing wingking tembung. Wujuding panambang basa Jawi menika wonten panambang-i, ake, -a, ana, -na, -an, -lan, -e. miturut Endang Nurhayati lan Siti Mulyani (2006: 82) panambang -I, -ake, -a, -en, -na, lan -ana gadhah gina kangge damel tembung kriya. Bilih panambang -an, lan, -e saged kangge damel tembung kriya saha tembung aran, lan panambang -e kathahipun kangge damel tembung kahanan.

“Matane nandi?”

Tembung matane menika saking tembung lingga *mata* lan panambang *-ne*. panambang *-ne* menika ewahan saking panambang *-e* amargi lingganipun kapungkasan *vokal*. Tembung lingga mata kalebet tembung aran lan gadhah *referen* peranan badan.

Tembung andhahan sanesipun wonten ingkang dipunwastani tembung rangkep. Sasangka (2001: 90) ngandharaken bilih tembung rangkep menika kaperang dados tiga, inggih menika dwipurwa, dwilingga, lan dwiwasana. Dwipurwa inggih menika tembung ingkang dumadi saking pangrangkepipun purwa saking tembung lingga. Tembung dwipurwa dipunginakaken kangge damel tembung aran lan tembung kriya. Tuladha saking tembung dwipurwa inggih menika; resik + R dados ‘reresik’, tuku + R dados ‘tetuku’, lan sulih + R dados ‘sesulih’.

Tembung rangkep dwilingga inggih menika tembung lingga ingkang dipunrangkep (Sasangka: 2001: 92). Wonten malih dwilingga salin swara

ingkang lingganipun karangkep kanthi ewah wonten aksara swaranipun. Tuladha saking dwilingga inggih menika; udan-udan, mlaku-mlaku, lan mlayu-mlayu. Bilih tuladha saking dwilingga salin swara inggh menika; udat-udut, bola-bali, lan oka-aku.

Jinising tembung rangkep sanesipun inggih menika tembung rangkep dwiwasana. Dwiwasana miturut Sasangka (2001:94) inggih menika tembung ingkang ngrangkep wanda wekasan utawi pangrangkep wasananipun tembung. . tuladha saking tembung lingga dwiwasana inggih menika, ‘cengingak-cenginguk’, cekakak-cekikik’, lan cengangas- cengingis’.

Wonten malih tembung andhahan ingkang dipunwastani tembung wancah. Tembung wancah inggih menika tembung ingkang sampun boten utuh lan sampun kawancah wonten saperangan lingganipun. Hadiwidjana (1967: 25) ngandharaken bilih tembung wancah dipunginakaken dening tiyang ingkang sampun tepang lan kulina.

Tembung camboran inggih menika tembung ingkang kadadosan saking tembung kalih ingkang dipungandheng lan dados tembung enggal ingkang gadhah teges enggal ugi. Sudaryanto wonten ing Endang Nurhayati & Siti Mulyani (2006: 102) ngandharaken salebeting basa Jawi kapanggihaken 7 cara kangge ngiket tembung camboran, inggih menika (1) kawontenanipun makna enggal ingkang boten saged dipunwangsulaken dhateng makna dasaripun, (2) kasalarasan makna enggal ingkang taksih karambu-rambukkaken dening makna wujud dasaripun, (3) kasalarasan makna saha utawi wujud *fonemik* antawisipun wujud dasar, (4) kawontenanipun wujud dasar ingkang *prakategorial*, (5) kawontenanipun wujud

dasar ingkang arupi *unsur unik*, (6) kawontenan wujud penggalan minangka wujud dasar, saha (7) kawontenan wujud *onomatopoeia* minangka wujud dasar. Tuladha saking tembung camboran inggih menika ‘raja lele’ ingkang tegesipun dados jinising uwos, semar mendem.

1.2 Pisuhan Awujud *Frase*

Mulyana (2009: 35) ngandharaken *frase* inggih menika *konstruksi gramatikal* ingkang dipundamel saking gabungan kalih ukara utawi langkung ingkang asipat boten *predikatif*. Kejawi mekaten Ramlan (1987: 151) ugi ngandharaken bilih *frase* inggih menika *satuan gramatikal* ingkang kaperang saking kalih tembung utawi langkung ingkang boten ngluwihi batas paedah *unsur klausa*, tegesipun *frase* menika asring wonten ing setunggal *fungsi klausa* inggih menika jejer, wasesa, lesan, geganep utawi panerang kemawon. Mekaten ugi pamanggihipun Soeparno (2002: 101) ngandharaken bilih *frase* inggih menika satunggaling *konstruksi* ingkang kaperang saking kalih tembung utawi langkung minangka *unsuripun*.

Saptomo (2001: 35) ngandharaken bilih pisuhan basa Jawi ingkang awujud *frase* adedhasar golongan tembung saged kaperang dados kalih, inggih menika *frasa nominal* lan *frasa adjektival*. Sasangka (2001: 132) ngandharaken bilih *frase nominal* menika bakuning frase awujud tembung aran kados payung, kertas, klambi anyar, lan sepatu kulit. Frase kahanan taksih miturut sasangka (2001: 134) inggih menika frase ingkang bakunipun awujud tembung kahanan utawi tembung watak, tuladhanipun bagus tenan, seneng banget, kuning enom.

1.21 Pisuhan Awujud *Frasa Nominal*

Miturut Ramlan (1987: 158) *frasa nominal* inggih menika *frasa* ingkang gadhah *distribusi* ingkang sami kaliyan kata *nominal* utawi tembung aran. Pisuhan basa Jawi ingkang awujud *frase nominal* antawisipun, *setan alas*, *asem tenan*, *bajingan tengik*, *tai asu*. Tuladha pisuhan ingkang awujud *frase nominal* saged dipuntingali wonten ing ukara menika.

“*Oh la setan alas*”

Frase setan alas menika kalebet *frase nominal* amargi tembung *setan* dados pusat lan *alas* dados *atributif*. Menawi dipuntingali jinisipun tembung matamu kalebet tembung *nominal* an tembung katarak kalebet tembung *adjektiva*. Amargi bakunipun frase jinis tembung *nominal* saengga *frase* kasebut kalebet *frase nominal*.

1.22 Pisuhan Awujud *Frasa Adjektival*

Frase adjektival inggih menika *frase* ingkang pusatipun wonten ing tembung *adjektiva*. Pisuhan basa Jawi ingkang kalebet *frase adjektival* antawisipun, *edan tenan*, *goblok tenan*, *rada koplak*. Tuladha pisuhan ingkang kalebet *frasa adjektival* saged dipun tingali wonten ing ukara menika.

“*Goblok tenan, ora mbok jupuk sisan*”.

Frase goblok tenan menika kalebet *frasa adjektival* amargi tembung goblok ingkang dados pusat saking *frase* kasebat kalebet tembung *adjektival*. Amargi pusatipun jinis *adjektival* dados kalebet *frase adjektival*.

1.3 Pisuhan Awujud *Klausa*

Ramlan (1987: 89) ngandharaken bilih *klausa* inggih menika *satuan gramatik* ingkang wonten saking jejer, wasesa, lesan lan keterangan. Sasangka (2001: 136) ngandharaken *klausa* inggih menika rerangkening tembung ingkang saged ngudhar satunggaling gagasan utawi salah satunggaling bab. Saking pangertosan menika, saged dipunpendhet dudutan bilih ingkang kedah wonten ing *konstruksi klausa* inggih menika wasesa.

Anggenipun nemtokaken pisuhan kalebet *klausa* menapa boten kedah saged mangertos tetengeripun *klausa*. Tetenger *klausa* miturut Sasangka (2001: 136) inggih menika sakboten-botenipun wonten ing basa lisan, *klausa* kedah wonten wasesanipun. Ananging wonten ing basa sinerat, *klausa* sakboten-botenipun kadadosan saking jejer saha wasesa. Kejawi menika, *klausa* ugi saged madeg dados ukara. Chaer (1994: 232) ngandharaken bilih ingkang ndadosaken beda antawisipun *klausa* kaliyan ukara inggih menika bab laguning pocapan utawi *intonasi*. Asring pisuhan ingkang awujud *klausa* wingkingipun pisuhan dipuntambahi *pronominal* kangge nengenaken ancas pisuhan kalawau. Tuladha saking pisuhan ingkang awujud *klausa* inggih menika, *churit lambemu, matamu suwek, kekrek lambemu*. Tuladha saged dipuntingali wonten ukara menika.

“Macem-macem ***takkekrek lambemu*** sisan”.

Kekrek lambemu wonten ing ukara menika kalebet *klausa* kekrek menika minangka wasesa lan lambemu menika awujud lesan. Wonten ing tembung menika tembung ‘takkekrek’ minangka wasesa ingkang dados ciri *klausa* ingkang asipat *predikatif*.

2. *Referen* Pisuhan

Wonten ing KBBI (1995: 826), *referen* inggih menika perangan saking njawi basa ingkang dipuntedahaken perangan basa . Babagan ingkang wonten gegayutanipun antawis tembung kaliyan konsep utawi tegesipun lan punapa ingkang dipunanggep, dipunandaraken wonten ing *semantik*. Gegayutan antawis tiganipun dipunsebat *referensial* (Chaer, 1990:31). Miturut Ullman ing Sumarsono (2007:67) objek saking referen boten ewah, ananging wonten ewah-ewahan babagan maknanipun. Menawi ngrembag babagan referen pisuhan menika temtu boten ical saking penylewengan maknanipun. Tuladha saged dipuntingali wonten ing ukara menika.

“Asu malah ninggal, reneo Su.”

Tembung asu wonten ing ukara menika boten nimbali ‘asu’ ingkang gadhah teges kewan ingkang asring dingungi dening manungsa. Ananging asu wonten ing mriki gadhah *referensial* nama kewan bilih tiyang ingkang dipunpisuhi menika dipunanggep kados asu ingkang wonten ing masarakat asring dipunsebat kewan ingkang najis lan galak.

Wijana lan Rohmadi (2006: 125) ngandharaken wonten wolu *referen* pisuhan wonten ing basa Indonesia, inggih menika kahanan, nama kewan, jinising demit, araning barang, perangan sarira, kecaketan kaluawarga, *aktifitas*, lan padamelan. Wolu *referen* menika saged dipundadosaken sarana kangge pisuhan amargi miturut Wijana lan Rohmadi (2006 : 125) kawolu *referen* kalawau gadhah punapa ingkang saged dipundadosaken sasaran pisuhan, inggih menika; babagan ingkang dipunanggep bodho (1) bab-bab ingkang boten limrah (2)

ingkang terkutuk lan boten diparengaken agami (3) babagan ingkang boten kabegjan (4) babagan inkang damel jijik tumrap manungsa (5) lan babagan ingkang dipunanggep ngganggu pagesangan manungsa wonten pangertosan ingkang sajembaringipun.

Sarujuk kaliyan Wijana lan Rohmadi, Saptomo (2001: 39) ugi ngandharaken bilih *referen* pisuhan ing basa Jawi wonten kalih welas. *Referen* menika inggih wolu ingkang dipunandharaken Wijana lan Rohmadi dipuntambah nama daerah, daharan, tai manungsa lan kewan, lan etnis utawi nagari.

Tuladha saking *referen* nama kewan antawisipun, *asu, cembre, munyuk, celeng, jangkrik, wedhus*. Tuladha *referen* saking perangan badan inggih menika *endhasmu, gundulmu, matamu, utekmu, silit, matane*. Tuladha saking *referen* padamelan antawisipun *bajingan, kere, lonthe*. Tuladha saking *referen* daharan antawisipun, *gembus, tela, tempe, asem*. Tuladha saking *referen* araning barang antawisipun *gombal, slebor, semprul*. Tuladha saking *referen* kotoran inggih menika *tai, telek, tai asu entut*. Tuladha saking *referen* kahanan antawisipun, *edan, pekok, goblok, koplak, modar, pengung*. Tuladha saking *referen* etnis inggih menika *cina pekok, cina edan, landa edan*. Tuladha saking *referen* kecaketan kaluwarga antawisipun, *mbahmu, bapakmu kompeni, mbokmu*. Tuladha saking *referen* setan inggih menika *eblis, dhemit, setan, tuyul*. Tuladha saking *referen* panggenan antawisipun, *cah ndesa, cah nggunung*. Pungkasan tuladha saking *referen* aktivitas inggih menika *diancuk, diamput, minggata, kekrek lambemu*.

3. Fungsi Saking Pisuhan

Wonten ing pagesangan padintenan pisuhan gadhah maneka warni fungsi ingkang katingal saking pangangening pisuhan ing masarakat. Jacobson wonten ing Sudaryanto (1990: 12) ngandharaken bilih fungsi saking bahasa menika kaperang dados enem, inggih menika (1) fungsi referensial; (2) fungsi emotif; (3) fungsi konatif; (4) fungsi metalingual; (5) fungsi fatis; lan (6) fungsi puitis.

Pisuhan minangka sarana kangge ngandharaken raos duka ngemot fungsi emotif amargi salebeting pisuhan wonten *emosi* ingkang dipunandharaken. Miturut Saptomo (2001:72) bilih fungsi saking pisuhan inggih menika kangge sarana ngandharaken raos duka, jengkel, kuciwa, getun, gumun, ngina tiyang sanes, ugi kangge nggambaraken raketing sesambetan. Fungsi saking pisuhan kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

a. Pisuhan Minangka Sarana Kangge Ngandharaken Raos Duka.

Pisuhan limrahipun dipunginakaken nalika penutur nandhang duka. Duka inggih menika raos kirang mranani amargi boten angsal perilakon ingkang boten salimrahipun (Moeliono, 1988: 559). Nalika tiyang nandhang duka tiyang menika boten mikir malih lan saged ngandharaken tembung ingkang kasar lan kirang sopan. Tuladhanipun inggih menika 'asu, bajingan, ndhasmu, setan alas'. Saged dipuntingali wonten ing ukara menika, "*Bajingan malah plirak-plirik*". Saking tuturan menika penutur nandhang duka amargi dipunpliriki kaliyan tiyang sanes.

b. Pisuhan Minangka Sarana Kangge Ngandharaken Raos Jengkel.

Jengkel inggih menika raos boten remen inggih menika raos kuciwa utawi getun/bosen dhumateng priyantun sanes amargi dipunapusi utawi

dipunremehaken (Moeliono, 1988: 432). Jengkel minangka raos kangge ngandharaken punapa ingkang kasunyatan boten kelakon. Tuladha saking pisuhan ingkang ngandharaken raos jengkel saged dipuntingali wonten ing tuturan menika. “Asui, jare ngampiri malah ninggal”. Saking tuladha menika penuturjengkel amargi dipunapusi dening kancanipun ingkang boten siyos ngampiri.

c. Pisuhan Minangka Sarana Kangge Ngandharaken Raos Kuciwa.

Kuciwa inggih menika pangraos boten puas amargi kekajenganipun boten kalaksanan (Moeliono, 1988: 402). Pisuhan basa Jawi ingkang nggambaraken raos kuciwa tuladhanipun “Asu ok, aku ora ditukokke ngombe”. Tuladha menika ngandharaken raos kuciwa amargi boten dipuntumbasaken unjukan.

d. Pisuhan Minangka Sarana Kangge Ngandharaken Raos Getun.

Getun inggih menika pangraos boten remen amargi sampun nglampahi lepat anggenipun nglampahi padamelan (Moeliono, 1988: 830). Tuladha pisuhan ingkang ngandharaken raos getun inggih menika “Kopet, dikon nunggu bebek malah ditinggal mulih”. Tuladha menika dipunginakaken panutur kangge ngandharaken raos getun amargi tiyang ingkang dipundawuhinengga bebek malah mantuk.

e. Pisuhan Minangka Sarana Kangge Ngandharaken Raos Gumun.

Gumun inggih menika pangraos takjub utawi kirang pitados nalika ningali utawi mirengaken bab tartamtu (Moeliono, 1988: 376). Priyantun ingkang mriksani bab ingkang *aneh* utawi kahanan ingkang kirang limrah badhe ngraos gumun. Gumun ugi wonten ingkang kangge ngalem tiyang sanes, kangge ngalem

menika kadang kala dipunandharaken kanthi tembung pisuhan, kadosta “Edan tenan, elok cah cilik wani menyang Jakarta dewekan”. Tuladha menika dipunginakaken dening panutur kangge ngandharaken raos gumun amargi wonten lare alit wantun dhateng Jakarta piyambak.

f. Pisuhan Minangka Sarana Kangge Ngandharaken Raos Ngina.

Ngina inggih menika ngandhapaken tiyang sanes utawi boten ngaosi dhateng tiyang sanes (Moeliono, 1988: 308). Ngina saged kalampahan amargi wonten raos kirang remen dhateng tiyang sanes lan dipunandharaken kanthi pisuhan. Pisuhan ingkang ngemot fungsi kangge ngina tiyang sanes saged dipuntingali wonten ing tuturan menika. “Turahan kere we gembleleng Le”. Tuladha menika dipunginakaken kangge ngina tiyang sanes ingkang kaanggep gembleleng dening penutur. .

g. Pisuhan Minangka Sarana Kangge Ngandharaken Rumaketing Sesambetan/*Intim*.

Intim inggih menika raos akrab utawi raketing sesambetan wonten ing pagesangan (Moeliono, 1988: 336). Raketing sesambetan menika saged katingal saking ukara ingkang dipunginakaken. Pisuhan kangge ngandharaken raketing sesambetan saged dipunpanggihi wonten ing swasana ingkang *akrab* lan *santai*. Tuladha saking pisuhan ingkang ngandharaken raketing sesambetan saged katingal wonten tuturan menika.” Su, uwis mangan durung?”. Wonten ing tuturan menikapenutur nyebat mitra tuturipun kanthi ‘asu’ amargi sampun akrab lan wonten ing situasi *nonformal*.

E. Humor/ lawakan

Miturut Darminto M Sudarmo (2006: 58) “*humor (lelucon) adalah suatu gejala yang secara mental cenderung merangsang orang untuk tertawa*”. Lawak gadhah ancas supados pamirsa saged gumujeng lan remen ing manah kanthi ngandharaken lelucon ingkang narik kawigatosan lan ngandhut raos lucu. Lucu menika kanthi wiyar inggih menika damel tiyang gemujeng lan saged dados panglipur.

Wonten ing lawak tingkatan utawa inggil-andhapipun lawak menika saged kaperang dados tiga. Darminto M Sudarmo (2006: 59) ngandharaken bilih tingkatan saking lawak menika saged kaperang dados tiga ingkang *gradasi* saking ingkang awujud kasar lan gampil dipunmangertosi lan dipunpahami pamirsa ngantos lawakan ingkang ngangge akal wonten ing mriki jinising lawakan ingkang sae lan prelu *analisa* saking pamirsa.

Slapstic asring dipunsebat lelucon ingkang kasar. Tiyang ingkang ngantos njengking, mustakanipun dipungebuk ngangge tongkat lan punapa ingkang arupa kasar lan babagan ingkang saru. Lawakan ingkang kados menika gampil sanget kangge damel kemekelen guyon saking pamiarsa utaminipun saking masarakat ingkang gadhah latar pendidikan, sosial, ekonomi tertamtu. Tuladha ingkang gampil kemawon, nalika wonten lawakan ingkang ngeplak sirah lan misuh-misuh kaliyan lawanipun ndhagel menika kathah pamiarsa ingkang gampil mangertos lan gumujeng.

Tuladha saking lawakan ingkang *slapstick* menika kathah dipunpanggihi wonten lawakan Rabies. Wonten tuladha nalika Rabies nembe nglawak kaliyan

putranipun, Rabies matur “*Tak pikir kowe kuwi anak Asu og*”. Tuturan saking Rabies menika sampun kalebet *slaptick* amargi Rabies menika sampun matur ingkang saru lan tuturan menika ugi dipunbarengi kaliyan nuthuk putranipun ngginakaken *mic*. Saking tuladha menika pamiarsa kathah ingkang gumujeng amargi lawakan ingkang asipat *slaptick* menika boten prelu mikir ingkang sanget lan gampil damel gumujeng pamiarsa.

Plesetan salah sawijining lawakan ingkang tiyang luar negri mastani *imitation and parody*. Wonten ing Indonesia asring dipunwastani *parody*. Wosing lawakan inggih menika mlesetaken sedaya ingkang sampun mapan lan popular. Wonten teges *politik*, saged dados piranti *eskapisme* saking kesumpekan kahanan.

Olah logika inggih menika lawakan ingkang gadhah *gaya analisis*. Lawakan menika dipunremeni saking masarakat tartamtu, utaminipun saking masarakat ingkang gadhah pendidikan inggil. Wonten tuladha lawakan babagan kodok. Kodok saking griyanipun ngantos sekolahanipun menyang mlumpat kaping satus sewidak, baline namung mlumpat kaping patang puluh papat kening punapa? Menika kedah ngginakaken logika, wangsulanipun amargi kodok menika mlumpat kaping patang puluh papat lan nglangi rongatus meter.

F. Panaliten Ingkang Jumbuh

Panaliten ingkang jumbuh inggih menika tesis kanthi irah-irahan *Makian Dalam Bahasa Jawa* dening Sri Wahono Saptomo taun 2001. Panaliten menika mbabar wujud ingkang pisuhan basa Jawi, *referensi* pisuhan ing basa Jawi, saha fungsi pisuhan ing basa Jawi. Asiling panaliten menika ngandharaken bilih pisuhan basa

Jawi menika awujud tembung, *frase* saha *klausa*. *Referen* pisuhan basa Jawi menika wonten kalih welas inggih menika; namaning kewan, padamelan, perangan badan, dhaharan, barang, tai manungsa utawi kewan, kahanan tiyang, etnik lan bangsa, kekerabatan, jinising lelembut, papan panggenan, lan *aktivitas* tertamtu. Fungsi saking pisuhan basa Jawi inggih menika, ngandharaken raos duka, jengkel, kuciwa, getun, gumun, kangge ngina, lan ngandharaken raos *intim*.

Wonten bab-bab ingkang sami inggih menika ngrembag babagan, wujud, referen, saha fungsi pisuhan basa Jawi. Bedanipun inggih menika panaliten menika katindakaken kalebet panaliten ingkang langkung *spesifik* menawi dipunbandingaken kaliyan panaliten saderengipun. Subyek panaliten menika naming ngrembag babagan idiolek saking Rabies minangka pelawak. Dados wonten ing panaliten menika ngrembag babagan pisuhan ingkang dipunginakaken wonten ing Lawakan Rabies.

BAB III CARA PANALITEN

A. Desain Panaliten

Jinising panaliten menika penelitian deskriptif, inggih menika panaliten ingkang nggambaraken data punapa wontenipun saking tiyang utawi prekawis ingkang dipunteliti. Panaliti nggambaraken babagan wujud, *referen*, lan fungsi saking pisuhan ingkang dipunpanggihaken wonten ing lawakan Rabies. Data menika awujud tembung, *frasa*, utawi *klausa* pisuhan Rabies lajeng dipunandharaken *referen* lan fungsi saking pisuhan Rabies.

B. Data & Sumber Panaliten

Data wonten ing panaliten menika awujud tembung, *frasa* utawi *klausa* pisuhan salebeting lawakan Rabies. Sumber data panaliten inggih menika video lawakan Rabies kanthi irah-irahan, Rabies Asu-Asunan, Rabies Manuk Korea, Rabies Lawak lan Lagu, ingkang pungkasan, Goro-Goro Lakon Brotoyuda produksi Parental Advisory ingkang wonten sekawan video menika kathah dipunpanggihaken pisuhan minangka kajian panaliten.

C. Caranipun Ngempalaken Data

Caranipun ngempalaken data wonten ing panaliten menika dipuntindakaken kanthi ningali video lawakan Rabies lan nggatosaken pisuhan ingkang wonten ing video lawakan Rabies menika. Teknik ngempalaken data

ingkang dipunginakaken wonten ing panaliten menika inggih menika teknik semak. Teknik semak miturut Muhammad (2011: 217). dipunginakaken kangge data kanthi nyemak panganggening basa. Teknik nyemak panaliti ningali, mirengaken saha nggatosaken tuturan Rabies kangge manggihaken tembung, *frase* utawi *klausa* ingkang kalebet pisuhan. Kangge manggihaken wujud pisuhan panaliti njumbuhaken data kaliyan teori ingkang dados dhasar. Kangge manggihaken *referen* pisuhan panaliti ngayutaken konteks pisuhan kaliyan kahanan wonten ing sakiwa tengenipun jumbuh kaliyan *referen* kalawau. Menawi sedaya data babagan pisuhan sampun dipunkempalaken salajengipun dipuncathet wonten ing kartu data.

D. Pirantining Panaliten

Pirantining panaliten wonten ing panaliten menika inggih menika *human instrument*. Miturut andharan saking Moleong (1998: 19) *human instrument* dipunginakaken amargi panaliti minangka piranti kangge ngempalaken data. Panaliti njumbuhaken *referen* pisuhan kaliyan kahanan sakiwa tengenipun ngengingi teges saking pisuhan kalawau.

Kangge ngempalaken data, panaliti ugi ngginaaken piranti biyantu inggih menika kartu data. Kartu data wonten ing panaliten menika dipunginakaken kangge nyathet sedaya data ingkang dipunpanggihaken saking ningali video lawakan Rabies. Kartu data dipunjangkepi kaliyan pamilah ingkang awujud gangsal perangan inggih menika, konteks tuturan , Inggih kaping kalih inggih menika wujud basa pisuhan ingkang wonten ukara, *frasa*, lan *klausa*. Perangan kaping tiga inggih menika jinising tembung pisuhan. Perangan kartu data ingkang

kaping sekawan inggih menika *referen* pisuhan. lan perangan kartu data ingkang pungkasan inggih menikafungsi pisuhan. Kartu data menika saged kangge nggampilaken panaliti kangge ngecek data ingkang badhe dipunrembag.

Sumber : kaset 1(1:13)

Konteks : Rabies duka amargi dipuntilar kaliyan Gudel nalika nglawak.

Ukara : “*He **Su** rene, kok mangsamu aku kon nggambleh dewe mangsamu wi*”.

Wujud pisuhan : tembung. Tembung asu diwancah

Jinising tembung : aran

Referen pisuhan : namanipun kewan

Teges pisuhan : kewan kang limrah diingu ing uwong ingkang dipunanggep najis kaliyan tiyang muslim

E. Caranipun Nganalisis Data

Wonten ing panaliten menika caranipun nganalisis data ingkang dipunginakaken inggih menika teknik *deskriptif*. Analisis menika ngandharaken wujud, *referen* kaliyan teges ingkang dipunpanggihi wonten ing video lawakan Rabies

Wonten ing pangolahing data, data ingkang sampun dipunwiwiti nalika nyemak wujud, referen lan fungsi lawakan Rabies. Lajeng dipuncathet wonten ing kartu data. Basa pisuhan ingkang sampun kacatet menika banjur dipunkelompokaken miturut wujudipun ingkang kalebet tembung, *frase*, utawi

klausa. Salajengipun data ingkang sampun dipunkelompokaken kalawau dipunrembag babagan referen kanthi njumbuhaken kaliyan kahanan wonten ing sakiwa tengening panaliti lan banjur dipuntegesi kanthi leksikal. Banjur salajengipun dipunrembag kanthi deskriptif. Deskriptif inggih menika nggambaraken punapa wosing parembagan inggih menika wujud , *referen* lan fungsi pisuhan ingkang wonten ing lawakan Rabies. Dados data menika langkung cetha lan gampil dipunmangertosi.

F. Validitas Saha Reabilitas Data

Kangge madosi data ingkang *valid*, wonten ing panaliten menika ngginakaken *teknik triangulasi teori* inggih menika ngginakaken teori minangka dhasar dipunjumbuhaken kaliyan data ingkang sampun dipunpanggihaken. Teori ingkang dipunginakaken inggih menika teori ingkang wonten gegayutanipun kaliyan pisuhan ing lawakan Rabies.

Panaliti ugi ngginakaken *validitas sematis*, inggih menika cara negesi data kanthi nggatosaken konteksipun. Data ingkang arupa teges tembung pisuhan. Tuladha ingkang saged kapanggihaken.

Tuladha saking triangulasi data inggih menika :

Rabies : “*He **Su** rene, kok mangsamu aku kon nggambleh dewe mangsamu wi*”.

Gudhel : “*Ya kowe yen ngonekke aku asu ki ya sak pasmu lawong tuwa kowe*”.

Rabies : “*La iya apa kowe arep ngonekke aku **asui** apa **uthekmu** wi*”

Saking tuladha ing inggil dipungayutaken kaliyan teori babagan wujud saking pisuhan menika. Tembung ‘*su*’ menika kalebet tembung wancah saking tembung lingga ‘asu’ lan kalebet tembung aran amargi sged dipunpangguhaken wujud negatifipun kanthi tembung ‘*dudu*’ minangka ciri tembung aran.

Rabies :” *Pancen eblis ok wong tuwa senengane ora golek dalam padang.*”

Saking data menika Rabies misuh ngginakaken tembung ‘*eblis*’ ingkang menawi dipuntegesi kanthi leksikal menika ateges lelembut. Bilih dipunrembag ancasipun tembung eblis menika gadhah makna metaphor kanthi teges bilih mitra tutur Rabies menika kados ‘*eblis*’ ingkang ala lan boten remen tumindak becik

Reliabilitas minangka kangge ngukur kapitadosan kanthi data ingkang dipunpanggihi. Panaliti ngginakaken *reliabilitas stabilitas*. Panaliti ningali lan nganalisis data kanthi teliti lan dipunambali saengga data saged *valid*. Panaliti ngambali malih nyemak lawakan Rabies lan naliti bilih data ingkang kapanggihaken lan dipunserat sami kaliyan data ingkang dipunpanggihi wonten kalodhangan sanes.

BAB IV ASILING PANALITEN SAHA PIREMBAGAN

A. Asiling Panaliten

Perangan menika ngemot asiling panaliten inggih menika wujud, *referen* saha ancas pisuhan wonten ing lawakan Rabies. Panaliti manggihaken wujud saking lawakan Rabies. Saking wujud pisuhan ingkang sampun kapanggihaken menika banjur dipunrembag *referen* saking pisuhan kanthi ningali kahanan wonten ing masarakat. Pisuhan ingkang sampun kapanggihaken babagan *referen*ipun lajeng dipunpadosi ancasipun kanthi ningali konteks saking tuturan Rabies marang mitra lawakipun. Data ingkang ngemot babagan wujud, *referen*, saha ancas pisuhan asiling panaliten menika lajeng dipunkelompokaken supados langkung gampil dipunanalisis.

Data asiling panaliten menika banjur dipunlebetaken wonten ing salebeting *tabel analisis*. Wujud saking data asiling panaliten ngemot wujud, *referen*, ancas pisuhan saha *indikator* saking data menika. Asiling panaliten dipunandharaken ing *tabel analisis*.

Tabel 1.0 Wujud, Jinis, Referen, Ancas, saha Indikator Pisuhan wonten ing Lawakan Rabies.

No	Wujud	Jinis	<i>Referen</i>	ancasipun pisuhan	<i>Indikator</i>
1	2	3	4	5	6
1	Tembung lingga	Aran	Namaning kewan	Ngandharaken raos gumun	<i>“o la ki ya asu yoan</i> Asu= dereng ewah <i>Referen</i> namaning kewan Rabies nggumun kaliyan tuturan saking

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					Sinden ingkang saru.
			Padamel- lan	Ngandharaken raos gumun	<p>“<i>Kowe ki asline bojo pa gali we</i>”.</p> <ul style="list-style-type: none"> - ‘gali’ kalebet tembung lingga amargi dereng angsal wuwuhan. - Kalebet <i>referen</i> jinising padamelan - Teges saking pisuhan menika bilih mitra lawak Rabies menika kados gali amargi tuturanipun ingkang kirang becik.
			Jinising lelembut	Ngandharaken raos jengkel	<p>“<i>Mengko tulisane diganti banyak endhog-endhog, eblis wi</i>”.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eblis = tembung lingga - Kalebet <i>referen</i> jinising lelembut - Rabies jengkel amargi wangsulan saking putranipun ingkang namung guyon maton.
				Kangge ngandharaken raos gumun	<p><i>Kowe ki bojo pa eblis kowe ki</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Eblis= dereng ewah - Eblis= jinising lelembut - Rabies gumun polahipun Wawin ingkang ndamel wirang.
			Namaning daharan	Ngregengaken swasana	<p>“<i>Sing ngarani kaya ngene ki ondhe-ondhe ra ana Le</i>”</p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Ondhe-ondhe</i> = tembung lingga dereng angsal wuwuhan - Kalebet <i>referen</i> kategori daharan - Amargi Rabies badhe damel gumujeng

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					amargi ingkang kasunyatan tamu dipunsebat ondhe-ondhe
				Kangge ngina saha ngregengaken swasana	<p>“Tonto <i>gundulmu kuwi</i>, <i>iki dudu tonto</i>, <i>iki</i> <i>tetep..hahahah... iki</i> <i>lenthuk</i>”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tonto = dereng ewah - Lenthuk= dereng ewah - Jinising dhaharan - Amargi kangge ngina lan damel gumujeng kanthi nyebat mustaka saking pangrawit thonto lan lenthuk.
		Kahanan	Kahanan tertamtu	Ngregengaken swasana	<p>“Wes ra ana sing apik, <i>bosok kabeh</i>”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kalebet tembung lingga amargi dereng angsal wuwuhan. Kalebet tembung kahanan amargi saget dipunnegatif-aken kanthi tembung ‘ora’. - Kalebet kategori <i>referen</i> kahanan ingkang kirang sae - Rabies nyebat bilih piyambakipun kaliyan salah setunggaling - pangrawit boten wonten ingkang sae ala sedaya, kados jambe sinigar.
				Ngandharaken raos getun	<p><i>Wo la iki jebul bosok iki</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Bosok = dereng ewah - Referen kahanan Rabies getun nalika tiyang estri ingkang pitepangan menika kasunyatan bisu lan ngangge basa isarat ingkang karaos saru.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
			Kahanan tiyang	Ngandharaken raos duka	<p><i>Apa umum kuwi bar dionekke cangkeme dionekkke katarak. Mbok yo picak ngono.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Picak = dereng ewah - Referen kahanan tiyang - Rabies nandhang duka amargi dipununekaken katarak lajeng banjuraken picak.
				Ngandharaken raos gumun	<p><i>Ehhh cis, modar</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Modar= dereng ewah - Referen kahanan tiyang - Rabies gumun nalika Sinden nyebat Rabies dadi cis.
				Ngandharaken raos ngina	<p><i>Dene mung sma kok cerewet</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Cerewet = dereng ewah - Referen kahanan tiyang - Rabies ngina putranipun ingkang namung lulusan SMA.
				Ngandharaken raos jengkel	<p><i>“Kowe ki rasah cerewet ta”</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Cerewet= dereng ewah - Tembung kahanan saged sinambung kaliyan ‘ora’ - Referen kahanan tiyang - Rabies jengkel amargi dipuntakeni teras babagan nama garwanipun Pak Basuki.
				Ngandharaken raos kuwatos	<p><i>“Walah hiyung yen kabeh nggagas sedulur modar ora nggaglak aku.”</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Modar= dereng ewah - Saged sinambung ‘ora’ dados ‘ora modar’

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					<ul style="list-style-type: none"> - <i>Referen</i> kahanan Tiyang - Rabies kuwatos babagan bayaran ingkang dereng genah.
2	Tembung andhahan panambang	Aran	Peranganing badan	Ngandharaken raos duka	<i>“Ora papa endhasmu kuwi”</i> <ul style="list-style-type: none"> - Kalebet tembung wuwuhan saking tembung lingga endhas dipuntambah panambang –mu - Kalebet kategori <i>referen</i> peranganing badan - Rabies duka bilih kathah piring dipunkinten prasmanan ananging banjur dipundawuhi isah-isah.
				Ngandharaken raos jengkel	<i>Ya wong mending ya taknggo nragati rupamu kuwi lo(3)</i> <ul style="list-style-type: none"> - Rupa+ mu - Peranganing badan - Rabies jengkel amargi dipunece MC kondhang taksih gadhah utangan mending.
				Ngandharaken raking sesambetan	<i>Wah dapurmu, mbok ya ngabari bapak wingi-wingi”</i> <ul style="list-style-type: none"> - Dapur+ mu - Peranganing badan Rabies nyebat putranipun kanthi rupamu, menika miturut konteks tuturan nedhahaken tiyang ingkang sampun raket anggenipun sesambetan.
		Kahanan	Kahanan tiyang	Kangge ngina	<i>Wong wedok kok nggilani”</i>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					Gila+i - <i>Referen</i> kahanan tiyang Rabies ngece Wawin amargi polahipun ingkang ngigilani.
	Tembung rankep	Kriya	Aktivitas	Ngandharaken raos duka	Sing <i>pindo wani</i> <i>nguthek-utheke</i> , <i>tak</i> <i>pikir-pikir ki anak asu</i> <i>ok kowe ki yoan</i> ” - Tembung dwilingga - <i>Referen</i> aktivitas tertamtu Rabies duka amargi putranipun wantun nguthek-utheke piyambakipun.
		Kahanan	Kahanan tiyang	Ngandharaken raos duka	<i>Pekok-pekok</i> <i>nyatane</i> <i>mbokmu og</i> ” - Tembung dwilingga - <i>Referen</i> kahanan tiyang Rabies duka amargi putranipun nyebat biyungipun pekok.
	Tembung wancah	Aran	Namaning kewan	Ngandharaken raketing sesambetan	“<i>Su</i> rene lo <i>Su</i>, kowe ki <i>arep tak ngo praktek</i> <i>pembunuhan malah</i>” - Su= ‘asu’ - Namaning kewan - Rabies nimbali gudel ingkang lenggah.
				Ngregengaken swasana	“<i>Mbah Gito mbiyen yo</i> <i>ngono kuwi ok, oooong</i> <i>njur ngewasne gonge,</i> <i>gonge Su</i>” - Su= asu - Namaning kewan Rabies cariyos babagan Mbah Gito nalika ndalang.
	Tembung camboran	Kahanan	Kahanan	Ngandharaken raos jengkel	<i>Mosok nggolek sega</i> <i>sepiring kok tombok</i> <i>cangkem</i>” - Tembung camboran

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					<ul style="list-style-type: none"> - amargi gadhah teges enggal - <i>Referen</i> aktivitas Rabies jengkel amargi badhe dipunpacul cangkeme dening Joleno.
3	<i>Frase</i>	Aran	Namaning kewan	Ngandharaken raos duka	<p>“<i>Sing pindo wani nguthek-utheke, tak pikir-pikir ki anak asu og koe ki yoan</i>”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Anak asu= <i>frase</i> nomina - Namaning kewan - Rabies duka amargi putranipun wantun nghutek-uthekke piyambakipun.
				Kangge ngina tiyang	<p>“<i>Kringetmu kaya kringet bajing ta kuwi</i>”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kringet bajing=<i>frase</i> nomina - Namaning kewan - Rabies ngenyek Wawin bilih kringetipun kados kringet bajing.
			padamelan	Kangge ngina tiyang	<p><i>La mung turahan kere we umuk</i>”</p> <ul style="list-style-type: none"> - Turahan kere= <i>frase</i> Nomina - Padamelan - Rabies ngina Jolena kanthi tetembungan turahan kere.
		kahaman	Kahaman tiyang	Kangge ngina tiyang	<ul style="list-style-type: none"> - “<i>We lah bocah ki pekok tenan</i>” - Awujud <i>frase</i> adjektiva amargi perangan ingkang utami inggih menika ‘pekok’ ingkang kalebet tembung kahaman. - Kalebet <i>referen</i>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					kahanan tiyang . - Rabies duka amargi putranipun ngeyel babagan nama saking ingkang nanggap.
				Ngandharaken raos jengkel	<i>“We lah bocah iki bosok tenan wis diomongi ok”</i> - Bosok tenan= frase adjektiva - Kahanan - Rabies jengkel kaliyan pitranipun ingkang ngeyel babagan ingkang nanggap Rabies.
				Ngandharaken raos kuwatos	<i>“Aku mbok modar ket mau rung weruh apa-apa, kandani nggon duwit iki aku ora mikir aku”</i> - Mbok modar= frase kahanan - Inti frase saged - dipunsambung kaliyan ‘ora’ - Referen kahanan tiyang - Rabies kuwatos babagan bayaran saking tanggapan menika.
				Ngregengaken swasana	<i>“Mbok modar ya mung golek sumbangan Le”</i> - Mbok modar= Frase kahanan - Referen kahanan tiyang - Rabies ngrembag babagan sumbangan, Rabies ingkang dipunsuwuni pirsa babagan

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					piyambakipun nyumbang punapa boten mangsuli bilih piyambakipun.
4	Klausa	Kriya	Aktivitas	Ngandharaken raos duka	<i>Iki apik lo iki, iki nek ra ngelingi nang kene uwis takclurit cangkeme ok iki</i> - Tak clurit=wasesa - Cangkemu ok iki= lesan - <i>Referen</i> aktivitas tertamtu - Rabies duka amargi Sinden nyengkem- nyangkemke Rabies.
				Ngregengaken swasana	<i>Macem-macem taksilinder ndhasmu rampung</i> - Takslinder=wasesa - ndhasmu= lesan - Aktivitas - Rabies ngrembag babagan padamelan ingkang paling inggil.
				Ngandharaken raos jengkel	<i>“ Ya nek anu mengko duwite taksuwun langsung wae ya mas ya, aja metu mbahne a..mung dikekre aku ”</i> - Dikekre= wasesa - Aku= lesan - <i>Referen</i> aktivitas tertamtu - Rabies jengkel amargi bayaranipun aring dipunkirangi pimpinan campursari.
		Kahanan	Kahanan tiyang	Ngandharaken raos jengkel	<i>Eh ya ngece meneh peh ilatku cupet we ”</i> - Ilatku=jejer - Cupet= wasesa

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					<ul style="list-style-type: none"> - Kahanan tiyang - Rabies jengkel amargi dipunecedening Sinden.
				Kangge ngina tiyang	<i>Ra urung lakya ming mle nyek ta cangkemu, mbok ya uwis dadi uwong ki rasah nggleling”</i> <ul style="list-style-type: none"> - Mle nyek=wasesa - Lambemu=lesan - Kahanan tiyang - Rabies ngenyek putranipun ingkang kalah nalika rembagan.
				Ngregengaken swasana	<i>“Mengko nek presiden metu saka lawang kae, ngerti srengngenge mentit kae wa... mlethe k ndhasmu kowe”</i> <ul style="list-style-type: none"> - Mletek=wasesa - Ndhasmu= lesan - Referen kahanan tiyang - Rabies ndhagel bilih putranipun dados Presiden lan Rabies dados srengenge lajeng menawi Presiden medal saged mletek mustakanipun.
		Aran	Namaning kewan	Ngina tiyang sanes	<i>“Kowe ki ra munyuk jan beruk kowe ki”</i> <ul style="list-style-type: none"> - Beruk= jejer - Kowe= wasesa - Namaning kewan - Rabies ngina wawin ingkang polahipun kados beruk.
			padamelan	Ngandharaken raos gumun	<i>“Wes nganti meteng iseh percobaan ki tetep percobaan ok, bajingan kowe.”</i>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6
					<ul style="list-style-type: none"> - Bajingan = jejer - Kowe = wasesa - <i>Referen</i> padamelan - Rabies ngrembag babagan garwa tukang Sound system ingkang saben dinten saweg percobaan ngantos ngandhut.

Adhedasar *tabel* panaliten wonten ing inggil dipunpanggihaken wujud pisuhan salebeting lawakan Rabies ingkang arupi tembung lingga, tembung andhahan, *frase*, saha *klausa*. Tembung lingga ingkang kapanggihaken salebeting pisuhan Rabies wonten ingkang kalebet tembung aran utawi ingkang kalebet tembung kahanan. Wujud pisuhan ingkang awujud tembung andhahan ingkang angsal ater-ater kalebet tembung kriya lan ingkang angsal panambang kalebet tembung aran. Wonten ugi kapanggihaken wujud pisuhan ingkang awujud tembung wacahan, tembung rangkep saha tembung camboran.

Wonten ing pisuhan Rabies ugi kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase*. *Frase* ingkang dipunpanggihaken wonten ing pisuhan Rabies menika wonten ingkang kalebet *frase* aran saha *frase* kahanan. Wujud pisuhan sanesipun ingkang kapanggihaken salebeting pisuhan Rabies menika pisuhan awujud *klausa*.

B. Pirembagan

Asiling panaliten salajengipun badhe dipunrembag wonten ing bab menika. Pirembagan pisuhan salebeting lawakan Rabies ingkang sepisan

ngrembag babagan wujud pisuhan lajeng ngrembag babagan *referen* ingkang dipungayutaken kaliyan kahanan wonten ing masarakat. *Referen* pisuhan menika lajeng dipuntegesi kaliyan konteks pisuhan. Teges pisuhan boten saged dipunpisahaken kaliyan *referen* pisuhan amargi saged nyengkuyung pirembagan babagan *referen* menika. Ancas pisuhan kapanggihaken kanthi ningali kahanan *situasi* lan konteksipun. Pirembagan babagan wujud, *referen*, saha ancas pisuhan salebeting lawakan Rabies saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

1. Pisuhan Awujud Tembung Lingga

Tembung lingga miturut Sasangka (2001:34) inggih menika tembung ingkang taksih wetah lan dereng rinaketan wuwuhan punapa-punapa. Saking asiling panaliten, pisuhan ingkang kalebet tembung lingga wonten ing lawakan Rabies menika kaperang dados kalih inggih menika ingkang kalebet tembung aran saha tembung lingga ingkang kalebet tembung kahanan. Saking wujudipun lajeng dipunpadosi *referen* saha ancas saking pisuhan menika miturut konteks tuturan Rabies. Andharanipun dipunrembag wonten ing bab menika.

1.1 Pisuhan Awujud Tembung Lingga Aran

Wonten ing pirembagan menika badhe dipunandharaken babagan pisuhan awujud tembung lingga aran ingkang wonten ing lawakan Rabies. Tembung aran saged katitik kanthi dipunwuwuhi ancer-ancer ‘dudu’ kangge mblenjani. Wonten ing lawakan Rabies menika tembung lingga aran gadhah *referen* namaning kewan, padamelan, jinising lelembut, namaning dhaharan, kahanan barang saha kahanan

tiyang. *Referen* ingkang kapanggihaken menika dipuntegesi kanthi kahanan lan konteks tuturan. Saking konteks tuturan menika saged dipuntingali ancas menawi ancas saking pisuhan menika. Pirembagan saged dipuntingali wonten ngandhap menika.

1.11 Pisuhan Tembung Lingga Aran *Referen* Namaning Kewan

- a. Pisuhan Awujud Tembung Lingga *Referen* Namaning Kewan Kangge Ngandharaken Raos Gumun.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* namaning kewan lan kangge ngandharaken raos gumun. Pisuhan awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* namaning kewan saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies ngumun amargi Sinden ngendika nalika bibar malam pertama kangge mlampah mboten kepenak, wonten mriki kasunyatan mlampah golek pangan.

(1) Rabies: “*Kowe ki ya **asu** iki yoan*” (data 6 kaset 1)

Wonten ing tuladha (data 6) menika kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung ‘asu’. Tembung asu kalebet pisuhan amargi kalebet tembung kasar lan *referen* saking asu menika kaanggep ala dening masarakat. Wonten salebeting tuturan menika tembung ‘asu’ kalebet tembung pisuhan amargi menika boten kangge nyebat asu minangka jinising kewan ananging kangge nyebat mitra tutur saking Rabies.

Tembung ‘asu’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan. Menawi dipuntingali saking jinising tembung, tembung ‘asu’ kalebet tembung aran amargi saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu asu’ lan boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘ora’ kados ‘ora asu’.

Referen saking pisuhan menika kalebet *referen* namaning kewan. *Acuan* saking tembung ‘asu’ inggih menika kewan sikil sekawan ingkang wonten ing masarakat mliginipun tiyang muslim dipunanggep najis. Wonten ing tuturan menika Rabies nyebat mitra tuturipun ‘asu’. Menika sampun beda saking *acuan* ‘asu’ minangka jinising kewan ananging dipuntedhahaken kangge mitra tuturipun. Dados wonten ing ukara menika *referen* saking pisuhan sampun beda tegesipun.

Bilih dipuntingali kanthi konteks tuturan saking pisuhan menika ngandharaken raos gumun. Rabies gumun nalika Sinden guyon bilih bibar malam pertama raosipun anggenipun mlampah boten kepenak. Menika minangka wujud raos gumun amargi kasunyatan ingkang dipunandharaken Sinden menika namung gumujeng bilih ingkang sisah menika anggenipun mlampah pados sandhang pangan. Rabies ingkang gumun lajeng misuh kanthi nyebat ‘asu’.

1.12 Pisuhan Tembung Lingga *Referen* Padamelan

- a. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Aran *Referen* Padamelan Kangge Ngandharaken Raos Gumun.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* padamelan lan kangge ngandharaken raos

gumun. Pisuhan awujud tembung lingga aran ingkang gadhah *referen* padamelan kangge ngandharaken raos gumun saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Sinden nyaketaken *mic* wonten ing tutukipun Rabies kanthi boten sopan saha kasar.

(2) Rabies: “*Kowe ki asline bojo pa **gali** we*”. (data 12, kaset 1)

Wonten ing tuladha (data 12) kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘gali’. Tuturan menika kalebet pisuhan amargi tembung gali minangka padamelan ingkang ala dipunginakaken kangge nyebat Sinden ingkang padamelanipun nembang. Dados tembung ‘gali’ menika sampun geser tegesipun.

Tembung ‘gali’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan. Tembung ‘gali’ kalebet jinising tembung aran amargi saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu gali’. Tembung ‘gali’ kalebet tembung aran kathithik ugi kanthi boten saged dipunsambung kaliyan ‘ora’ lan ‘sing’ kados ‘ora gali’ utawi ‘sing gali’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika padamelan tertamtu. *Referen* saking ‘gali’ wonten ing konteks tuturan menika boten kangge nyebat gali minangka padamelan ananging kangge nyebat mitra tutur saking Rabies. Wonten ing masarakat ‘gali’ menika salah satunggaling padamelan ingkang kasar lan ala. Menika ngemot teges *metaphor* inggih menika mindah gali minangka padamelan dados kangge nyebat mitra tuturipun.

Bilih dipungayutaken kaliyan konteks lan kahanan tuturan saged dipuntingali bilih gali menika kangge nyebat mitra tuturipun Rabies ingkang kasunyatan padamelanipun sinden ananging bilih dipungayutaken kaliyan solah bawanipun ingkang lancang katitik saking nyeketaken *mic* wonten ing tutukipun Rabies menika sami kaliyan sipat gali ingkang kasar lan kirang ing tata krama.

Pisuhan menika dipunadharaken Rabies amargi Sinden nyaketaken *mic* wonten ing tutukipun Rabies. Rabies lajeng ngandharaken bilih Sinden menika garwa punapa gali amargi polahipun ingkang karaos kasar. Rabies ingkang nggumun sinambi gemujeng banjur misuh amargi nggengingi polah saking mitra lawakipun.

1.13 Pisuhan Tembung Lingga *Referen* Jinising Lelembut

- a. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Aran *Referen* Jinising Lelembut Kangge Ngandharaken Raos Jengkel.

Pisuhan Rabies wonten ingkang awujud tembung lingga *referen* jinising lelembut. Pisuhan menika gadhah ancas kangge ngandharaken raos jengkel. Pisuhan awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* jinising lelembut kangge ngandharaken raos jengkel saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies ngraos kapusan babagan pirembagan banyak ingkang manak amargi putranipun ningali wonten seratan ing margi “banyak anak-anak”.

(3) Rabies: “*Mengko tulisane diganti banyak endhog-endhog, eblis wi*”.
(data 27, kaset 2)

Wonten ing tuladha data 27 menika kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung inggih menika tembung ‘eblis’. Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung pisuhan amargi menika boten kangge nyebat eblis minangka jinising lelembut ananging kangge nyebat mitra tutur saking Rabies kados eblis ingkang gadhah watak ala. Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung ingkang kasar lan *referen* saking eblis menika wonten ing masarakat dipunanggep ala lan damel petenging manah manungsa.

Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan. Tembung ‘eblis’ kalebet jinising tembung aran amargi saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu eblis’. Thithikan sanesipun tembung ‘eblis’ boten saged sinambung kaliyan tembung ‘ora’ lan ‘sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados ‘ora eblis’ utawi ‘sing eblis’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika jinising lelembut. Iblis menika bilih dipunpadosi wonten kamus Baoesastra gadhah teges ‘setan’. Bilih dipungayutaken kaliyan konteks tuturan ing inggil menika dados sarana Rabies ngandharaken raos duka lan nyebat putranipun iblis. Iblis wonten ing tuturan menika boten eblis minangka jinising lelembut ingkang gadhah sipat ala ananging kangge nyebat putranipun ingkang sampun ngapusi babagan banyak ingkang manak, ingkang kasunyatan namung seratan ing margi kangge pengetan supados ati-ati amargi kathah lare-lare.

Pisuhan menika bilih dipuntingali kanthi ginanipun inggih menika kangge ngandharaken raos jengkel. Rabies jengkel dhateng putranipun amargi putranipun

damel bedekan “Banyak menika ngendhog punapa manak?”. Rabies mangsuli ngendhog ananging lepat. Miturut putranipun Rabies banyak menika manak amargi wonten tulisan ‘banyak anak-anak’. Rabies ingkang jengkel banjur nyebat putranipun eblis.

Tuladha saking pisuhan *referen* jinising lelembut ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos jengkel boten namung setunggal kemawon. Pisuhan Rabies *referen* jinising lelembut kangge ngandharaken raos jengkel sanesipun saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies jengkel amargi bayaranipun asring dipunkirangi pimpinan campursari.

(4) Rabies: “*Ya neka anu mengko duwite taksuwun langsung wae yam as ya, aja metu mbahne a..mung dikekrek aku. Iki ketoke tuwa ning catute landhep banget e, e.. pancen **eblis** og, wong tuwa senengane ra golek dalan padhang*”. (data 7, kaset 1)

Wonten ing tuladha data 7 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung inggih menika tembung ‘eblis’. Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung pisuhan amargi menika boten kangge nyebat eblis minangka jinising lelembut ananging kangge nyebat mitra tutur saking Rabies kados eblis ingkang gadhah watak ala. Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung ingkang kasar lan *referen* saking eblis menika wonten ing masarakat dipunanggep ala lan damel petenging manah manungsa.

Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan. Tembung ‘eblis’ kalebet jinising tembung aran amargi saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu eblis’. Titikan sanesipun, tembung ‘eblis’ boten saged sinambung kaliyan tembung ‘ora’ lan

‘sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados ‘ora eblis’ utawi’ sing eblis’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika jinising lelembut. Iblis menika bilih dipunpadosi wonten kamus Baoesastra gadhah teges’ setan’. Bilih dipungayutaken kaliyan konteks tuturan ing inggil menika dados sarana Rabies ngandharaken raos jengkel lan nyebat pimpinan campursari. Wonten ing tuturan menika sampun mencong saking acuan eblis minangka jinising lelembut dados kangge nyebat tiyang sanes.

Pisuhan menika bilih dipuntingali kanthi ginanipun inggih menika kangge ngandharaken raos jengkel. Rabies jengkel dhateng pimpinan campursari ingkang asring nyatut bayaran saking Rabies nalika bayaran dipuncaosaken lewat pimpinan campursari. Rabies ingkang jengkel banjur cariyos lan misuh eblis kangge nyebat pimpinan campursari.

b. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Aran *Referen* Jinising Lelembut Kangge Ngandharaken Raos Gumun.

Pisuhan Rabies ingkang gadhah *referen* jinising lelembut wonten ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos gumun. Pisuhan awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* jinising lelembut kangge ngandharaken raos gumun saged dipuntingali wonten ing pethikan data 60.

Konteks tuturan : Rabies gumun polahipun Wawin ingkang damel ajrih Rabies amargi polahipun ingkang kasar.

(5) Rabies: “*Kowe ki bojo pa eblis kowe ki* (data 60, kaset 3)

Wonten ing tuturan (data 60) kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung inggih menika tembung ‘eblis’. Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung pisuhan amargi menika boten kangge nyebat eblis minangka jinising lelembut ananging kangge nyebat mitra tutur saking Rabies kados eblis ingkang gadhah watak ala. Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung ingkang kasar lan *referen* saking eblis menika wonten ing masarakat dipunanggep ala lan damel petenging manah manungsa.

Tembung ‘eblis’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan. Tembung ‘eblis’ kalebet jinising tembung aran amargi saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu eblis’. Thithikan sanesipun tembung ‘eblis’ boten saged sinambung kaliyan tembung ‘ora’ lan ‘sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados ‘ora eblis’ utawi ‘sing eblis’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika jinising lelembut. Iblis menika bilih dipunpadosi wonten kamus Baoesastra gadhah teges ‘setan’. Bilih dipungayutaken kaliyan konteks tuturan wonten ing inggil menika dados sarana Rabies ngandharaken raos gumun lan nyebat Wawin iblis. Iblis wonten ing tuturan menika boten eblis minangka jinising lelembut ananging kangge nyebat Wawin ingkang polahipun damel gumun Rabies. Iblis wonten ing tuladha menika boten kangge nyebat eblis minangka jinising lelembut ananging kangge nyebat Wawin minangka mitra tutur saking Rabies amargi polah saking Wawin ingkang boten kados tiyang estri ingkang limrah.

Pisuhan menika bilih dipuntingali kanthi ginanipun inggih menika kangge ngandharaken raos gumun saking Rabies. Rabies nggumun kaliyan polahipun Wawin ingkang boten kados tingkah tiyang estri ingkang alus. Rabies ingkang nggumun lajeng nyuwun pirsu Wawin ingkang wonten cariyos dados garwanipun bojo punapa eblis.

1.14 Pisuhan Tembung Aran *Referen* Dhaharan

- a. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Aran *Referen* Jinising Dhaharan Kangge Ngregengaken Swasana.

Pisuhan Rabies wonten ingkang awujud tembung lingga aran *referen* namaning dhaharan kangge ngregengaken swasana. Pisuhan awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* namaning dhaharan kangge ngregengaken swasana saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies duka lan maido putranipun nyebat para tamu dados

Rabies nyebat tamu menika boten kados ondhe-ondhe.

- (6) Rabies: “*Sing ngarani kaya ngene ki **ondhe-ondhe** ra ana le*” (data 35, kaset 2)

Wonten ing data 35 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung pisuhan inggih menika ‘onhe-ondhe’. Tembung ondhe-ondhe kalebet pisuhan amargi boten kangge nyebat ondhe-ondhe minangka dhaharan tertamtu ananging kangge nyebat para rawuh. *Referen* saking ‘ondhe-ondhe’ menika kalebet tembung pisuhan amargi ondhe-ondhe wonten ing tuturan menika minangka andharan raos jengkel lan boten nyebat ondhe-ondhe minangka namaning

dhaharan ananging namung kangge ngandharaken raos jengkel dhateng putranipun.

Tembung ‘ondhe-ondhe’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘ondhe-ondhe’ kalebet jinising tembung aran amargi saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu ondhe-ondhe’ lan boten saged sinambung kaliyan’ora’ utawi ‘sing minangka pratanda saking tembung kahanan, kados ’ora ondhe-ondhe’ utawi ‘sing ondhe-ondhe’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika namaning dhaharan. Ondhe-ondhe menika bilih dipuntegesi inggih menika salah satunggaling daharan utawi jajanan ingkang awujud bunder lan wonten wijenipun. Wonten ing tuturan menika acuan saking ondhe-ondhe dipunsamiaken kaliyan para tamu undangan amargi raos duka Rabies kaliyan putranipun.

Bilih dipungayutaken kaliyan konteks tuturan menika namung kangge ngregengaken swasana. Rabies ndhagel babagan tamu ingkang dipunsebat ondhe-ondhe nalika putranipun nyebat para tamu menika inggih para undangan. Nalika Rabies duka, Rabies boten mikir teges saking ondhe-ondhe menika lan namung nyebat ingkang wonten ing pangalihipun.

b. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Aran *Referen* Jinising Dhaharan Kangge Ngina Tiyang Sanes lan Ngregengaken Swasana.

Pisuhan Rabies wonten ingkang awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* namaning daharan. Tuladha pisuhan awujud tembung lingga aran *referen*

jinising dhaharan kangge ngina tiyang sanes saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies nyebat mustaka salah sawijining pangrawit lenthuk.

(7) Rabies: “*Tonto gundulmu kuwi, iki dudu **tonto**, iki tetep..hahahah... iki **lenthuk***” (data 41, kaset 2)

Wonten ing ukara ing inggil kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung inggih menika tembung ‘tonto’ lan tembung ‘lenthuk’. Tembung ‘tonto’ lan ‘lenthuk’ menika kalebet pisuhan amargi ‘tonto’ lan ‘lenthuk’ menika boten kangge nyebat tonto’ lan ‘lenthuk’ minangka dhaharan ananging kangge nyebat bab sanes, wonten ing konteks menika mustaka saking salah satunggaling pangrawit.

Tembung ‘tonto’ lan ‘lenthuk’ menika kalebet tembung lingga. Kekalihipun kalebet tembung lingga amargi taksih wutuh lan dereng ewah angsal wuwuhan. Menawi dipuntingali kanthi jinising tembung, ‘thontho’ lan ‘lenthuk’ menika kalebet tembung aran amargi saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu lenthuk’. Titikan sanesipun boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘ora’ kados ‘ora thontho’ lan boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘sing’ kados ‘sing lenthuk’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika namaning dhaharan. Tonto lan lenthuk menika dhaharan ingkang wujudipun bunder. Wonten ing tuturan menika lenthuk kaliyan thontho boten ngacu wonten ing dhaharan menika ananging kangge nyebat mustaka saking salah satunggaling pangrawit ingkang kaleresan wujudipun inggih bunder.

Rabies nyebat ‘lenthuk’ kaliyan ‘tonto’ nalika ningali mustaka salah satunggaling pangrawit ingkang wujudipun bunder. Saking konteks menika Rabies ngina utawi ngenyek pangrawit menika kanthi nyebat mustakanipun kados lenthuk amargi wujudipun ingkang sami. Sanajan kangge ngenyek, ananging tiyang ingkang dipunina boten duka amargi namung gojek lan dipuntuturaken nalika ndhagel.

1.2 Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan.

Wonten ing pirembagan menika badhe kaandharaken pisuhan salebeting lawakan Rabies ingkang kalebet tembung lingga jinis tembung kahanan. Tembung kahanan miturut Hadiwidjana (1967: 27) inggih menika tembung ingkang saged kangge wangsulan pitakenan, kepriye, sesipatane, wewatakane?. Wonten ing panaliten menika pisuhan tembung lingga kahanan miturut *referen*ipun namung wonten kalih inggih menika pisuhan ingkang gadhah *referen* kahanan tiyang lan kahanan barang tertamtu.

1.21 Pisuhan Awujud Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tertamtu

- a. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tertamtu Kangge Ngregengaken Swasana.

Pisuhan Rabies wonten ingkang awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* kahanan tertamtu. Tuladha pisuhan awujud kahanan tertamtu kangge ngregengaken swasana saged dipuntingali wonten ing pethikan data 31.

Konteks tuturan : Rabies ngandharaken bilih tingkatan SD menika langkung inggil katimbang SMA.

(8) Rabies: “*Mulane kuwi rasah **cerewet***” (data 31, kaset 3)

Wonten ing data 31 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘cerewet’. Tembung cerewet menika kalebet tembung pisuhan amargi cerewet menika kalebet tembung ingkang kasar lan wonten ing konteks menika dipunginaaken kangge nyebat tiyang sanes.

Tembung ‘cerewet’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘cerewet’ menawi dipuntingali kanthi jinising tembung kalebet tembung kahanan. Tembung ‘cerewet’ kalebet tembung kahanan amargi saged sinambung kaliyan’ora’ utawi ‘sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados’ora cerewet’ utawi ‘sing cerewet’ lan boten saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu cerewet’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tiyang. *Referen* saking ‘cerewet’ menika kangge nyebat kahanan mitra tutur saking Rabies ingkang kaanggep ala pasuryanipun. Cerewet menika bilih dipuntegesi inggih menika sipat saking tiyang ingkang remen ngendika kathah lan kirang dipunremeni dening tiyang sanes. Wonten ing tuturan menika Rabies nyebat putranipun cerewet amargi ngenyel bilih SD langkung inggil katimbang SMA. Wonten ing mriki SD langkung inggil amargi ngantos kelas enem menika langkung inggil katimbang SMA ingkang namung ngantos kelas tiga.

Pisuhan menika bilih dipuntingali kanthi ginanipun inggih menika kangge ngregengaken swasana. Rabies ngandharaken bilih SD langkung inggil katimbang SMA amargi wonten ing SD ngantos kelas enem, lan SMA namung ngantos kelas tiga. Wonten ing masarakat SMA langkung inggil tingkatanipun katimbang SD, ananging wonten ing konteks menika dipunginakaken kangge ngregengaken swasana ingkang gadhah ancas damel pamiarsa saged gumujeng.

Tuladha pisuhan tembung kahanan *referen* kahanan tiyang ingkang gadhah gina kangge ngregengaken swasana sanes saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies dipunsamiaken salah satunggaling pangrawit kados jambe sinigar, ananging Rabies ngandharaken bilih kados jambe sinigar ingkang bosok.

(9) Rabies: “*Wes ra ana sing apik, **bosok** kabeh*” (data 53, kaset 3)

Wonten ing data 53 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘bosok’. Tembung bosok menika kalebet tembung pisuhan amargi bosok menika kalebet tembung ingkang kasar lan wonten ing konteks menika dipunginaaken kangge nyebat kahanan saking tiyang sanes.

Tembung ‘bosok’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘bosok’ menawi dipuntingali kanthi jinising tembung kalebet tembung kahanan. Tembung ‘bosok’ kalebet tembung kahanan amargi saged sinambung kaliyan’ora’ utawi’ sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados’ora bosok’ utawi ‘sing bosok’ lan boten saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu bosok’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu. *Referen* saking ‘bosok’ menika boten kangge nyebat ‘bosok’ minangka kahanan saking barang tertamtu ananging kangge nyebat kahanan mitra tutur saking Rabies ingkang kaanggep ala pasuryanipun. Bosok menika bilih dipuntegesi inggih menika benyek kangge tetenger bilih ajeng risak. Wonten ing pisuhan menika Rabies dipunsamiaken kaliyan salah satunggaling pangrawit ingkang kados jambe sinigar. Nanging Rabies lajeng nyamiaken kaliyan jambe sinigar ingkang sami kahananipun inggih menika jambe ingkang bosok. Menika ngemot makna *metaforis* bilih kahanan saking jambe ingkang bosok dipuntedhahaken kangge tiyang inggih menika babagan pasuryanipun.

Pisuhan menika bilih dipuntingali kanthi ginanipun inggih menika kangge ngregengaken swasana. Rabies ingkang dipunsebat dening Dalang kados jambe sinigar kaliyan salah satunggaling pangrawit menika lajeng gojek lan matur paribasan kados jambe sinigar. Jambe sinigar ingkang dipunandharaken menika inggih jambe sinigar ingkang bosok sedaya. Saking tuturan Rabies menika pamiarsa saweg gumujeng lan damel swasana dados langkung gayeng.

- b. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tertamtu Kangge Ngandharaken Raos Getun.

Pisuhan Rabies wonten ingkang awujud tembung lingga kahanan *referen* kahanan tertamtu. Pisuhan awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* kahanan tertamtu kangge ngandharaken raos gumun saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies getun amargi tiyang estri ingkang pitepangan kaliyan Rabies bisu.

(10) Rabies: “*Wo la iki jebul **bosok** iki*” (data 29, kaset 2)

Wonten data 29 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘bosok’. Tembung bosok menika kalebet tembung pisuhan amargi bosok menika kalebet tembung ingkang kasar lan wonten ing konteks menika dipunginaaken kangge ngandharaken raos gumun amargi kenya ingkang pitepangan kaliyan Rabies bisu lan nedhahaken ancer-ancer griyanipun kanthi basa isarat ingkang saru inggih menika kanthi nyepeng ‘susu’ minangka tanda griyanipun wingking pabrik susu.

Tembung ‘bosok’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘bosok’ menawi dipuntingali kanthi jinising tembung kalebet tembung kahanan. Tembung ‘bosok’ kalebet tembung kahanan amargi saged sinambung kaliyan ‘ora’ utawi ‘sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados ‘ora bosok’ utawi ‘sing bosok’ lan boten saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu bosok’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu. *Referen* saking ‘bosok’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung bosok menika kalebet tembung kasar ingkang wonten ing masarakat dipunanggep kahanan ingkang kirang sae lan boten saged dipunginakaken malih. Bosok menika bilih dipuntegesi inggih menika kahanan ingkang sampun boten saged dipunginaaken malih amargi sampun boten eca lan boten sae. Wonten ing pisuhan menika Rabies

misuh nalika mangertosi bilih tepanganipun bisu lan ngginakaken basa isarat ingkang karaos saru.

Pisuhan menika bilih dipuntingali kanthi ginanipun inggih menika kangge ngandharaken raos getun. Rabies ingkang pitepangan kaliyan salah satunggaling tiyang kenya nalika tanggapan wayangan menika bisu. Rabies banjur getun amargi Kenya menika namung ngangge basa isarat kangge mangsuli pitakenan Rabies.

1.22 Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tiyang

- a. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tiyang Kangge Ngandharaken Raos Duka.

Wonten lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga kahanan *referen* kahanan tiyang. Pisuhan awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngandharaken raos duka saged dipuntingali wonten ing pethikan data 9.

Konteks tuturan : Rabies nandhang duka amargi dipunonekake cangkeme banjur katarak.

(11) Rabies: “*Apa umum kuwi bar dionekke cangkeme dionekkke katarak. Mbok yo **picak** ngono.*” (data 9, kaset 1)

Wonten tuladha data 9 ing inggil kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘picak’. Tembung ‘picak’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung ‘picak’ menika boten kangge nyebat ‘picak’ minangka kahanan saking mitra tuturipun Rabies ananging kangge ngandharaken raos duka kemawon amargi dipunsebat katarak.

Tembung ‘picak’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘picak’ menawi dipuntingali kanthi jinising tembung kalebet tembung kahanan. Tembung ‘picak’ kalebet tembung kahanan amargi saged sinambung kaliyan’ora’ utawi’ sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados’ora picak’ utawi ‘sing picak’ lan boten saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu picak’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tiyang. Picak menika bilih dipuntegesi inggih menika salah satunggaling kahanan tiyang ingkang sampun boten saged nyawang. Bilih dipungayutaken kaliyan konteks tuturan nalika Rabies ingkang kasunyatan boten picak ngendika lan micakaaken piyambakipun amargi duka dipunece katarak dening mitra tuturipun. Wonten mriki picak ingkang ngacu wonten ing kahanan ingkang boten saged ningali kaalihaken wonten ing piyambakipun amargi namung kangge nengenaken raos duka dipunece katarak kasunyatan Rabies boten katarak.

Menawi dipuntingali saking konteks pisuhan menika Rabies nandhang duka amargi dipunece katarak dening Sinden. Wonten ing mriki picak menika kangge ngandharaken raos duka Rabies. Nalika nandhang duka Rabies ingkang dipunsebat katarak lanjeng mbacutaken nyebat piyambakipun picak. Menika nedhahaken piyambakipun duka amargi picak menika langkung kasar lan langkung awrat saking katarak.

- b. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tiyang Kangge Ngandharaken Raos Gumun.

Pisuhan Rabies wonten ingkang awujud tembung lingga kahanan *referen* kahanan tiyang ingkang gadhah gina kangge ngandharaken raos gumun. Pisuhan awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* kahanan tiyang saged dipuntingali wonten ing pethikan data 17.

Konteks tuturan : Rabies nandhang gumun amargi dipunanggep dados cis lan sinden dados kodhok wedok.

(12) Rabies: “*Ehhh cis, modar.*” (data 17, kaset 1)

Wonten ing tuladha (data 17) kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘modar’. Tembung modar menika kalebet pisuhan amargi modar menika kalebet tembung ngoko kasar lan dipunginakaken nalika kewirangan. Modar wonten ing tuturan menika boten kangge nyebat kahanan ingkang salimrahipun ananging kangge nyebat kahanan rabies ingkang kaget lan gumun saking tuturan Sinden saderengipun.

Tembung ‘modar’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘modar’ menawi dipuntingali kanthi jinising tembung kalebet tembung kahanan. Tembung ‘modar’ kalebet tembung kahanan amargi saged sinambung kaliyan’ora’ utawi’ sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados’ora modar’ utawi ‘sing modar’ lan boten saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu modar’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan saking tiyang. *Referen* saking ‘modar’ menika ngacu saking salah satunggaling kahanan tiyang

ingkang sampun pejah utawi nandhang kahanan ingkang awrat sanget. Wonten ing tuturan menika Rabies nyebat modar amargi piyambakipun kaget saking andharan Sinden saderengipun.

Menawi dipuntingali saking konteks pisuhan menika Rabies nandhang gumun amargi Rabies kaget lan nggumun kaliyan tuturan saderengipun saking Sinden ingkang nyebat bilih saumpama Sinden dados kodhok wedok Rabies ingkang dados cis. Cis wonten ing konteks menika inggih piranti kangge nyetrum kodhok lan ulam kalen.

Rabies nggumun saking paribasan kalawau lan matur “*E ...Cis, modar*”. Dados modar wonten ing mriki kangge nggambaraken kahanan Rabies ingkang nggumun saking tuturan Sinden saderengipun. Sanajan ngandharaken raos gumun, wandha saking Rabies lan caranipun matur menika saged ngregengaken swasana amargi karaos lucu.

c. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tiyang Kangge Ngina Tiyang Sanes.

Wonten lawakan Rabies dipunpanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung kahanan kangge ngina tiyang sanes. Pisuhan awujud tembung lingga ingkang gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngina tiyang sanes saged dipuntingali wonten ing pethikan data 28.

Konteks tuturan : Rabies ngenyek putranipun ingkang namung lulusan SMA.

(13) Rabies: “*Dene mung sma kok cerewet.*” (data 28, kaset 2)

Wonten ing ukara ing inggil kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘cerewet’. Tembung cerewet kalebet

pisuhan amargi cerewet menika kalebet tembung ingkang kasar lan gadhah teges ingkang kirang sae wonten ing masarakat.

Tembung ‘cerewet’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘cerewet’ menawi dipuntingali kanthi jinising tembung kalebet tembung kahanan. Tembung ‘cerewet’ kalebet tembung kahanan amargi saged sinambung kaliyan’ora’ utawi ‘sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados’ora cerewet’ utawi ‘sing cerewet’ lan boten saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu cerewet’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan saking tiyang. *Referen* saking pisuhan menika ngacu wonten ing kahanan tiyang ingkang kathah micanten lan ngandharaken babagan tertamtu. Wonten ing pisuhan menika *referen* saking pisuhan boten mlenceng saking kahanan ingkang dipunacu. Putra saking Rabies ingkang ngece Rabies dipunanggep cerewet dening Rabies lan dipunsebat cerewet.

Menawi dipuntingali saking konteks pisuhan menika Rabies ngina putranipun ingkang namung lulusan SMA. Menika saged dipuntingali kanthi konteksipun bilih Rabies ingkang dipunece SD ndhagel bilih menawi dipuntingali inggilipun kelas SD ingkang enem taun langkung dangu katimbang SMA ingkang tigang tahun. Dados tuturan menika ngemu ancas kangge ngina putranipun sanajan kasunyatan SD kaliyan SMA inggil SMA menawi dipuntingali kanthi tingkatanipun, ananging wonten ing dagelan menika Rabies nganggep SD langkung inggil katimbang SMA miturut kelasipun.

d. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tiyang Kangge Ngandharaken Raos Jengkel.

Pisuhan Rabies ingkang gadhah *referen* kahanan tiyang ugi wonten ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos jengkel. Pisuhan awujud tembung lingga kahanan ingkang gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngandharaken raos jengkel saged dipuntingali wonten ing pethikan data 67.

Konteks tuturan : Rabies jengkel amargi dipunoyak nama saking garwa pak Basuki ingkang Rabies boten mangertos.

(14) Rabies: “*Kowe ki rasah cerewet ta*” (data 67, kaset 4)

Wonten ing tuladha data 67 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘cerewet’. Tembung cerewet kalebet pisuhan amargi modar menika kalebet tembung ingkang kasar lan gadhah teges ingkang kirang sae wonten ing masarakat.

Tembung ‘cerewet’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘cerewet’ menawi dipuntingali kanthi jinising tembung kalebet tembung kahanan. Tembung ‘cerewet’ kalebet tembung kahanan amargi saged sinambung kaliyan ‘ora’ utawi ‘sing’ minangka pratanda saking tembung kahanan, kados ‘ora modar’ utawi ‘sing modar’ lan boten saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu cerewet’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan saking tiyang. *Referen* saking pisuhan menika ngacu wonten ing kahanan tiyang ingkang kathah matur ingkang boten prelu. Wonten ing pisuhan menika *referen* cerewet

dipunginakaken kangge ngandharaken raosipun Rabies jengkel amargi dipuntakeni babagan nama ingkang gadhah damel.

Menawi dipuntingali saking konteks pisuhan menika Rabies ingkang teras dipuntakeni babagan nama ingkang gadhah damel mantu jengkel dhateng putranipun. Rabies ingkang mangkel banjur nyebat putranipun cerewet. Menika wujud saking raos Rabies ingkang dipunandharaken kanthi misuh jalaran tuturan saking putanipun ndhagel kanthi nyebat piyambakipun boten wantun ngadepi Wawin.

e. Pisuhan Awujud Tembung Lingga Kahanan *Referen* Kahanan Tiyang Kangge Ngandharaken Raos Kuwatos.

Pisuhan Rabies wonten ingkang awujud tembung lingga kahanan *referen* kahanan tiyang kangge ngandharaken raos kuwatos. Tuladha pisuhan awujud tembung lingga kahanan ingkang gadhah *referen* kahanan tiyang saged dipuntingali wonten ing pethikan data 10.

Konteks tuturan : Rabies ngrembag babagan katerangan bayaran wonten ing acara tanggapan menika.

(15) Rabies: “*Walah hiyung yen kabeh nggagas sedulur **modar** ora nggaglak aku.*” (data 10, kaset 1)

Wonten ing tuladha (data 10) kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung lingga inggih menika tembung ‘modar’. Tembung modar menika kalebet pisuhan amargi modar menika kalebet tembung ngoko kasar lan dipunginakaken nalika kewirangan. Modar wonten ing tuturan menika boten kangge nyebat

kahaman ingkang salimrahipun ananging kangge nyebat kahaman rabies ingkang negenaken saking tuturan Sinden saderengipun.

Tembung ‘modar’ menika kalebet tembung lingga amargi dereng ewah lan dereng angsal wuwuhan punapa-punapa. Tembung ‘modar’ menawi dipuntingali kanthi jinising tembung kalebet tembung kahaman. Tembung ‘modar’ kalebet tembung kahaman amargi saged sinambung kaliyan’ora’ utawi ‘sing’ minangka pratanda saking tembung kahaman, kados’ora modar’ utawi ‘sing modar’ lan boten saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu modar’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahaman saking tiyang. *Referen* saking ‘modar’ menika ngacu saking salah satunggaling kahaman tiyang ingkang sampun pejah utawi nandhang kahaman ingkang awrat sanget. Wonten ing tuturan menika Rabies nyebat modar amargi piyambakipun kaget saking andharan Sinden saderengipun.

Menawi dipuntingali saking konteks pisuhan menika Rabies kuwatos babagan bayaran ingkang dereng cetha amargi piyambakipun ugi butuh arta. Rabies ingkang ngrembag babagan bayaran menika ngandharaken bilih bayaran kangge penyanyi sampun cetha ananging kangge piyambakipun dereng cetha saking pangarsa campursari.

2. Pisuhan Awujud Tembung Andhahan.

Wonten ing bab menika badhe karembag pisuhan wonten ing lawakan Rabies ingkang kalebet tembung andhahan. Sasongko (2001: 36) ngandharaken bilih tembung andhahan inggih menika tembung ingkang sampun ewah saking

lingganipun amargi kawuwuhan imbuhan. Tembung menika awujud tembung lingga ingkang sampun dipunrimbag (Hadiwidjana, 1967: 19). Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang angsal ater-ater lan ingkang angsal wuwuhan panambang. Pirembagan saged dipuntingali wonten ing bab menika.

2.1 Pisuhan Awujud Tembung Ingkang Angsal Wuwuhan.

Wonten ing kasil panaliten menika kapanggihaken wujud pisuhan ingkang awujud tembung andhahan ingkang angsal wuwuhan. Wujud tembung andhahan ingkang angsal wuwuhan wonten ing lawakan Rabies inggih menika pisuhan tembung ingkang angsal panambang ingkang gadhah *referen* peranganing badan lan inkang gadhah *referen* kahanan tertamtu.

2.11 Pisuhan Awujud Tembung Andhahan Panambang *Referen* Peranganing Badan

- a. Pisuhan Awujud Tembung Andhahan Tembung Aran *Referen* Peranganing Badan Kangge Ngandharaken Raos Duka.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud tembung andhahan ingkang arupi tembung ingkang angsal wuwuhan. Pisuhan kalawau gadhah *referen* peranganing badan lan dipunginakaken kangge ngandharaken raos duka. Pisuhan awujud tembung andhahan ingkang angsal panambang gadhah *referen* peranganing badan kangge ngandharaken raos duka saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Putranipun Rabies ngendika bilih boten napa-napa isah-isah bilih Rabies nginten badhe prasmanan ananging malah dipundawuhi isah-isah.

(16) Rabies: “*Ora papa **endasmu** kuwi*” (data 22, kaset 2)

Wonten tuturan data 22 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung andhahan inggih menika tembung ‘endhasmu’. Tembung ‘endhasmu’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung endhasmu menika kalebet tembung kasar lan mustaka wonten ing masarakat dados perangan badan ingkang dipunjagi amargi kaanggep wigatos sanget.

Tembung ‘endhasmu’ menika kalebet tembung andhahan amargi sampun ewah saking tembung lingganipun. Tembung lingga saking ‘endhasmu’ inggih menika tembung ‘endhas’ ingkang angsal klithika *-mu*. Tembung ‘endhasmu’ kalebet tembung aran tanggap amargi saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu endhasmu’ lan boten sinambung kaliyan ‘ora’ lan ‘sing’ kados ‘ora endhasmu’ utawi ‘sing endhasmu’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika peranganing badan. Tembung endhas menika kalebet ing tembung ngoko ingkang gadhah teges perangan badan ingkang wonten ing inggil. Wonten ing masarakat Jawi, endhas menika minangka perangan badan ingkang wigatos lan minangka lambang pakurmatan ingkang dipunjagi kanthi sanget. Wonten ing tuturan menika endhas minangka sarana pisuhan ingkang kaanggep kasar lan ngandharaken bilih Rabies boten sarujuk lan maido tuturan saking putranipun.

Miturut konteks pisuhan menika gadhah gina kangge ngandharaken raos duka. Rabies duka nalika putranipun matur kathah piring lan dhaharan ananging Rabies mangsuli inggih pancen kathah ananging piyambakipun dipundawuhi isah-isah. Putranipun Rabies ingkang remen lan gumujeng banjur matur boten punapa-punapa lan Rabies maido kanthi misuh “Ora papa endhasmu”. Dados pisuhan menika ngemu gina kangge ngandharaken raos duka Rabies minangka tanggapan saking tuturan sakderengipun.

b. Pisuhan Awujud Tembung Andhahan Panambang *Referen* Peranganing Badan Kangge Ngandharaken Raos Jengkel.

Wonten ing lawakan Rabies ugi kapanggihaken pisuhan awujud tembung andhahan arupi panambang –e. pisuhan menika gadhah *referen* peranganing badan kangge ngandharaken raos jengkel. Pisuhan awujud tembung andhahan ingkang kalebet *referen* peranganing badan ingkang gadhah gina kangge ngandharaken raos jengkel saged dipuntingali wonten ing tuladha menika.

Konteks tuturan : Rabies jengkel kaliyan putranipun amargi wangsulan saking bedhekanipun ingkang boten klebet nalar.

(17) Rabies: “*Lawong cacing ok diitikiliki, **utheke***” (data 74, kaset 4)

Wonten ing data 74 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung andhahan inggih menika tembung ‘utheke’. Tembung ‘utheke’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung uthek menika kalebet kasar lan wonten ing ukara menika dipunsebat kangge nyebat mitra tuturipun. Uthek perangan ingkang kangge mikir wonten ing tuturan menika kaanggep kirang dipunginakaken.

Tembung ‘utheke’ menika kalebet tembung andhahan amargi sampun ewah saking tembung lingganipun. Tembung lingga ‘uthek’ angsal panambang *-e*. Tembung ‘utheke’ kalebet tembung kahanan amargi saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu utheke’ lan boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘sing’ dados ‘sing utheke’ utawi tembung ‘ora’ dados ‘ora utheke’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu. Tembung uthek menika bilih dipuntegesi inggih menika perangan badan ingkang dipunginakaken kangge mikir. Menawi dipunjumbuhaken kaliyan konteks tuturan menika pisuhan menika ngemot teges ingkang salimrahipun inggih menika uthek minangka peranganing badan.

Pisuhan menika nedhahaken bilih Rabies jengkel amargi bedhekan ingkang dipuntakenaken putranipun wangsulanipun damel jengkel. Putra saking Rabies damel bedhekan cangkeme cacing wonten ing pundi?. Rabies bingung, lajeng boten saged mangsuli. Wangsulan saking putranipun Rabies menika bilih cangkeme cacing menika saged dipuntingali kanthi dipunilikithik. Rabies jengkel lajeng misuh marang putranipun ingkang sampun damel bedhekan ingkang damel jengkel. Tuladha sanes ugi saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies ngenyek Wawin dening keringetipun kados keringet bajing.

(18) Rabies: “*Ya wong mendring ya tak ngo nragati **rupamu** kuwi lo*”(data 3, kaset 1)

Wonten tuturan ing inggil kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung andhahan inggih menika ‘rupamu’. Tembung rupamu kalebet pisuhan amargi kalebet tembung kasar lan dipunginakaken kangge nyebat mitra tuturipun.

Menawi dipuntegesi rupa menika wewujudan punapa ingkang dipuntingali. Wonten ing tuturan menika dados kasar amargi dipunsambung kaliyan kuwi ingkang nengenaken babagan ingkang dipunragati.

‘Rupamu’ menika pisuhan ingkang kalebet tembung aran. Tembung ‘rupamu’ kalebet tembung aran amargi asged dipunsambung kaliyan dudu lan boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘ora’ lan ‘sing’. Rupamu kalebet tembung andhahan amargi sampun ewah inggih menika saking tembung lingga rupa lan pikanthuk klithika –mu.

Referen saking pisuhan menika inggih menika peranganing badan. Rupa minangka peranganing badan ingkang limrahipun dipunjagi lan dipunpacak. Wonten ing pisuhan menika nengenaken raos kasar amargi rupamu ingkang sampun kasar tasih dipunsambung kaliyan kuwi ingkang samsaya nambah raos kasar.

Miturut konteks saking tuturan menika Rabies jengkel kaliyan Sinden ingkang kacariyos dados garwanipun. Rabies ingkang dipunpoyoki *MC* kondhang ananging taksih mendring banjur jengkel lan nyebat bilih anggenipun mendring menika kangge nragati Sinden kalawau.

2.12 Pisuhan Awujud Tembung Andhahan Panambang *Referen* Kahanan Tertamtu

- a. Pisuhan Awujud Tembung Andhahan Tembung Kahanan *Referen* Kahanan Tertamtu Kangge Ngandharaken Raos Jengkel.

Pisuhan wonten ing lawakan Rabies ugi wonten ingkang arupi tembung andhahan panambang-i. Pisuhan awujud tembung andhahan ingkang angsal

panambang-i *referen* kahanan tertamtu kangge ngandharaken raos jengkel saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies kewirangan kaliyan solah bawanipun Wawin ingkang kemayu sanget lan megap-megap.

(19) Rabies: “*Wong wedok kok nggilani*” (data 59, kaset 3)

Wonten ing tuladha data 59 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung andhahan inggih menika tembung ‘nggilani’. tembung ‘nggilani’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung nggilani menika kalebet kasar lan wonten ing ukara menika bilih Rabies ngece mitra lawakipun bilih dados garwa ingkang kahananipun kirang sae.

Tembung ‘nggilani’ menika kalebet tembung andhahan amargi sampun ewah angsal panambang *-ni*. Tembung ‘nggilani’ kalebet tembung kahanan amargi saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘ora’ dados ‘ora nggilani’ lan tembung ‘sing’ dados ‘sing nggilani’. Thithikan sanesipun inggih menika tembung kahanan boten saged dipunsambung kaliyan ‘dudu’ kados ‘dudu nggilani’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu.. Tembung nggilani menika bilih dipuntegesi inggih menika kahanan ingkang damel gila utawi ingkang damel ajrih. Menawi dipunjumbuhaken kaliyan konteks tuturan menika pisuhan menika ngemot teges ingkang salimrahipun inggih menika kahanan Wawin ingkang mangap-mangap lan kemayu sanget damel ajrih Rabies ingkang banjur kewirangan lan misuh marang Wawin.

Pisuhan menika nedhahaken bilih Rabies menika kanthi raos ajrih lan gila marang Wawin ingkang polahipun kirang limrah lan kemayu sanget. Saking konteks tuturan lan kahanan ing lawakan menika pisuhan ingkang dipunandharaken Rabies dipunginakaken kangge ngina mitra tuturipun inggih menika Wawin amargi wawin ingkang dandan estri polahipun ingkang kemayu sanget kannggep nggilani lan damel ajrih Rabies.

2.2 Pisuhan Awujud Tembung Rangkep.

Wonten ing kasil panaliten menika kapanggihaken awujud tembung rangkep. Tembung rangkep wonten ing Basa Jawi wonten tiga inggih menika dwilingga, dwipurwa, saha dwiwasana. Pisuhan ingkang awujud tembung rangkep wonten ing lawakan Rabies menika kaperang dados tembung kriya lan tembung kahanan. Kekalihipun ngemu gina kangge ngandharaken raos duka.

a. Pisuhan Awujud Tembung Rangkep Ingkang Kalebet Tembung Kriya

Referen Peranganing Badan Kangge Ngandharaken Raos Duka.

Pisuhan awujud tembung rangkep *referen* peranganing badan kangge ngandharaken raos duka saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies duka amargi putranipun wantun nguthek-utheke bapakipun.

(20) Rabies: “*Sing pindo wani **ngutek-uteke**, tak pikir-pikir ki anak asu og koe ki yoani*” (data 25, kaset 2)

Wonten ing tuladha data 25 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung rangkep inggih menika tembung ‘nguthek-utheke’. Tembung ‘nguthek-utheke’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung ‘nguthek-uthekke’

menika kalebet kasar lan minangka sarana kangge ngandharaken raos duka marang mitra tuturipun.

Tembung ‘nguthek-utheke’ menika kalebet tembung andhahan amargi sampun ewah saking tembung lingga’uthek’ ingkang lingganipun dipunrangkep dados dwilingga. Tembung ‘nguthek-utheke’ kalebet tembung kriya dwilingga.

Referen saking pisuhan menika inggih menika *aktivitas* tertamtu. Tembung uthek menika kalebet ing tembung ngoko ingkang gadhah teges perangan badan ingkang kangge mikir. Wonten ing masarakat Jawi, uthek menika minangka perangan badan ingkang wigatos lan minangka lambang kewasisan tiyang ingkang tansah dipunjagi kanthi sanget. Wonten ing tuturan menika endhas minangka sarana pisuhan ingkang kaanggep kasar lan nyebat bilih tiyang ingkang dipunuthek-uthekke menika kados tiyang ingkang kirang ngginakaken pikiranipun.

Miturut konteks pisuhan menika gadhah gina kangge ngandharaken raos duka. Rabies duka bilih putranipun wantun nguthek-utheke bapakipun piyambak. Kanthi raos duka menika Rabies ugi nyebat putranipun kados anak asu. Rabies nyebat putranipun kados anak asu amargi sampun lancang marang tiyang sepuhipun kanthi nuthuki mustaka bapakipun lan nguthek-uthekke bapakipun, sanajan menika namung wonten ing lawakan.

b. Pisuhan Awujud Tembung Rangkep Ingkang Kalebet Tembung Kahanan

Referen Kahanan Tiyang Kangge Ngandharaken Raos Duka.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud tembung rangkep. Pisuhan menika gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngandharaken

raos duka. Pisuhan awujud tembung rangkep *referen* kahanan tiyang kangge ngandharaken raos duka saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies duka amargi putranipun nyebat biyungipun pekok

(21) Rabies: “***Pekok-pekok*** *nyatane mbokmu og*” (data 28, kaset 2)

Wonten ing tuladha data 28 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung rangkep inggih menika tembung ‘pekok-pekok’. Tembung ‘pekok-pekok’ kalebet tembung kahanan. Tembung ‘pekok-pekok’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung ‘pekok-pekok’ menika kalebet kasar lan minangka sarana kangge ngandharaken raos duka marang mitra tutur.

Tembung ‘pekok-pekok’ menika kalebet tembung andhahan amargi sampun ewah saking tembung lingga ‘pekok’ ingkang lingganipun dipunrangkep dados dwilingga. Tembung ‘pekok’ menika kalebet jinising tembung kahanan amargi saged dipunsambung kaliyan tembung ‘ora’ dados ‘ora pekok’, lan boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘dudu’ kados ‘dudu pekok’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tiyang. Tembung pekok menika kalebet ing tembung ngoko ingkang gadhah teges bodho ingkang sanget. Wonten ing pisuhan menika ingkang diacu inggih menika kahanan ingkang bodho lan boten dipunkarep kaliyan tiyang. Tembung pekok-pekok wonten ing tuturan menika nyebat bilih sanadyan pekok menika biyungipun piyambak.

Miturut konteks pisuhan menika gadhah gina kangge ngandharaken raos duka. Rabies duka bilih putranipun nyebat biyungipun pekok. Kasunyatan boten pekok ananging tetep biyungipun ingkang kangge bahan lawakan nalika

ngrembag babagan pitepangan Rabies lan garwanipun. Rabies ingkang duka banjur nyebat sanadyan pekok menika tetep biyungipun piyambak.

2.3 Pisuhan Awujud Tembung Wancah.

Wonten ing lawakan Rabies ugi kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung wancah. Pisuhan ingkang awujud tembung wancah wonten ing lawakan Rabies namung gadhah setunggal *referen* inggih menika namaning kewan. Saking *referen* menika gadhah gina kangge ngraketaken sesambetan kaliyan ngregengaken swasana.

- a. Pisuhan Awujud Tembung Wancah *Referen* Namaning Kewan Kangge Ngandharaken Raketing Sesambetan.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung andhahan arupi tembung wancah. Pisuhan menika gadhah *referen* namaning kewan kangge ngandharaken raketing sesambetan. Pisuhan awujud tembung wancah *referen* namaning kewan kangge ngandharaken raketing sesambetan saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies nimbali Gudel ingkang ninggal nalika nglawak kaliyan Sinden.

(22) Rabies: “***Su*** rene lo ***Su***, kowe ki arep tak nggo praktek pembunuhan malah” (data 5, kaset 1)

Wonten ing ukara ing inggil kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung wancah inggih menika tembung ‘su’. Tembung wancah ‘su’ menika kalebet pisuhan amargi tembung lingga saking ‘su’ inggih menika ‘asu’ kalebet tembung ngoko ingkang kasar. Wonten ing tuturan menika tembung ‘su’ boten

kangge nyebat namaning kewan anaging kangge nyebat mitra lawak saking Rabies.

Kalebet tembung andhahan amargi sampun boten wutuh lan sampun ewah. Tembung wancahan ‘su’ menika saking tembung lingga ‘asu’ ingkang dipunwancah ing ngajengan. Tembung lingganipun ‘asu’ kalebet tembung aran amargi saged kaingkar kanthi ater-ater dudu dados ‘dudu asu’ lan boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘ora’ lan ‘sing’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika namaning kewan. Tembung ‘su’ menika ngacu saking salah satunggaling kewan ingkang wonten ing masarakat muslim kaanggep najis lan kathah ingkang galak. Anaging wonten pisuhan menika Su menika kangge nyebat mitra tutur saking Rabies. Asu wonten ing masarakat ugi kondhang dados kanca manungsa utawi ingon-ingon ingkang manut.

Miturut konteks pisuhan menika gadhah gina kangge ngandharaken raketing sesambetan. Tembung wancahan limrahipun dipunginakaken kaliyan tiyang ingkang sampun raket utawi tepang kanthi sae. Wonten ing tuturan menika Rabies nyebat Gudel kanthi sapa aruh ‘Su’ amargi Rabies sampun akrab kaliyan Gudel lan wonten ing konteks menika Rabies ugi nimbali Gudel kangge praktek pembunuhan minangka sarana kangge ngregengaken swasana lan damel gumujeng pamiarsa.

Tuladha pisuhan tembung wancah ingkang gadhah *referen* namaning kewan lan gadhah gina kangge nedhahaken raketing sesambetan sanesipun ugi saged dipuntingali wonten ing tuturan menika.

Konteks tuturan : Rabies nimbali Gudel ingkang taksih lenggah.

(23) Rabies: “He ***Su** rene, kok mangsamu aku kon nggambleh dewe mangsamu wi*”. (data 1, kaset 1)

Wonten ing tuladha data 1 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung wancah inggih menika tembung ‘su’. Tembung wancah ‘su’ menika kalebet pisuhan amargi tembung lingga saking ‘su’ inggih menika ‘asu’ kalebet tembung ngoko ingkang kasar. Wonten ing tuturan menika tembung ‘su’ boten kangge nyebat namaning kewan ananging kangge nyebat mitra lawak saking Rabies.

Kalebet tembung andhahan amargi sampun boten wutuh lan sampun ewah. Tembung wancahan ‘su’ menika saking tembung lingga ‘asu’ ingkang dipunwancah ing ngajengan. Tembung lingganipun ‘asu’ kalebet tembung aran amargi saged kaingkar kanthi ater-ater dudu dados ‘dudu asu’ lan boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘ora’ lan ‘sing’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika namaning kewan. Tembung ‘su’ menika ngacu saking salah satunggaling kewan ingkang wonten ing masarakat muslim kaanggep najis lan kathah ingkang galak. Ananging wonten pisuhan menika Su menika kangge nyebat mitra tutur saking Rabies. Asu wonten ing masarakat ugi kondhang dados kanca manungsa utawi ingon-ingon ingkang manut.

Miturut konteks pisuhan menika gadhah gina kangge ngandharaken raketing sesambetan. Tembung wancahan limrahipun dipunginakaken kaliyan tiyang ingkang sampun raket utawi tepang kanthi sae. Wonten ing tuturan menika

Rabies nyebat Gudel kanthi sapa aruh ‘Su’ amargi Rabies sampun akrab kaliyan Gudel.

b. Pisuhan Awujud Tembung Wancah *Referen* Namaning Kewan Kangge Ngregengaken Swasana.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan tembung wancah *referen* namaning kewan ingkang gadhah gina kangge ngregengaken swasana. Pisuhan awujud tembung wancah *referen* namaning kewan kangge ngregengaken swasana saged dipuntingali wonten ing pethikan data 52.

Konteks tuturan : Rabies nyariosaken bilih rumiyin Mbah Gito nalika ndalang menawi gongipun kesupen banjur ndukani ingkang ngegong kanthi gonge Su.

(24) Rabies: “*Mbah gito mbiyen yo ngono kuwi og, oooong njur ngewasne gonge, gonge **Su***” (data 52, kaset 3)

Wonten ing data 52 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung wancah inggih menika tembung ‘su’. Tembung wancah ‘su’ menika kalebet pisuhan amargi tembung lingga saking ‘su’ inggih menika ‘asu’ kalebet tembung ngoko ingkang kasar. Wonten ing tuturan menika tembung ‘su’ boten kangge nyebat namaning kewan anaging kangge nyebat tiyang sanes.

Kalebet tembung andhahan amargi sampun boten wutuh lan sampun ewah. Tembung wancahan ‘su’ menika saking tembung lingga ‘asu’ ingkang dipunwancah ing ngajengan. Tembung lingganipun ‘asu’ kalebet tembung aran amargi saged kaingkar kanthi ater-ater dudu dados ‘dudu asu’ lan boten saged dipunsambung kaliyan tembung ‘ora’ lan ‘sing’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika namaning kewan. Tembung ‘su’ menika ngacu saking salah satunggaling kewan ingkang wonten ing masarakat muslim kaanggep najis lan kathah ingkang galak. Ananging wonten pisuhan menika ‘Su’ menika kangge nyebat mitra tutur saking Rabies. Asu wonten ing masarakat ugi kondhang dados kanca manungsa utawi ingon-ingon ingkang manut.

Miturut konteks pisuhan menika gadhah gina kangge ngregengaken swasana. Tembung wacahan ‘Su’ wonten ing mriki dipunginakaken nalika Rabies nyariosaken babagan swargi Mbah Gito nalika ndalang. Pisuhan menika saged kangge sarana ngregengaken swasana amargi wanda saking Rabies lan intonasi anggenipun micanten menika katingal lucu. Rabies wonten konteks menika nyariosaken nalika gongipun bibar adha-adha telat, Mbah Gito rumiyin misuh marang ingkang ngegong.

2.4 Pisuhan Awujud Tembung Camboran.

Wonten ing lawakan Rabies ugi kapanggihaken pisuhan tembung andhahan ingkang awujud tembung camboran. Pisuhan ingkang awujud tembung camboran wonten ing lawakan Rabies namung wonten setunggal. Pisuhan kasebat gadhah *referen* inggih menika *aktivitas* tertamtu. Saking *referen* menika menawi dipuntingali kanthi konteksipun gadhah gina kangge ngandharaken raos jengkel.

- a. Pisuhan Awujud Tembung Camboran *Referen* Aktivitas Tertamtu Kangge Ngandharaken Raos Jengkel.

Pisuhan awujud tembung camboran *referen* aktivitas tertamtu kangge ngandharaken raos jengkel saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies matur bilih pados sekul kemawon dipunbiyantu kaliyan tombok cangkem amargi piyambakipun dipunpeksa adha-adha kanthi cara ingkang kasar.

(25) Rabies: “*Mosok nggolek sega sepiring kok **tombok cangkem**”*” (data 53, kaset 3)

Wonten ing tuladha (data 53) kapanggihaken pisuhan ingkang awujud tembung camboran inggih menika tembung ‘tombok cangkem’. Tembung ‘tombok cangkem’ menika kalebet pisuhan amargi karaos kasar lan bilih dipuntegesi menika boten teges ingkang salimrahipun ananging menika kangge nyebat tembung misuh utawi muni-muni.

Kalebet tembung andhahan amargi sampun boten wutuh lan sampun ewah. Tombok cangkem kalebet tembung camboran amargi menika gadhah susunan ingkang *unik* lan bilih dipuntegesi tembung camboran menika sampun gadhah teges ingkang beda.

Referen saking pisuhan menika inggih menika aktivitas tertamtu. Tembung ‘tombok cangkem’ menika ngacu saking salah satunggaling aktivitas ingkang karaos kasar. Menika kangge nyebat tiyang ingkang remen muni-muni lan nalika saweg padu. Wonten ing tuturan menika *referen* saking tombok cangkem boten mencong saking acuanipun.

Rabies ingkang dipundawuhi adha-adha lajeng boten wantun. Joleno lajeng matur bilih piyambakipun badhe macul cangkeme Rabies menawi boten purun adha-adha. Rabies ingkang radi ajrih banjur matur pados upa kemawon kedah tombok cangkem. Menika nedhahaken raos jengkel amargi dipundawuhi adha-adha ananging kanthi cara ingkang kasar.

3. Pisuhan Awujud *Frase*

Menika badhe karembag babagan wujud pisuhan wonten ing lawakan Rabies ingkang awujud *frase*. Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken *frase* nominal kalihan *frase adjektiva*. *Frase nomina* inggih menika *frase* ingkang intinipun awujud tembung aran. *Frase adjektiva* inggih menika *frase* ingkang intinipun kalebet ing tembung kahanan. Pirembagan salajengipun saged dipuntingali wonten ing bab menika.

3.1 Pisuhan Awujud *Frase* Aran

Frase aran utawi *frase nomina* inggih menika *frase* ingkang gadhah inti awujud tembung aran utawi bakunipun awujud tembung aran. Tetenger saking tembung aran saged katitik saged sinambung kaliyan ancer-ancer ‘dudu’ lan boten saged sinambung kaliyan tembung ‘ora’ lan tembung ‘sing’. Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* aran ingkang gadhah *referen* namaning kewan lan padamelan tertamtu. Bilih gina saking pisuhan *frase* aran saged dipuntingali kanthi konteks tuturanipun. Gina pisuhan ingkang awujud *frase* aran wonten ing lawakan Rabies inggih menika kangge ngandharaken raos duka

lan dipunginakaken kangge ngina tiyang sanes. Pirembagan ingkang langkung jangkep saged dipuntingali wonten ing bab menika.

3.11 Pisuhan Awujud *Frase Aran Referen* Namaning Kewan

a. Pisuhan Awujud *Frase Aran Referen* Namaning Kewan Kangge Ngandharaken Raos Duka.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *frase* aran. Pisuhan menika gadhah *referen* namaning kewan lan gadhah gina kangge ngandharaken raos duka. Pisuhan awujud *frase* aran ingkang gadhah *referen* namaning kewan ingkang dipunginakaken kangge ngandharaken raos duka saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies nyebat putranipun anak asu amargi duka dipunkeplak kaliyan dipun uthek-utheke.

(26) Rabies: “*Sing pindo wani ngutek-uteke, tak pikir-pikir ki **anak asu** ok kowe ki yoan*” (data 24, kaset 2)

Wonten ing data 24 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘anak asu’. *Frase* ‘anak asu’ menika kalebet pisuhan amargi wonten ing tuturan menika boten kangge nyebat anak asu minangka kewan ananging kangge nyebat putranipun piyambak.

Wonten ing ukara kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘anak asu’. Tembung ‘anak asu’ menika kalebet *frase* nomina amargi inti *frase* menika awujud tembung aran ingkang saged sinambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ dados ‘dudu anak’ lan boten saged dipunsambung kaliyan ‘ora’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika namaning kewan inggih menika kewan ingkang gadhah sikil sekawan lan wonten ing masarakat mliginipun tiyang muslim dipunanggep najis. *Referen* saking ‘anak asu, menika kalebet tembung pisuhan amargi menika boten kange nyebat anak asu minangka jinising kewan ananging kangge nyebat mitra tutur saking Rabies. Teges saking pisuhan menika menawi dipuntingali kanthi leksikal inggih menika kewan ingkang gadhah sikil sekawan ingkang limrah dipuningu dening tiyang. Nanging bilih dipungayutaken kaliyan konteks tuturan menika teges saking anak asu menika boten limrah kaliyan jinising kewan amargi ingkang dipunsebat anak asu menika putranipun Rabies piyambak.

Miturut konteks saking tuturan menika frasa anak asu menika dipunginakaken kangge ngandharaken raos duka. Menika kadadosan amargi putranipun Rabies wanton nguthek-nguthekke bapakipun lan lancang wantun ngeplak mustakanipun bapakipun nalika nglawak ing wayangan menika. Rabies ingkang duka banjur misuh lan nyebat putranipun kados anak asu. Bilih dipunpanggiaken kaliyan sipat asu ingkang galak lan boten mangertos tata krama.

b. Pisuhan Awujud *Frase Referen* Namaning Kewan Kangge Ngina Tiyang.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *frase* aran. Pisuhan menika gadhah *referen* namaning kewan lan gadhah gina kangge ngina tiyang sanes. Pisuhan awujud *frase* aran ingkang gadhah *referen* namaning kewan ingkang dipunginakaken kangge ngina tiyang saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies ngenyek Wawin dening keringetipun kados keringet bajing.

(27) Rabies: “*Kringetmu kaya **kringet bajing** ta kuwi*” (data 58, kaset 3)

Wonten ing data 58 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘kringet bajing’. *Frase* ‘kringet bajing’ menika kalebet pisuhan amargi *frase* menika namung kangge sarana ngina marang mitra tuturipun Rabies.

Frase ‘kringet bajing’ menika pisuhan ingkang awujud *frase*. *Frase* ‘kringet bajing’ menika kalebet *frase nomina*. *Frase* ‘kringet bajing’ menika gadhah inti *frase* menika awujud tembung aran inggih menika ‘kringet’ lan bajing minangka *atributif*. Minangka tembung aran tembung ‘kringet’ saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ lan boten saged dipunsambung kaliyan ‘ora’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika namaning kewan inggih menika kewan ingkang limrahipun wonten ing alas lan mangan kambil. Wonten ing pisuhan menika acuan saking *frase* kringet bajing menika sampun mlenceng saking *referen*ipun. Wonten ing mriki kringet bajing ingkang dipunmaksud boten kringet bajing minangka kringet saking kewan bajing ananging kringet saking Wawin ingkang kirang sedep.

Miturut konteks saking tuturan menika *frase* kringet bajing menika dipunginakaken kangge ngandharaken kangge ngina lan ngregengaken swasana. Nalika Wawin nyedak marang Rabies, Rabies ngece Wawin bilih minyak wanginipun kados kringet bajing ingkang kirang sedep. Sanajan kangge ngina

Wawin, tuturan menika ugi kangge ngregengaken swasana ingkang langkung gayeng lan damel gumujeng pamiarsa.

3.12 Pisuhan Awujud *Frase Aran Referen Padamelan*

a. Pisuhan Awujud *Frase Referen Padamelan Kangge Ngina Tiyang*.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *frase* aran. Pisuhan menika gadhah *referen* padamelan lan gadhah gina kangge ngina tiyang sanes. Pisuhan awujud *frase* aran ingkang gadhah *referen* padamelan ingkang dipunginakaken kangge ngina tiyang saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies ngina Joleno ingkang dipunsamiaken kaliyan Anom

Surata ingkang tus dalang

(28) Rabies: “*Kowe ki turahan kere we*” (data 48, kaset 3)

Wonten ing data 48 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘turahan kere’. *Frase* ‘turahan kere’ menika kalebet pisuhan amargi *frase* menika namung kangge sarana ngina marang mitra tuturipun Rabies.

Pisuhan ‘turahan kere’ menika pisuhan ingkang awujud *frase*. *Frase* ‘turahan kere’ menika kalebet *frase nomina*. *Frase* ‘turahan kere’ menika gadhah inti *frase* menika awujud tembung aran inggih menika ‘kere’ lan turahan minangka *atributif*. Minangka tembung aran tembung ‘kere’ saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘dudu’ lan boten saged dipunsambung kaliyan ‘ora’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika padamelan. Kere minangka salah satunggaling padamelan ingkang kirang sae lan dipunanggep ala dening

masarakat. Wonten ing pisuhan menika *referen* saking padamelan menika sampun geder saking makna leksikalipun. Kere wonten ing pisuhan menika boten kere ingkang ngemis lan tilem ing margi saha jembatan ananging kangge nyebat lan ngina Joleno minangka mitra tutur saking Rabies.

Miturut konteks saking tuturan menika *frase* turahan kere menika dipunginakaken kangge ngandharaken kangge ngina Joleno ingkang dipunbandingaken kaliyan Anom Surata minangka dalang kondang. Rabies ngina Joleno amargi ndhagel babagan dalang-dalang ingkang rawuh wonten ing ringgitan menika.

3.2 Pisuhan Awujud *Frase* Kahanan *Referen* Kahanan Tiyang.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* kahanan ingkang ginanipun kangge ngandharaken raos jengkel, ngandharaken raos kuciwa ugi kangge ngina tiyang sanes. Pirembagan langkung jangkep saged dipuntingali wonten ing ngandhap menika.

- a. Pisuhan Awujud *Frase* Kahanan *Referen* Kahanan Tiyang Kangge Ngina Tiyang Sanes.

Pisuhan awujud *frase* kahanan gadhah *referen* kahanan tiyang ingkang gadhah gina kangge ngina tiyang sanes saged dipuntingali wonten ing pethikan data 63 .

Konteks tuturan : Rabies duka amargi eyel-eyelan babagan panggenan ingkang nanggap Rabies, kekalihipun kasunyatan boten mangertos nama ingkang nanggep Rabies.

(29) Rabies: “*We lah bocah ki **pekok tenan***” (data 63, kaset 4)

Wonten ing data 63 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘pekok tenan’. *Referen* saking ‘pekok tenan’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung pekok tenan menika kalebet kasar lan konteksipun Rabies nyebat putranipun bodho ingkang sanget amargi duka jalaran mangsuli ingkang kirang trep marang tiyang sepuhipun.

Wonten ing tuturan menika kapanggihaken pisuhan ingkag awujud *frase*. ‘pekok tenan’ kalebet *frase* kahanan amargi tembung intinipun awujud tembung kahanan. Tembung inti saking *frase* menika inggih ‘pekok’ lan minangka pratanda saking tembung kahanan saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘ora’ dados ‘ora pekok’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu. Pekok tenan menika bilih dipuntegesi pekok menika salah satunggaling tembung kasar ingkang gadhah teges bodho banget. Wonten ing tuturan menika Rabies nyebat putranipun pekok amargi Rabies duka dipuneyeli dening putranipun babagan tiyang ingkang nanggèp Rabies menika. Pekok bilih dipunwuwuhi tenan menika nengenaken pisuhan menika bilih sampun bodho taksih dipunsangetaken, wondene kasunyatan ingkang dipunpisuhi boten bodho sanget.

Wonten ing konteks tuturan menika Rabies nyebat putranipun pekok tenan amargi jengkel putranipun ngeyel babagan nama saking tiyang ingkang nanggèp Rabies menika, ananging malah nyuwun pirsu balik. Rabies ingkang jengkel banjur nyebat putranipun pekok tenan amargi sami-sami boten mangertos namanipun ingkang gadhah ngantenan.

b. Pisuhan Awujud *Frase* Kahanan Kangge Ngandharaken Raos Kuwatos.

Pisuhan awujud *frase* kahanan gadhah *referen* kahanan tiyang saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies kawatir ngengingi babagan bayaran ingkang dereng cetha.

(30) Rabies: “*Aku mbok modar ket mau rung weruh apa-apa, kandani nggon duwit iki aku ora mikir aku*” (data 37, kaset 2)

Wonten ing data 37 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘mbok modar’. *Referen* saking ‘mbok modar’ menika kalebet tembung pisuhan amargi *frase* ‘mbok modar’ menika kalebet kasar lan wonten ing tuturan menika kangge ngandharaken raos kuwatos Rabies babagan bayaran.

Wonten ing tuturan menika kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase*. ‘mbok modar’ kalebet *frase* kahanan *eksosentrik* amargi sampun boten saged dipunpisah wonten ing tuturan menika. Kados ta “*Aku mbok ket mau rung weruh apa-apa*” utawi “*Aku modar ket mau rung weruh apa-apa*”. Dados wonten ing tuturan menika sampun dados setunggal ancas *gramatikal*.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu. ‘Mbok modar’ menika bilih dipuntegesi pekok menika salah satunggaling tembung kasar ingkang gadhah teges saumpama pejah. Acuan saking pisuhan menika kangge nengenaken andharan saking Rabies ingkang kuwatir babagan bayaran.

Wonten ing konteks tuturan menika Rabies ngandharaken raos kuwatos amargi wonten ing tuturan menika mbok modar menika minangka *frase* ingkang dipunginakaken kangge nengenaken raos saking Rabies. Rabies kuwatos babagan bayaran saking manggung menika ingkang dereng wonten keteranganipun.

Kajaba tuladha menika kapanggihaken malih pisuhan awujud *frase* ingkang ngandharaken raos kuwatos. Pisuhan ingkang awujud *frase* ingkang ngandharaken raos kuwatos sanesipun saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies kuwatos amargi dereng kepanggih kaliyan ingkang naggap lan babagan bayaran ingkang dereng cetha.

(31) Rabies: “*Aku dewe iki mbok modar sek ya, mas Mulyana ki sing endi yo ra weruh*” (data 38, kaset 2)

Wonten ing data 38 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘mbok modar sek’. *Referen* saking ‘mbok modar’ menika kalebet tembung pisuhan amargi *frase* ‘mbok modar sek’ menika kalebet kasar lan wonten ing tuturan menika kangge ngandharaken raos kuwatos Rabies babagan bayaran.

Wonten ing tuturan menika kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase*. ‘Mbok modar sek’ kalebet *frase* kahanan *eksosentrik* amargi sampun boten saged dipunpisah wonten ing tuturan menika. Kados ta “*Aku dewe iki mbok ya,*” utawi “*Aku dewe modar ya,*” dados *frase* menika sampun final lan boten saged dipunewahi malih.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu. ‘Mbok modar sek’ menika bilih dipuntegesi pekok menika salah satunggaling tembung kasar ingkang gadhah teges saumpama pejah. Acuan saking pisuhan menika kangge nengenaken andharan saking Rabies ingkang kuwatir babagan bayaran.

Wonten ing konteks tuturan menika Rabies ngandharaken raos kuwatir amargi wonten ing tuturan menika ‘mbok modar sek’ menika minangka *frase*

ingkang dipunginakaken kangge nengenaken raos saking Rabies. Rabies kawatir babagan bayaran saking manggung menika ingkang dereng cetha amargi dereng kepanggih kaliyan Pak Mulyana ingkang nanggap Rabies.

c. Pisuhan Awujud *Frase* Kahanan Kangge Ngandharaken Raos Jengkel.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* kahanan. Pisuhan menika gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngandharaken raos jengkel. Pisuhan awujud *frase* kahanan gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngandharaken raos jengkel saged dipuntingali wonten ing pethikan data 62.

Konteks tuturan : Rabies jengkel amargi eyel-eyelan babagan panggenan ingkang nanggap Rabies, kekalihipun kasunyatan boten mangertos nama ingkang nangep Rabies.

(32) Rabies: “*We lah bocah ki **bosok tenan**, wis diomongi ok*” (data 62, kaset 4)

Wonten ing data 62 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘bosok tenan’. *Referen* saking ‘bosok tenan’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung bosok tenan menika kalebet kasar lan konteksipun Rabies nyebat putranipun bosok amargi jengkel.

Frase ‘bosok tenan’ bilih dipuntingali kanthi jinisipun kalebet *frase* kahanan. *Frase* ‘bosok tenan’ kalebet *frase* kahanan amargi tembung intinipun awujud tembung kahanan. Inti saking *frase* menika inggih tembung ‘bosok’ lan minangka tembung kahanan ‘bosok’ saged dipunsambung kanthi ancer-ancer ‘ora’ dados ‘ora bosok’.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu. Wonten ing tuturan menika Rabies nyebat putranipun bosok amargi Rabies jengkel dipuneyeli dening putranipun babagan tiyang ingkang nanggap Rabies menika. Bosok bilih dipunsambung kaliyan tenan ndadosaken makna sanget dados kahanan ingkang sampun ala taksih dipunsangetaken.

Wonten ing konteks tuturan menika Rabies nyebat putranipun bosok tenan amargi jengkel putranipun ngeyel babagan nama saking tiyang ingkang nanggap Rabies menika, ananging malah nyuwunpirsa balik. Rabies ingkang jengkel banjur nyebat putranipun bosok tenan amargi ngeyel kamangka sami-sami boten mangertos namanipun ingkang gadhah ngantenan.

d. Pisuhan Awujud *Frase* Kahanan Kangge Ngregengaken Swasana.

Pisuhan ing lawakan Rabies wonten ingkang awujud *frase* kahanan. Pisuhan menika gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngregengaken swasana. Pisuhan awujud *frase* kahanan gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngregengaken swasana saged dipuntingali wonten ing pethikan data 65.

Konteks tuturan : Rabies ndhagel babagan piyambakipun ingkang ngrawuhi ngantenan.

(33) Rabies: “*Mbok modar ya mung golek sumbangan Le*” (data 65, kaset 4)

Wonten ing data 65 kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase* inggih menika tembung ‘mbok modar’. *Referen* saking ‘mbok modar’ menika kalebet tembung pisuhan amargi *frase* ‘mbok modar’ menika kalebet kasar lan wonten ing tuturan menika kangge ngandharaken raos kawatir Rabies babagan bayaran.

Wonten ing tuturan menika kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *frase*. *Frase* ‘mbok modar’ kalebet *frase* kahanan *eksosentrik* amargi sampun boten saged dipunpisah wonten ing tuturan menika. Kados ta ”*Mbok ya mung golek sumbangan Le*”. Dados wonten ing tuturan menika sampun dados setunggal fungsi gramatikal.

Referen saking pisuhan menika inggih menika kahanan tertamtu. ‘Mbok modar’ menika bilih dipuntegesi modar menika salah satunggaling tembung kasar ingkang gadhah teges saumpama pejah. Acuan saking pisuhan menika kangge nengenaken andharan saking Rabies ingkang saweg damel guyon maton.

Wonten ing konteks tuturan menika Rabies ndhagel babagan para rawuh ingkang paring sumbangan ingkang gadhah ewuh nganten. Nalika dipunsuwuni pirsa putranipun babagan sumbangan punapa ingkang dipuncaosaken Rabies, Rabies ndhagel kanthi ngandharaken piyambakipun ugi pados sumbangan wonten ing ngantenan menika.

4. Pisuhan Awujud Klausa

Ramlan (1987: 89) ngandharaken bilih *klausa* inggih menika *satuan gramatik* ingkang wonten saking jejer, wasesa, lesan lan keterangan. Wonten ing lawakan Rabies menika kapanggihaken *referen* saking pisuhan inggih menika *aktivitas* tertamtu, peranganing badan, padamelan tertamtu, kahanan tiyang, lan namaning kewan. Ancas pisuhan ingkang awujud *klausa* wonten ing pisuhan Rabies inggih menika kangge ngandharaken raos duka, ngandharaken raos

jengkel, ngregengaken swasana, ngandharaken raos getun, saha kangge ngina tiyang sanes.

4.1 Pisuhan Awujud *Klausu Referen Aktivitas Tertamtu*.

- a. Pisuhan Awujud *Klausu, Referen Aktivitas Tertamtu Kangge Ngandharaken Raos Duka*.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *klausu*. Pisuhan menika gadhah *referen* aktivitas tertamtu kangge ngandharaken raos duka. Pisuhan awujud *klausu* ingkang gadhah *referen aktivitas* tertamtu ingkang ngandharaken raos duka saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies duka amargi dipuncangkemke dening Sinden

(34) Rabies: “*Iki apik lo iki, iki nek ra ngelingi nang kene uwis **takclurit cangkeme ok iki***” (data 8, kaset 1)

Wonten ing data 8 kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘takclurit cangkeme ok iki’. *Klausu* ‘takclurit cangkeme ok iki’ kalebet pisuhan amargi tembung ‘cangkem’ menika kalebet tembung ingkang gadhah raos kasar samsaya dipunwuwuhi panambang –e nengenaken bilih katuju wonten ing tiyang sanes lan menawi ‘clurit’ menika kalebet *aktivitas* ingkang kasar lan clurit menika limrahipun kangge alat tani wonten ing Madura. Wonten ing tuturan menika ingkang dipunclurit menika katuju wonten ing tutuk tiyang ingkang limrahipun kangge matur lan ngandharaken panggalih.

Pisuhan ‘takclurit cangkeme ok iki’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klausu* amargi tembung takclurit menika minangka wasesa lan tembung cangkemu minangka lesan.

Takclurit cangkeme ok iki
W 1

Referen saking pisuhan menika inggih menika *aktivitas* tertamtu. *Referen* saking ‘takclurit cangkeme ok iki’ menika nedhahaken bilih acuan saking ‘clurit’ menika *aktivitas* ingkang kasar. Wonten ing mriki ingkang dipuncclurit menika tutuk dados menika karaos kirang trep lan sampun mencong saking limrahipun. Cangkem minangka tembung ngoko lugu uga gadhah raos kasar bilih dipuntegesi inggih menika perangan badan ingkang dipunginakaken kangge micanten. Wonten ing Jawi menika tutuk menika kedah dipunjagi amargi saged damel perkawis ingkang ageng.

Wonten konteks tuturan menika Rabies duka amargi Rabies dipuncangkemaken kaliyan Sinden. Rabies ingkang dipuncangkemaken duka lajeng misuh badhe ngekrek tutuk Sinden ananging menika namung wujud utawi sarana kangge ngandharaken raos duka kemawon.

Tuladha saking pisuhan awujud *klausula referen aktivitas* tertamtu ingkang gadhah gina kangge ngandharaken raos duka sanes saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies duka amargi dipungojeki boten angsal bayaran.

(35) Rabies: “*Ora bayaran ya **kekrek lambene***”. (data 45, kaset 2)

Wonten ing ukara ing inggil kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘kekrek lambene’. *Klausula* ‘kekrek lambene’ kalebet pisuhan amargi tembung ‘cangkem’ menika kalebet tembung ingkang gadhah raos kasar samsaya dipunwuwuhi panambang –e nengenaken bilih katuju wonten ing tiyang sanes lan menawi ‘kekrek’ menika kalebet *aktivitas* ingkang kasar lan limrahipun kangge

barang antawisipun kain, jarit utawi gombal. Wonten ing tuturan menika ingkang dipunkekrekan menika katuju wonten ing tutuk tiyang ingkang limrahipun kangge matur lan ngandharaken panggalih.

Pisuhan ‘kekrek lambene’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klaus* amargi tembung takkekrekan menika minangka wasesa lan tembung lambene minangka lesan.

Kekrek lambene
W l

Referen saking pisuhan menika inggih menika *aktivitas* tertamtu. *Referen* saking ‘kekrek lambene’ menika nedhahaken bilih acuan saking ‘kekrek’ menika *aktivitas* ingkang kasar. Wonten ing mriki ingkang dipunkekrekan menika tutuk dados menika karaos kirang trep lan sampun mencong saking limrahipun. lambe bilih dipuntegesi inggih menika perangan badan ingkang dipunginakaken kangge micanten. Wonten ing Jawi menika tutuk menika kedah dipunjagi amargi saged damel perkawis ingkang ageng.

Wonten konteks tuturan menika Rabies duka amargi Rabies dipuncaosi pirsa bilih boten angsal bayaran. Nalika tiyang duka menika boten mikir malih punapa ingkang dipunaturaken. Rabies lajeng mewanti-wanti badhe ngekrekan lambe saking ingkang naggap menawi boten dipunbayar. Sanajan kangge ngandharaken raos duka menika ugi kangge ndhagel amargi wonten pancingan ing tuturan saderengipun.

Tuladha sanesipun ugi saged kapanggihaken wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan: Rabies nyuwun pirsu babagan ingkang nanggung bayaran ingkang dipuntedah inggih menika dalang ingkang tanggung jawab.

(36) Rabies: “*O la isoh **takclurit lambemu***” (data 40, kaset 2)

Wonten ing data 40 kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘takclurit lambemu’. *Klausu* ‘takclurit lambemu’ kalebet pisuhan amargi tembung ‘lambe’ menika kalebet tembung ingkang gadhah raos kasar samsaya dipunwuwuhi klithika –mu nengenaken bilih katuju wonten ing tiyang sanes lan menawi ‘clurit’ menika kalebet *aktivitas* ingkang kasar lan clurit menika limrahipun kangge alat tani wonten ing Madura. Wonten ing tuturan menika ingkang dipunclurit menika katuju wonten ing tutuk tiyang ingkang limrahipun kangge matur lan ngandharaken panggalih.

Pisuhan ‘takclurit lambemu’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klausu* amargi tembung takclurit menika minangka wasesa lan tembung lambemu minangka lesan.

Takclurit lambemu
W l

Referen saking pisuhan menika inggih menika *aktivitas* tertamtu. *Referen* saking ‘takclurit lambemu’ menika nedhahaken bilih acuan saking ‘clurit’ menika *aktivitas* ingkang kasar. Wonten ing mriki ingkang dipunclurit menika tutuk dados menika karaos kirang trep lan sampun mencong saking limrahipun. Lambe minangka tembung ngoko lugu bilih dipuntegesi inggih menika perangan badan

ingkang dipunginakaken kangge micanten. Wonten ing Jawi menika tutuk menika kedah dipunjagi amargi saged damel perkawis ingkang ageng.

Wonten konteks tuturan menika Rabies duka amargi nalika Rabies nyuwun pirsu babagan bayaran tanggapan menika Dalang mangsuli boten mangertos. Rabies ingkang duka lajeng misuh kangge sarana ngandharaken raos duka amargi wangsulan dalang kalawau.

b. Pisuhan Awujud *Klausu Referen Aktivitas Tertamtu Kangge Ngregengaken Swasana*.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *klausu* ingkang gadhah *referen aktivitas* tertamtu kangge ngregengaken swasana. Pisuhan awujud *klausu* ingkang gadhah *referen aktivitas* tertamtu kangge ngregengaken swasana saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies ngrembag babagan tembang tali kothang.

(37) Rabies: “*Saiki nek ana kothange ra ana susune ki rep ngo ngadahi raimu po piye?*” (data 77, kaset 4)

Wonten ing ukara ing inggil kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘ngadahi raimu’. *Klausu* ‘ngadahi raimu’ kalebet pisuhan amargi tembung ‘rai’ menika kalebet tembung ingkang gadhah raos kasar samsaya dipunwuwuhi panambang –mu nengenaken bilih katuju wonten ing tiyang sanes lan menawi ngadahi menika kalebet kriya ingkang limrahipun katuju wonten ing barang kados ngadahi panganan, ngadahi buku lansapanunggalanipun. Ananging wonten ing tuturan menika ingkang dipunwadahi menika boten barang ananging pasuryan. Pisuhan ‘ngadahi raimu’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klausu* amargi tembung ngadahi menika minangka wasesa lan tembung raimu minangka lesan.

Ngadahi raimu
W l

Referen saking pisuhan menika kalebet *aktivitas* tertamtu. *Referen* saking ‘ngadahi raimu’ menika nedhahaken bilih acuan saking ‘ngadahi’ menika kahanan ingkang limrahipun dipunginakaken kangge barang kados tigan, buku, jajanan lan sapanunggalanipun.saha siti. Wonten ing tuturan menika ingkang dipun wadahi inggih menika rai, dados sampun mencong saking kalimrahan.

Pisuhan menika dipunginakaken nalika Rabies badhe nembang kaliyan sinden lan nyuwun lelagon ‘tali susu’. Putra saking Rabies maido lan nyebat tali kothang minangka irah-irahan tembang campursari menika. Rabies lajeng ngandharaken bilih menawi boten wonten’susu’ punapa badhe kangge wadah saking rai putranipun. Tuturan menika saged damel regenging swasana lan damel gumjeng pamiarsa.

c.Pisuhan Awujud *Klausu Referen Aktivitas* Tertamtu Kangge Ngandharaken Raos Jengkel

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *klausu*. Pisuhan menika gadhah *referen* aktivitas tertamtu kangge ngandharaken raos jengkel. Pisuhan *klausu referen* aktivitas tertamtu kangge ngandharaken raos jengkel saged dipuntingali wonten ing pethikan data 2.

Konteks tuturan : Rabies matur bilih nyuwun bayaran langsung kemawon amargi menawi lewat pimpinanipun kathah potongan arta.

(38)Rabies: “ *Ya nek anu mengko duwite taksuwun langsung wae ya mas ya, aja metu mbahne a..mung **dikekre** aku* ” (data 2, kaset 1)

Wonten ing tuladha (data 2) kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *klausa* inggih menika ‘dikekreng aku’. Tembung ‘dikekreng’ menika kalebet tembung pisuhan amargi tembung ‘dikekreng’ menika kalebet kasar lan ingkang limrah dipunkekreng menika gombal utawi kain boten manungsa. Dados wonten ing tuturan menika nedhahaken *aktivitas* ingkang karaos kirang limrah lan kasar.

Tembung ‘dikekreng aku’ menika kalebet *klausa* amargi saking *klausa* menika tembung dikekreng minangka wasesa lan tembung aku minangka lesan. Tembung ‘dikekreng’ kalebet tembung kriya tanggap amargi lesan tansah dados sasaran sawijining pakaryan.

Referen saking pisuhan menika inggih menika *aktivitas* tertamtu. Tembung dikekreng menika bilih dipuntegesi inggih menika salah satunggaling tembung kriya tanggap ingkang limrahipun ngekreng jinising kain kados klambi, jarit, gombal. Wonten ing tuturan menika ingkang dikekreng menika boten limrah inggih menika ngekreng manungsa. Menika namung konotasi bilih ingkang dipunkekreng menika menawi dipuntingali konteks tuturan inggih babagan bayaran tanggapan menika. Dados menika kangge sarana nedhahaken raos Rabies ingkang kirang remen bilih arta bayaran tanggapan menika dipuncaosaken dhateng Mbahne pimpinan campursari.

Saking konteks tuturan pisuhan menika Rabies nyuwun bayaran langsung kemawon boten kanthi pimpinan campursari. Rabies jengkel amargi bayaranipun asring dipunkirangi dening pimpinan campursari. Rabies ingkang jengkel lajeng nginakaken tembung dikekreng kangge samsaya nengenaken ancasipun cariyos.

4.2 Pisuhan Awujud *Klausu Referen Kahanan Tiyang*.

- a. Pisuhan Awujud *Klausu Referen Kahanan Tiyang Kangge Ngandharaken Raos Jengkel*

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *klausu*. Pisuhan menika gadhah *referen kahanan tiyang kangge ngandharaken raos jengkel*. Pisuhan awujud *klausu* ingkang gadhah *referen kahanan tiyang kangge ngandharaken raos jengkel* saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies kraos dipunece dening Sinden amargi ilate ingkang cupet

(39) Rabies: “*Eh ya ngece meneh peh ilatku cupet we*” (data 15, kaset 1)

Wonten ing tuladha data 15 kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘ilatku cupet’. *Klausu* ‘ilatku cupet’ kalebet pisuhan amargi *klausu* menika minangka perangan manungsa ingkang kirang sampurna lan kangge sarana ecenan dening tiyang sanes.

Pisuhan ‘ilatku cupet’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klausu* amargi tembung ilatku menika minangka jejer lan tembung cupet minangka wasesa.

Ilatku cupet
J W

Referen saking pisuhan menika inggih menika peranganing badan. *Referen* saking ‘ilatku cupet’ menika nedhahaken bilih acuan saking pisuhan menika inggih peranganing badan ingkang kirang sampurna amargi cupet. Cupet wonten ing tuturan menika nedhahaken teges ingkang kasunyatan lan boten medal saking teges limrahipun. Wonten ing konteks tuturan Rabies dipunece dening Sinden amargi ilatipun ingkang kirang dawa saengga pocapanipun ingkang kirang

cetha. Rabies ingkang jengkel banjur maido punapa ingkang dipunandharaken dening Sinden.

Rabies ingkang jengkel amargi dipunece Sinden lajeng ngendika bilih lathinipun kirang dawa. Menika amargi Rabies ngraos jengkel kaliyan tuturan saking Sinden ingkang ngece babagan lathinipun ingkang kirang dawa. Dados tuturan menika minangka wangsulane saking tuturan sakderengipun.

b. Pisuhan Awujud *Klausu Referen* Kahanan Tiyang Kangge Ngregengaken Swasana

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *klausu*. Pisuhan menika gadhah *referen* kahanan tiyang kangge ngregengaken swasana. Tuladha saking pisuhan awujud *klausu* ingkang kalebet kahanan tiyang ingkang dipunginakaken kangge ngregengaken swasana saged dipuntingali wonten ing tuladha data 33.

Konteks tuturan : Rabies ngrembag babagan padamelan ingkang paling inggil.

(40) Rabies: “*Mengko nek Presiden metu saka lawang kae, ngerti srengenge mentit kae wa... mlethek ndhasmu kowe*” (data 33 kaset 2)

Wonten ing data 33 kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘mlethek endhasmu’. *Klausu* ‘mlethek endhasmu’ kalebet pisuhan amargi tembung ‘endhas’ menika kalebet tembung ingkang gadhah raos kasar samsaya dipunwuwuhi panambang –mu nengenaken bilih katuju wonten ing tiyang sanes lan menawi mlethek menika kalebet kahanan ingkang limrahipun katuju wonten ing barang kados tigan, aspal, saha siti. Ananging wonten ing tuturan menika ingkang

mlethek menika katuju wonten ing mustaka tiyang ingkang kaanggep peranganing badan ingkang dipunajeni kanthi sanget.

Pisuhan ‘mlethek’ endhasmu’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klausa* amargi tembung mlethek menika minangka wasesa lan tembung endhasmu minangka lesan.

Mlethek endhasmu
W l

Referen saking pisuhan menika kalebet kahanan tertemtu. *Referen* saking ‘mlethek endhasmu’ menika nedhahaken bilih acuan saking ‘mlethek’ menika kahanan ingkang limrahipun dipunginakaken kangge barang kados tigan, aspal, saha siti. Wonten ing mriki ingkang mlethek menika endhas ingkang tinuju wonten ing peranganing badan ingkang dipunajeni lan dipunjagi kanthi sanget minangka pralambang saking kinurmataning manungsa. Wonten ing ingkang dados pisuhan inggih nalika ingkang mlethek limrahipun tigan utawi aspal dados endhas. Wonten ing tuturan menika gadhah teges bilih mustaka saking mitra tutur saking Rabies menika dipunsamiaken kaliyan siti ingkang mlethek amargi kepanasan srengenge.

Pisuhan menika dipunginakaken nalika Rabies ndhagel kaliyan putranipun lan ngrembag babagan pakaryan ingkang paling inggil wonten ing donya. Putra saking Rabies matur bilih Presiden menika sampun paling inggil. Rabies ingkang boten purun ngalah lajeng ngendika bilih menawi putranipun dados Presiden piyambakipun dados srengenge. Menawi Presiden medal mangertos wonten srengenge lajeng mlethek mustakanipun. Menika namung cariyos angen-angen

saking Rabies kangge ngregengaken swasana lan damel gemujeng pamiarsa, amargi cariyos menika namung kangge bahan lawakan.

c. Pisuhan Awujud *Klausu Referen* Kahanan Tiyang Kangge Ngina Tiyang

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *klausu referen* kahanan tiyang. Pisuhan menika kangge ngina tiyang sanes. Tuladha saking pisuhan awujud *klausu* ingkang kalebet kahanan tiyang ingkang dipunginakaken kangge ngina tiyang sanes saged dipuntingali wonten ing tuladha menika.

Konteks tuturan : Rabies ngece putranipun ingkang dados titik watu, bilih ngece bapakipun ingkang titik watu.

(41) Rabies: “*Ra urung lakyo ming **mlenyek ta cangkemu**, mbok yo uwis dadi uwong ki rasah nggeling* (data 34 kaset 2)

Wonten ing data 34 kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘mlenyek ta cangkemu’. *Klausu* ‘mlenyek ta cangkemu’ kalebet pisuhan amargi tembung ‘cangkem’ menika kalebet tembung ingkang gadhah raos kasar samsaya dipunwuwuhi panambang *-mu* nengenaken bilih katuju wonten ing tiyang sanes lan menawi mlenyek menika kalebet kahanan ingkang limrahipun katuju wonten ing barang kados roti, sekul, ban, ananging wonten ing tuturan menika ingkang mlenyek menika katuju wonten ing tutukipun tiyang ingkang kaanggep peranganing badan ingkang dipunajeni kanthi sanget.

Pisuhan ‘mlenyek ta cangkemu’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klausu*. Wonten ing *klausu* menika tembung mlenyek menika minangka wasesa amargi menika gadhah ancas *predikatif*, lan tembung cangkemmu minangka lesan.

Mlenyek ta cangkemu
W l

Referen saking pisuhan menika kalebet kahanan tertemtu. *Referen* saking 'mlenyek ta cangkemu' menika nedhahaken bilih acuan saking 'mlenyek' menika kahanan ingkang limrahipun dipunginakaken kangge barang ingkang empuk. Wonten ing mriki ingkang mlenyek menika tutuk ingkang tinuju wonten ing peranganing badan ingkang dipunajeni lan dipunjagi kanthi sanget. Dados pisuhan nalika ingkang mlenyek limrahipun kangge barang tinuju wonten ing tutuk.

Pisuhan menika dipunginakaken nalika Rabies ndhagel kaliyan putranipun lan ngrembag babagan pakaryan ingkang paling inggil wonten ing donya. Putranipun ingkang ngenyek Rabies dados titik watu wonten ing pungkasan ugi naming dados titik watu amargi Rabies dados sela ingkang ageng sanget. Rabies ingkang nandhang bingah lajeng ngece putranipun ingkang kacariyos dados tukang titik watu.

4.3 . Pisuhan Awujud *Klausu Referen* Padamelan Tertamtu.

- a. Pisuhan Awujud *Klausu Referen* Peranganing Badan Kangge Ngregengaken Swasana.

Wonten lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan awujud *klausu referen* padamelan tertamtu. Pisuhan kasebat kangge ngregengaken swasana. Pisuhan awujud *klausu* ingkang gadhah *referen* padamelan tertamtu kangge ngregengaken swasana saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies ngandharaken bilih gadhah garwa tukang sound system menawi ngantos meteng tetep taksih percobaan

(42) Rabies: “*Wes nganti meteng iseh percobaan ki tetep percobaan og, bajingan kowe.*” (data 13, kaset 1)

Wonten ing tuladha kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘bajingan kowe’. *Klausu* ‘bajingan kowe’ kalebet pisuhan amargi ktembung bajingan kalebet tembung ingkang kasar. Wonten ing tuturan menika bajingan boten dados jinising padamelan ananging kangge nyebat mitra tutur saking Rabies.

Pisuhan ‘bajingan kowe’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klausu*. Wonten ing *klausu* menika tembung bajingan minangka jejer lan tembung kowe minangka wasesa.

Referen saking pisuhan menika inggih menika padamelan tertamtu. *Referen* saking ‘bajingan kowe’ menika nedhahaken bilih acuan saking pisuhan menika inggih padamelan ingkang wonten ing masarakat dipunanggep kasar lan wonten ugi ingkang nganggep bajingan minangkang penjahat. Wonten ing tuturan menika bajingan boten padamelan tertamtu ananging kangge nyebat tiyang sanes.

Wonten ing tuturan menika sinden matur bilih rumiyin gadhah calon garwa tukang insinyur nanging boten siyos amargi namung dipunukur kemawon. Rabies lajeng nimpali kanthi nyebat boten angsal garwa tukang sound system, amargi namung kangge percobaan. Menika namung guyon maton kangge ngregengaken swasana lan damel gumujeng para pamiarsa.

4.4 . Pisuhan Awujud *Klausu Referen* Namaning Kewan.

- a. Pisuhan Awujud *Klausu Referen* Namaning Padamelan Kangge Ngina Tiyang Sanes.

Wonten ing lawakan Rabies kapanggihaken pisuhan ingkang awujud *klausu referen* namaning kewan. Pisuhan kasebat gadhah gina kangge ngina tiyang sanes. Pisuhan awujud *klausu* ingkang gadhah *referen* peranganing badan kangge ngina tiyang sanes saged dipuntingali wonten ing pethikan menika.

Konteks tuturan : Rabies ngina Wawin kados beruk.

(43) Rabies: “*Kowe ki ra munyuk jan **beruk kowe ki.***” (data 61, kaset 3)

Wonten ing data 61 kapanggihaken pisuhan inggih menika ‘beruk kowe’ kalebet *klausu*. *Klausu* ‘beruk kowe’ kalebet pisuhan amargi dipunginakaken kangge ngina tiyang sanes. Wonten ing tuturan menika beruk boten sajinising kewan kados munyuk ingkang limrah dipunginakaken kangge menek kambing, ananging kangge nyebat Wawin minangka pepoyok.

Pisuhan ‘beruk kowe’ saged kalebet pisuhan ingkang awujud *klausu*. Wonten ing *klausu* menika tembung beruk menika minangka wasesa lan tembung kowe minangka wasesa.

Referen saking pisuhan menika inggih menika namaning kewan. *Referen* saking ‘beruk kowe’ menika nedhahaken bilih acuan saking pisuhan menika inggih kewan ingkang kados munyuk lan limrah dipunginakaken kangge menek kambing. Kanthi tambahan ‘kowe’ dados beruk menika boten kewan ananging kangge nyebat Wawin minangka mitra tutur saking Rabies.

Wonten ing konteks tuturan menika Wawin ndhagel kanthi polah kados munyuk amargi dipunsia-sia dening Rabies. Rabies lajeng ngina Wawin kanthi nyebat Wawin kados beruk amargi polahipun ingkang sami kaliyan beruk ingkang dipunangge wonten ing ledhek munyuk. Sanajan kangge ngina, pisuhan menika uga ngemot ancas kangge ngregengaken swasana ingkang katingal saking polah Wawin lan Rabies ingkang lucu lan damel gayeng swasana.

BAB V PANUTUP

A. Dudutan

Adhedhasar asiling panaliten saha pirembagan pisuhan wonten ing lawakan Rabies, saged dipunpendhet dudutan. Dudutan ingkang dipunpanggiaken menika gayut kaliyan wujud, *referen*, saha ancas pisuhan ing lawakan Rabies. Dudutan kaandharaken wonten ing ngandhap menika.

1. Wujud pisuhan salebeting lawakan Rabies inggih menika tembung lingga ingkang kaperang dados tembung aran saha tembung kahanan. Tembung andhahan salebeting pisuhan Rabies kaperang dados tembung wancah, tembung ingkang pikanthuk wuwuhan, tembung rangkep, saha tembung camboran. Kapanggiaken ugi pisuhan ingkang arupi *frase* saha *klausa*. Pisuhan ingkang kalebet *frase* kaperang dados *frase* aran saha *frase* kahanan.
2. *Referen* pisuhan ingkang kapanggiaken wonten ing lawakan Rabies menika wonten wolu *referen* inggih menika, namaning kewan, padamelan, kahanan tiyang, kahanan barang, jinising lembut, dhaharan, aktivitas tertamtu, saha peranganing badan.
3. Ancas pisuhan ingkang kapanggiaken wonten ing lawakan Rabies inggih menika kangge ngandharaken raos getun, ngandharaken raos gumun, kangge ngina tiyang sanes, kangge ngraketaken sesambetan, kangge ngandharaken raos jengkel, kangge ngandharaken raos duka, ngandharaken raos kuwatos, saha kangge ngregengaken swasana.

B. Implikasi

Panaliten menika ngrembag babagan pisuhan wonten ing lawakan Rabies. Asiling panaliten menika kapanggihaken pinten- pinten wujud, *referen* saha ancas saking pisuhan wonten ing konteks lawakan. Panaliten menika dipunkajengaken saged kangge sinau babagan ragam basa mliginipun babagan basa pisuhan ingkang kedah dipunicali wonten ing pagesangan padintenan. Panaliten menika ugi saged dados *referensi* kangge panaliten sanesipun ngengingi babagan sosiolinguistik, mliginipun basa pisuhan.

C. Pamrayogi

Adhedhasar asiling implikasi panaliten wonten ing inggil, panaliti badhe ngandharaken pamrayogi. Pamrayogi kasebut inggih menika.

1. Asiling panaliten menika ngandharaken babagan wujud, *referen*, saha ancas pisuhan wonten ing lawakan Rabies minangka kajian sosiolinguistik saged dipunginakaken kangge sinau babagan ragam bahasa mliginipun basa pisuhan, lan pamaos menawi saged ngicali ngginakaken basa pisuhan ing pagesangan padintenan.
2. Panaliten ingkang ngrembag babagan pisuhan ingkang dipunanggep saru salebeting masarakat taksih kathah ingkang saged dipunteliti. Mliginipun kangge mahasiswa supados saged neliti babagan sanes kados dampak social saking panganggening basa pisuhan ing masarakat.

DAFTAR PUSTAKA

- Alwasilah, Chaedar. 1986. *Sosiologi Bahasa*. Bandung: PT. Angkasa.
- Chaer, Abdul. 1990. *Linguistik Umum*. Jakart: PT. Bineka Cipta.
- Chaer, A dan Agustina, L. 1995. *Sosiolinguistik Perkenalan Awal*. Jakarta: PT. Bineka Cipta.
- Hadiwidjana, R.D.S. 1967. *Tata-Sastra*. Yogyakarta: U.P. Indonesia.
- Mulyana. 2009. *Linguistik Umum*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Yogyakarta.
- Muhammad. 2011. *Metode Penelitian Bahasa*. Yogyakarta: Ar-Ruzz Media.
- Moeliono, Anton M. 1988. *Kamus Besar Bahasa Indonesia*. Cetakan Pertama. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan Republik Indonesia.
- Moleong, Lexy, J. 1998. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: Rosdakarya.
- Nababan. 1986. *Sosiolinguistik Suatu Pengantar*. Jakarta: PT Gramedia.
- Nurhayati, Endang. 2009. *Sosiolinguistik. Kajian Kode Tutur dalam Wayang Kulit*. Yogyakarta: Kanwa Publisher.
- Nurhayati, E & Mulyani, S. 2006. *Linguistik Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Bagaskara.
- Parera, J.D. 2009. *Dasar-Dasar Analisis Sintaksis*. Jakarta: PT. Airlangga.
- Pateda, Mansoer. 1987. *Sosiolinguistik*. Bandung: PT. Angkasa.
- Poerwadarminta, WJS .1939. *Baoesartra Djawa*. Batavia: J.B Wolters Uitgevers Maatschappij.
- Ramlan. 1987. *Ilmu Bahasa Indonesia Sintaksis*. Yogyakarta: CV. Karyono.
- . 1997. *Ilmu Bahasa Indonesia: Morfologi suatu Tinjauan Deskriptif*. Yogyakarta: CV Karyono.
- Saptomo, S.W. 2001. *Makian dalam Bahasa Jawa. Tesis S2*. Yogyakarta: Program Pasca Sarjana Universitas Negeri Gajah Mada.
- Sasangka, Sry Satriya Tjatur Wisnu. 2001. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta: Yayasan Paramalingua.

- Soeparno. 2002. *Dasar-Dasar Linguistik Umum*. Yogyakarta: Tiara Wacana Yogya.
- Soewito.1983. *Pengantar Awal Sociolinguistik. Teori dan Problem*. Surakarta: Henary Offset.
- Sudarmo, Darminto. 2006. *How to Be A Good Comedian Mau Dong Jadi Pelawak*. Jakarta: Kombat.
- Sudaryanto.1993. *Metode dan Aneka Teknik Analisis Bahasa. Pengantar Penelitian Wahana Kebudayaan Secara Linguistik*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Sumarsono. 2007. *Pengantar Semantik*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Tim Tugas Akhir Skripsi Jurusan. 2012. *Suplemen panduan Penulisan Tugas Akhir Skripsi (TAS)*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni UNY.
- Tim Tugas Akhir Skripsi Fakultas. 2011. *Panduan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni UNY.
- Tim Tugas Akhir Skripsi Universitas. 2011. *Pedoman Penulisan Tugas Akhir*. Yogyakarta: Fakultas Bahasa dan Seni UNY.
- Wijana, I Dewa Putu dan M. Rohmadi. 2006. *Sociolinguistik*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

LAMPIRAN

Tabel Analisis Wujud , Referen, saha Fungsi Pisuhan Salebeting Lawakan Rabies

No	Konteks	Data	wujud			jinis								Referensi								Fungsi								katrangan
			Tmb		fr	kl	ar	kn	kr	Wu	wc	cm	r	nk	pb	jl	dh	kh	kt	ak	p	dk	jk	gm	ng	ns	rs	kw	gt	
			tl	an																										
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
1	Rabies nimballi Gudel minangka mitra lawakan-ipun amargi taksih lenggah lan Rabies nglawak piyambak.	“He Su rene, kok mangsamu aku kon nggambleh dewe mangsamu wi”		√							√			√												√				<ul style="list-style-type: none">• Su= tembung wancah• Tembung aran amargi saged sinambung kaliyan ancer-ancer dudu• Referen namaning kewan• Kangge ngambaraken raket ing sesambetan Rabies kaliyan Gudel
2	Rabies matur bilih nyuwun bayaran langsung kemawon amargi menawi lewat	“Ya nek anu mengko duwite taksuwun langsung wae yam as ya, aja metu				√			√											√			√							<ul style="list-style-type: none">• Dikekre= wasesa• Aku= lesan• Referen aktivitas tertamtu• Rabies jengkel amargi bayaranipun asring

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	pimpinanipun kathah potonganipun.	<i>mbahne a..mung dikekre aku. Iki ketoke tuwa ning catute landhep banget e, e.. pancen eblis ok, wong tuwa senengane ra golek dalan padhang”</i>																													dipunkirangi dening pimpinan campursari
3	Rabies dipunpoyoki bilih gadhah tunggakan mending banjur mangsuli kangge ngragati	“Ya wong mending ya tak ngo ngragati rupamu kuwi lo”		√						√					√								√								<ul style="list-style-type: none">• Rupamu= sampun ewah saking lingga ‘rupa + - mu• Referen peranganing badan• Ngandharaken raos jengkel Rabies ingkang

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	sinden ingkang ngece kalawau.																													dipoyoki dening sinden.
4	Rabies kewirangan amargi sinden nyebat tembung'nye-tempeli' ingkang dipunanggep beda teges dening Rabies	"Tak kekrek ndasmu , eh rene"				√			√											√										<ul style="list-style-type: none"> • Takkekrek= wasesa, • Lambemu= lesan • <i>Referen</i> aktivitas tertamtu • Rabies gumun marang tuturan Sinden ingkang <i>ambigu</i>
5	Gudel minangka MC mungkur wonten ing wingking lan namung ninggal Rabies lan Sinden.	"Su rene lo su, kowe ki arep tak ngo praktek pembunuh-han malah"		√			√				√			√													√			<ul style="list-style-type: none"> • Su= sampun ewah saking tembung asu • Tembung aran amargi saged dipunsambung kaliyan 'dudu' • Namaning kewan • Rabies gojek kaliyan Gudel kanthi nyebat Gudel 'Su' kangge

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
																															praktek pembunuhan
6	Rabies ngumun amargi Sinden ngendika nalika bibar malam pertama kangge mlampah mboten kepenak, wonten mriki kasunyatan mlampah golek pangan.	“o la ki ya <i>asu</i> iki yoan”	√				√							√										√							<ul style="list-style-type: none">• Asu kalebet tembung lingga amargi dereng ewah• Tembung aran= saged dipunsinambung kaliyan’ dudu’• <i>Referen</i> namaning kewan• Rabies gumun amargi tuturan saking sinden ingkang karaos kirang limrah dipunwicanten-aken
7	Rabies nyuwun bayaran langsung kemaon boten lewat	“ Ya neka anu mengko duwite taksuwun langsung wae ya mas	√				√								√								√								<ul style="list-style-type: none">• Eblis= dereng ewah• Tembung aran, saged dipunsambung kaliyan ‘dudu’• <i>Referen</i> jinising

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	pimpinan campursari	ya, aja metu mbahne a..mung dikekreku. Iki ketoke tuwa ning catute landhep banget e, e.. pancen ebli sog, wong tuwa senengane ra golek dalan padhang”																													<ul style="list-style-type: none">• lelembut• Rabies jengkel amargi bayaranipun asring dipunkirangi
8	Sinden matur lan nyangkemke Rabies	“Iki apik lo iki, iki nek ra ngelingi nang kene uwis takcluritcangkeme og iki”.				√			√											√			√								<ul style="list-style-type: none">• Takclurit=wasesa• Cangkeme=jejer• Kriya tanduk• Referen aktivitas tertamtu• Rabies jengkel amargi dipuncangkemke.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
																														dening sinden banjur misuh kanthi nylurit tutukipun sinden	
9	Rabies nandhang duka amargi dionekake cangkeme banjur katarak.	“ <i>Apa umum kuwi bar dionekke cangkeme dionekkke katarak. Mbok yo picak ngono</i> ”	√					√											√			√									<ul style="list-style-type: none">• Picak= dereng ewah• Kahanan= saged sinambung kaliyan ‘ora’ dados ‘ora picak’• <i>Referen</i> kahanan tiyang• Rabies duka amargi dipunsebat katarak
10	Rabies ngrembag babagan katerangan bayaran wonten ing acara tanggapan menika.	“ <i>Walah hiyung yen kabeh nggagas sedulur modar ora nggaglak aku.</i> ”	√					√											√									√		<ul style="list-style-type: none">• Modar= dereng ewah• Saged sinambung ‘ora’ dados ‘ora modar’• <i>Referen</i> kahanan tiyang• Rabies kuwatos babagan bayaran ingkang dereng genah	

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
11	Rabies dipunece dening sinden ngentut wae fals	“Kowe melu aku nang polsek kono yo, tak pistol telakmu.”				√			√											√		√									<ul style="list-style-type: none">• Takpistol= wasesa• Telakmu=lesan• Tembung kriya• Referen aktivitas tertamtu• Rabies duka amargi dipunece dening Sinden
12	sinden nyeketaken mic wonten ing tutukipun Rabies	“Kowe ki asline bojo po gali we”	√				√														√			√							<ul style="list-style-type: none">• Gali= dereng ewah• Aran amargi saged sinambung kalian ‘dudu’• Referen padamelan• Rabies gumun amargi solah bawa Sinden ingkang karaos kasar kados gali
13	Rabies ngandharaken bilih gadhah garwa tukang sound system menawi	“Wes nganti meteng iseh percobaan ki tetep percobaan og,				√	√														√					√					<ul style="list-style-type: none">• Bajingan= wasesa• Kowe=jejer• Referen padamelan• Rabies ndhagel kanthi.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	ngantos meteng tetep taksih percobaan.	<i>bajingan kowe”</i>																													<ul style="list-style-type: none">• ngandharaken bilihgarwa tukang sound system menikasaben dinten naming ‘percobaan’ ngantos ngandhut
14	Rabies ngandharaken bilih tiyang tlatah menika sampun limrah kaliyan Rabies ingkang asring misuh.	<i>“Karoa aku yo mklum lawong aku stress og”</i>	√					√											√				√								<ul style="list-style-type: none">• stress= dereng ewah• tembung kahanan saged sinambung kaliyan ’ora’• <i>referen</i> kahanan tiyang• rabies jengkel amargi dipunsebat edan dening Sinden
15	Rabies kraos dipunece dening Sinden amargi ilate ingkang cupet .	<i>“Eh ya ngece meneh peh ilatku cupet we”</i>				√		√											√				√								<ul style="list-style-type: none">• ilatku=jejer• cupet= wasesa• <i>referen</i> kahanan tiyang• Rabies jengkel amargi dipunece lathinipun cupet

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														dening Sinden
16	Rabies ngece gudel bilih boten gadhah telak beda kaliyan Sinden.	<i>“Jebul ra nduwe telak ta”</i>	√				√								√										√					<ul style="list-style-type: none"> • Telak= dereng ewah • Tembung aran amargi saged sinambung kaliyan ‘dudu’ • <i>Referen</i> peranganing badan • Rabies ngina Gudel kanthi nyebat boten gadhah telak
17	Rabies klentu nyebat nama ing kang naggep saking Pujo dados Pojo lajeng dipunaturi Sinden nama ing kang leres	<i>“La yo Pujo, lawong kupingmu bosok”</i>				√		√							√											√				<ul style="list-style-type: none"> • Kupingmu= jejer • Bosok= wasesa • <i>Referen</i> peranganing badan • Rabies ndhagel aamargi piyambakipun klentu nyebat nama tiyang
18	Rabies dipunsami- aken kaliyan.	<i>“Ehhh cis , modar”</i>	√					√											√					√						<ul style="list-style-type: none"> • Modar= dereng ewah • Tembung kahanan,

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	cis dening sinden dados kodok wedok																													saged sinambung kaliyan ‘ora’ • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies kaget lan gumun amargi dipunsamiaken kaliyan cis kangge nyuluh kodok	
19	Rabies dipuntinju dening Sinden	“ <i>La iki malah ngungkuli eblis</i> ”	√				√									√								√							• Eblis= dereng ewah • Tembung aran amargi saged sinambung kaliyan ‘dudu’ • <i>Referen</i> jinising lelembut • Rabies gumun saking polahipun Sinden ingkang kasar kados eblis
20	Rabies dipun ence ingkang ngendika kirang cetha	“ <i>Mbok uteke ki mikir</i> ”		√			√								√							√									• Uteke=uthek+ -e • Tembung aran= saged sinambung kaliyan ‘dudu’

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	amargi wajanipun ingkang ompong																														<ul style="list-style-type: none">• <i>Referen</i> peranganing badan• Rabies duka amargi dipunece putranipun ingkang ngendika kirang cetha.
21	Rabies maido pancelathon saking putranipun babagan daharan ingkang wonten ing piring ingkang kasunyatan boten wonten.	“ <i>Lima piye, o..la matamu katarak kowe</i> ”				√		√											√				√								<ul style="list-style-type: none">• Matamu=jejer• Katarak=wasesa• <i>Referen</i> kahanan tiyang• Rabies jengkel amargi ngrembag babagan dhaharan ingkang kasunyatan boten wonten
22	Putranipun Rabies ngendika bilih boten napa-napa isah-isah	“ <i>Ora papa endasmu kuwi</i> ”		√			√								√							√									<ul style="list-style-type: none">• Endasmu=endhas + -mu• Tembung aran saged sinambung kaliyan ‘ dudu’• <i>Referen</i>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	mbokbilih Rabies nginten badhe prasmanan ananging malah dipundawuhi isah-isah.																													<ul style="list-style-type: none"> • peranganing badan • Rabies duka amargi dipunsebat isah-isah boten dados menapa.
23	Rabies duka ananging matur nuwun amargi sampun wantun ngeplaki lan ngutek-uteke bapakne.	<i>“Wani ngeplaki endhase bapake”</i>				√	√								√							√								<ul style="list-style-type: none"> • Ngeplaki=wasesa • Endhase bapake=lesan • Aktivitas • Rabies duka amargi putranipun ingkang kurang ngajeni.
24	Rabies nyebat putranipun anak asu amargi duka dipunkeplak kaliyan dipun	<i>“Sing pindo wani ngutek-uteke, tak pikir-pikir ki anak asu og</i>			√		√							√								√								<ul style="list-style-type: none"> • Anak asu= frase aran • Referen namaning kewan • Rabies duka amargi

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	uthek-utheke.	<i>koe ki yoan</i>																												dipunkeplak lan dipunuthek- uthekke dening putranipun.
25	Rabies nyebat putranipun anak asu amargi duka dipunkeplak kaliyan dipun uthek-utheke	<i>“Sing pindo wani nguthek- utheke, tak pikir-pikir ki anak asu og koe ki yoan”</i>		√						√			√							√		√								<ul style="list-style-type: none"> • ngutek-uteke saking tembung lingga uthek angsal wuwuhan -e, lan sampun ewah dados tembung rangkep • <i>referen aktivitas</i> tertamtu • Rabies duka amargi dipunkeplak lan dipunuthek-uthekke dening putranipun
26	Rabies maido putranipun amargi nyebat banyak menika manak boten	<i>“La bocah ki utheke bosok iki”</i>				√		√												√			√							<ul style="list-style-type: none"> • utheke bosok= wasesa • bocah iki= jejer • <i>referen</i> kahanan tiyang • rabies jengkel amargi dipunapusi

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	ngendhog.																													dening putranipun
27	Rabies ngraos kapusan babagan pirembagan banyak ingkang manak amargi putranipun ningali wonten seratan ing margi “banyakanak-anak”.	<i>“Mengko tulisane diganti banyak endhog-endhog, eblis wi”</i>	√				√									√							√							<ul style="list-style-type: none"> • eblis= dereng ewah • tembung aran amargi saged dipunsambung kaliyan ‘dudu’ • referen jinising lembut • Rabies jengkel amargi jawaban saking bedekan putranipun ingkang dipunplesetaken
28	Rabies nedhahaken bilih bojonipun pekok amargi putranipun nyebat biyungipun pekok.	<i>“Pekok-pekok nyatane mbokmu og”</i>		√			√												√				√							<ul style="list-style-type: none"> • pekok-pekok = dwilingga • tembung aran amargi saged dipunsambung kaliyan ‘dudu’ • referen kahanan tiyang • Rabies jengkel

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														amargi garwanipun dipunsebat pekok dening putranipun.
29	Rabies kapusan amargi tiyang ingkang kenalan menika bisu	“ <i>Wo la iki jebul bosok iki</i> ”	√					√										√											√	<ul style="list-style-type: none"> • Bosok= dereng ewah • Tembung kahanan amargi saged sinambung ‘ora’ • <i>Referen</i> kahanan barang • Rabies getun amargi Kenya ingkang pitepangan menika bisu
30	Rabies nyebat putranipun cerewet bilih lulusan SMA, Rabies S2 kemawon nandhang pilek	“ <i>Dene mung sma kok cerewet</i> ”	√					√											√						√	√				<ul style="list-style-type: none"> • Cerewet= dereng ewah • Tembung kahanan amargi saged sinambung ‘ora’ • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies ngina putranipun ingkang namung

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														lulusan SMA lan menika kangge ngregengaken swasana
31	Rabies ndhagel bilih tingkatan SD langkung inggil katimbang SMA	<i>“Mulane kuwi rasah cerewet”</i>	√					√											√						√					<ul style="list-style-type: none"> • Cerewet= dereng ewah • Tembung kahanan amargi saged sinambung ‘ora’ • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies ngina putranipun ingkang naming lulusan SMA bilih SD tingkatanipun langkung inggil katimbang SMA
32	Rabies lan putranipun ndhagel ngrembag padamelan ingkang inggil	<i>“Macem-macem taksilinder ndhasmu rampung”</i>				√			√											√						√				<ul style="list-style-type: none"> • Teksilinder= wasesa • Endhasmu= lesan • Tembung kriya • <i>Referen</i> aktivitas tertamtu • Rabies ndhagel

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														babagan padamelan ingkang paling inggil
33	Rabies ngrembag babagan presiden ingkang sampun boten wonten ingkang langkung inggil, ananging Rabies ingkang ngeyel taksih wonten ingkang langkung inggil inggih menika srengenge.	“Mengko nek presiden metu saka lawang kae,ngerti srengngeng e mentit kae wa... mletek ndhasmu kowe ”				√		√										√								√				<ul style="list-style-type: none">• Mletek=wasesa• Ndhasmu= lesan• Referen kahanan tiyang• Rabies ngdhagel bilih putranipun dados Presiden lan Rabies dados srengenge lajeng menawi Presiden medal saged mletek mustakanipun.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
34	Rabies ngece putranipun ingkang dados titik watu, bilih ngece bapakipun ingkang titik watu.	“ <i>Ra urung lakyo ming mlenyek ta cangkemu, mbok yo uwis dadi uwong ki rasah nggeling</i> ”				√		√										√							√						<ul style="list-style-type: none">• Mlenyek= wasesa• Cangkemu= lesan• <i>Referen</i> kahanan• Rabies ngina bilih pungkasanipun padamelan ingkang paling inggil menika titik watu, menika wonten ing konteks ndhagel
35	Rabies maido putranipun nyebat para tamu dados Rabies nyebat tamu menika boten kados ondhe-ondhe.	“ <i>Sing ngarani kaya ngene ki ondhe-ondhe ra ana le</i> ”	√				√										√									√					<ul style="list-style-type: none">• Ondhe-ondhe= dereng ewah• Tembung aran amargi saged sinambung kaliyan’dudu’• <i>Referen</i> dhaharan• Rabies ndhagel babagan tamu ingkang dipunsebat ondhe-ondhe dening putranipun
36	Rabies duka	<i>Sesuk kowe</i>				√			√											√		√									<ul style="list-style-type: none">• Nuthuki= wasesa

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	amargi mustakanipun dipuntutuk kaliyan putranipun	yen duwe anak mbok kon nuthuki endhasmu”																												<ul style="list-style-type: none">• Endhasmu= lesan• Kalebet tembung kriya tanduk• Rabies duka amargi dipuntutuk kaliyan putranipun
37	Rabies kuwatos babagan bayaran tanggapan ingkang dereng jelas	“Aku mbok modar ket mau rung weruh apa-apa, kandani nggon duwit iki aku ora mikir aku”			√			√											√										√	<ul style="list-style-type: none">• Mbok modar= frase kahanan• Inti frase saged dipunsambung kaliyan ‘ora’• Referen kahanan tiyang• Rabies kuwatos babagan bayaran saking tanggapan menika
38	Rabies sisah amargi dereng mangertos ingkang nanggap piyambakipun , dados bilih dereng cetha	“Aku dewe iki mbok modar sek ya, mas Mulyana ki sing endi yo ra weruh”			√			√											√										√	<ul style="list-style-type: none">• Mbok modar sek= frase kahanan• Inti frase saged dipunsambung kaliyan ‘ora’• Referen kahanan tiyang• Rabies kuwatos

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	babagan bayaranipun																													babagan bayaran saking tanggapan menika amargi dereng mangertos sinten ingkang naggap
39	Rabies milih Honda katimbang kathok dados bebingah	<i>“La cetha mbok modar sek aku ya milih Hondane ta”</i>			√			√											√							√				<ul style="list-style-type: none"> • Mbok modar sek= frase kahanan • Inti frase saged dipunsambung kaliyan ‘ora’ • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies ndhagel kanthi ngrembag babagan bebingah Honda punapa celana, Rabies milih Honda
40	Rabies nyuwun pirsababagan ingkang nanggung bayaran	<i>“O la isoh takclurit lambemu”</i>				√			√											√		√								<ul style="list-style-type: none"> • Takclurit=wasesa • Lambemu=lesan • Tembung kriya • <i>Referen</i> aktivitas tertamtu • Rabies duka

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	kaliyan dalang lan nyuwun tanggel jawab.																													amargi ingkang tanggel jawab babagan bayaran dereng cetha
41	Rabies ngrembag babagan mustaka salah satunggaling pangrawit ingkang bunder kados lenthuk	“ <i>Tontho gundulmu kuwi, iki dudu tontho, iki tetep..hahah ah... iki lenthuk</i> ”	√				√										√								√					<ul style="list-style-type: none"> • Thontho= dereng ewah • Lenthuk= dereng ewah • Tembung aran= saged sinambung kaliyan ‘ dudu’ • <i>Referen</i> dhaharan • Rabies ngina marang salah satunggaling pangrawit ingkang mustakanipun bunder kados lenthuk
42	Rabies ngrembag babagan mustaka salah satunggaling pangrawit	“ <i>Maklum wae le sajake ndase cupet iki</i> ”				√		√											√						√					<ul style="list-style-type: none"> • Ndhase= jejer • Cupet= wasesa • <i>Referen</i> perangan badan • Rabies ngina marang salah

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
																															satunggaling pangrawit babagan mustakanipun
43	Rabies dipuncandra kaliyan putranipun kados Srikandhi kaliyan Srigala	“Srigala endhasmu kuwi”				√	√								√							√									<ul style="list-style-type: none">• Srigala= wasesa• Endhasmu= lesan• Kuwi= katrangan wasesa• Referen peranganing badan• Rabies duka amargi cinandra kados Srigala lan Srikandhi
44	Putra saking Rabies ndhagel ngrembag babagan peranganing badan Sinden ingkang ngandhap kacandra kados	“Wah dapurmu, mbok ya ngabari bapak wingi-wingi”		√			√								√												√				<ul style="list-style-type: none">• Dapurmu= tembung lingga dapur+ panambang-mu• Tembung aran saged sinambung ‘dudu’• Referen peranganing badan• Rabies ngendika marang putranipun

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	Kabupaten Wonogiri amargi kathah' lumuti pun'.																													bilih ningali waduk Wediamba ingkang kathah' lumutipun' wonten mriki perangan badan <i>reproduksi</i> wanita inggih ngejak bapakipun
45	Putra saking Rbies nyebat mantuk boten bayaran amargi Rabies ndhagel ngenyek Pak Mulyana ingkang nanggap	<i>“Ora bayaran ya kekrek lambene”</i>				√			√											√		√								<ul style="list-style-type: none"> • Kekrek= wasesa • Lambene= lesan • <i>Referen</i> aktivitas tertamtu • Rabies duka amargi putanipun nyebat bilih wangsul boten bayaran
46	Rabie moyoki Joleno wantun matur silit-silit naming dados perkawis beda	<i>“La kok lambemu melu muni silit-silit”</i>		√			√								√												√			<ul style="list-style-type: none"> • Lambemu= ‘lambe’+ <i>-mu</i> • Tembung aran saged sinambung kaliyan ‘dudu’ • <i>Referen</i>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	kaliyan Pak Anom Surata ingkang dados motor																													peranganing badan • Rabies ndhagel babagan silit ingkang dipunsebat Pak Dalang Anom dados motor menawi dipunpocapaken dening Joleno bakal dados perkawis
47	Rabies ngina Joleno ingkang badhe niru Pak Anom	“ <i>Nganti semplok uthekmu ra nyandak kowe</i> ”				√		√											√						√					• Semplok= wasesa • Uthekmu= lesan • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies ngina Joleno ingkang badhe niru Pak Anom Surata
48	Rabies ngina Joleno ingkang dipunsamiaken kaliyan	“ <i>Kowe ki turahan kere we</i> ”			√		√								√										√					• Turahan kere= frase aran • Inti frase ‘kere’ saged sinambung ‘dudu’ • <i>Referen</i>

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	Anom Surata ingkang tus dalang																														Padamelan • Rabies ngina Joleno kangdi mbandingaken Joleno kaliyan Anom Surata
49	Rabies jengkel kaliyan Joleno ingkang cariyos putranipun ingkang wonten ing Universitas ingkang dipunkinten kuliah kasunyatan dados pengemis	“Tak pacul cangkemu”				√			√											√			√								• Tak pacul= wasesa • Cangkemu= lesan • Referen aktivitas tertamtu • Rabies jengkel kaliyan Joleno ingkang cariyos babagan putranipun ingkang wonten Universitas dipun kinten kuliah kasunyatan namung ngemis
50	Rabies nyebat Joleno turahan kere	“La, kowe ki kok umuk ki mung			√	√									√										√						• Turahan kere= frase aran • Intinipun tembung

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	amargi dipunanggep boten tertib wonten ing ngajengan-nipun para dalang	<i>turahan kere we ”</i>																													<ul style="list-style-type: none">• aran saged sinambung ‘dudu’• <i>Referen</i> padamelan• <i>Referen</i> ngina Jolena ingkang dipunanggep boten tertib wonten ing ngajenganipun para dalang.
51	Rabies getun amargi adha-adha kemawon dipundukani rumiyin	<i>“Mosok nggolek sega sepiring kok tombok cangkem”</i>		√							√									√									√	<ul style="list-style-type: none">• Tombok cangkem kalebet tembung camboran amargi gadhah teges ingkang sanes• Tembung kriya• <i>Referen</i> aktivitas tertamtu• Rabies getun babagan adha-adha ingkang dipundukani rumiyin.	
52	Rabies cariyos	<i>“Mbah gito mbiyen yo”</i>		√						√			√													√				<ul style="list-style-type: none">• Su= tembung wancah saking lingga’asu’	

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	babagan swargi Mbah Gito rumiyin nalika bibar adha-adha menawi gongipun kasep dipunpisuhi	ngono kuwi ok, oooong njur ngewasne gonge kae, gonge Su”																													<ul style="list-style-type: none">• Tembung aran amargi lingganipun saged sinambung kaliyan ‘dudu’• <i>Referen</i> namaning kewan• Rabies ndhagel kanthi cariyos babagan gongan nalikaswargi Mbah Gito taksih ndalang.
53	Rabies dipunsamiaken kaliyan salah satunggaling pangrawit kados jambe sinigar	“Wes ra ana sing apik, bosok kabeh”	√					√																		√					<ul style="list-style-type: none">• Bosok= dereng ewah• Tembung aran saged sinambung kaliyan ‘dudu’• <i>Referen</i> kahanan barang• Rabies ndhagel babagan piyambakipun ingkang kados jambe sinigar kaliyan salah

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														sawijining pangrawit ananging bosok sedaya.
54	Rabies ndhagel bilih piyambakipun boten wantun tepangan kaliyan Wawin	<i>“Nek kula dhewe modar iki aku”</i>				√		√											√									√		<ul style="list-style-type: none"> • Modar= wasesa • Aku= lesan • Tembung kahanan amargi modarng • saged sinambung kaliyan ‘ora’ • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies kuwatos babagan pitepangan kaliyan Wawin
55	Rabies nyebat Wawin kados gali amargi tuturanipun ingkang kasar	<i>“iki ora maniak iki,iki tetep dudu wedokan iki, iki tetep gali iki”</i>	√				√														√				√					<ul style="list-style-type: none"> • Gali= dereng ewah • Tembung aran amargi saged sinambung kaliyan ‘dudu’ • <i>Referen</i> padamelan • Rabies ngina Wawin ingkang

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														kados gali amargi tuturanipun ingkang kasar.
56	Joleno nyandra Rabies kados Bathara Kala	<i>“Bathara Kala endhasmu kuwi”</i>				√	√								√							√								<ul style="list-style-type: none"> • Bathara Kala= wasesa • Endhasmu= jejer • Tembung aran • <i>Referen</i> peranganing badan • Rabies duka amargi dipuncandra kados Bathara Kala
57	Rabies duka amargi badhe dipunsuwek-suwek dening Wawin.	<i>“Kowe kuwi ya tunggal dene takkekreng lambemu kowe”</i>				√			√											√		√								<ul style="list-style-type: none"> • Takkekreng= wasesa • Lambemu= lesan • Tembung kriya • <i>Referen</i> aktivitas tertamtu • Rabies duka amargi badhe dipunsuwek dening Wawin.
58	Rabies ngenyek	<i>“Kringetmu kaya kringet”</i>			√		√							√											√					<ul style="list-style-type: none"> • Kringet bajang= frase aran

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	Wawin bilih kringetipun kados kringet bajing.	<i>bajing takowe kuwi”</i>																													<ul style="list-style-type: none">• Tembung aran amargi intinipun saged sinambung kaliyan ‘dudu’• <i>Referen</i> namaning kewan• Rabies ngina Wawin kringetipun kados kringet bajing.
59	Rabies kewirangan kaliyan polahipun Wawin ingkang kemayu.	<i>“Wong wedok kok nggilani”</i>		√				√											√						√						<ul style="list-style-type: none">• Nggilani= gila+ -i• Tembung kahanan amargi tembung lingganipun saged sinambung kaliyan ‘ora’• <i>Referen</i> kahanan tiyang• Rabies ngina Wawin ingkang polahipun nggilani.
60	Rabies jengkel amargi	<i>“Kowe ki bojo po eblis kowe</i>	√				√									√							√								<ul style="list-style-type: none">• Eblis=tembung lingga dereng ewah

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	gandengan kaliyan Wawin ingkang klentu.	<i>ki''</i>																												<ul style="list-style-type: none"> • Tembung aran saged sinambung kaliyan 'dudu' • <i>Referen</i> jinising lelembut • Rabies jengkel amargi boten peneran anggenipun gandengan kaliyan Wawin.
61	Rabies nyebat Wawin beruk amargi polahipun nalika ndhagel kados munyuk.	<i>"Kowe ki ra munyuk jan beruk kowe ki"</i>				√	√							√											√					<ul style="list-style-type: none"> • Beruk= wasesa • Kowe= jejer • Tembung aran • <i>Referen</i> namaning kewan • Rabies ngina Wawin kados beruk amargi Wawin nyuwun pirsu bilih wandanipun sampun sami kaliyan munyuk punapa dereng.

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
62	Rabies ngrembag babagan namaning ingkang nanggep.	“We lah bocah iki bosok tenan wis diomongi og”			√			√										√					√								<ul style="list-style-type: none">• Bosok tenan= frase kahanan• Saged sinambung kaliyan ‘ora’• <i>Referen</i> kahanan barang• Rabies jengkel amargi putranipun nyuwun pirs ingkang gadhah damel.
63	Rabies ngrembag babagan namaning ingkang nanggep	“We lah ki pekok tenan ”			√			√											√				√								<ul style="list-style-type: none">• Pekok tenan= frase kahanan• Saged sinambung kaliyan ‘ora’• <i>Referen</i> kahanan tiyang• Rabies jengkel amargi putranipun naming muter-muter ngrambag babagan ingkang gadhah damel manten.
64	Rabies	“Alah			√			√												√						√					<ul style="list-style-type: none">• Mbok modar=

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	ingkang ngrembag nama ingkang gadhah damel uga boten mangertos namanipun.	<i>mbokmodar aku yo ra dong”</i>																													Frase kahanan • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies ngrembag babagan nama ingkang nanging ingkang sajatosipun boten mangertos ananging sok mangertos
65	Rabies kaliyan putranipun ngrembag babagan sumbangan	<i>“Mbok modar ya mung golek sumbangan le”</i>			√			√											√								√				Mbok modar= Frase kahanan • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies ngrembag babagan sumbangan, Rabies ingkang dipunsuwuni pirsababagan piyambakipun nyumbang punapa boten mangsuli bilih piyambakipun

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														pados sumbangan.
66	Rabies ngrembag pilih arta punapa pasedherekan.	<i>“Mbok modar aku pilih duwit”</i>			√			√											√							√				<ul style="list-style-type: none"> • Mbok modar= frase kahanan • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies ndhagel ngrembag babagan pilih arta punapa pashederekan.
67	Rabies jengkel amargi dipunoyak nama saking garwa pak Basuki ingkang Rabies boten mangertos.	<i>“Kowe ki rasah cerewet ta”</i>	√					√											√				√							<ul style="list-style-type: none"> • Cerewet= dereng ewah • Tembung kahanan saged sinambung kaliyan ‘ora’ • <i>Referen</i> kahanan tiyang • Rabies jengkel amargi dipuntakeni teras babagan nama garwanipun Pak Basuki.
68	Rabies duka amargi dipunsebat	<i>“Iki bayarane ra cetha saya”</i>				√		√										√				√								<ul style="list-style-type: none"> • Saya sengak= wasesa • Kowe= jejer

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
	langkung sae kirek tinimbang Rabies	<i>sengak kowe</i>																												<ul style="list-style-type: none"> • <i>Referen</i> kahanan tertemtu • Rabies duka amargi pocapan putranipun ingkang lancang.
69	Rabies jengkel amargi putranipun ingkang lancang	<i>“Lawong karo kowe kok mung tok keplaki endhasuki”</i>				√			√											√			√							<ul style="list-style-type: none"> • Keplaki= wasesa • Endhasuki= lesan • <i>Referen</i> aktivitas tertamtu • Rabies jengkel amargi putranipun ingkang kirang ngajeni.
70	Rabies dipunece putranipun kados lempung gadhah nyawa	<i>“Iki cah ya eblis meneh iki”</i>	√				√									√							√							<ul style="list-style-type: none"> • Eblis= dereng ewah • Tembung aran saged sinambung kaliyan ‘dudu’ • <i>Referen</i> jinising lelembut • Rabies jengkel amargi dipunece dening putranipun.
71	Rabies getun	<i>“Ngertiya”</i>				√			√											√									√	<ul style="list-style-type: none"> • Takpenyak=

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	kaliyan putranipun ingkang kirang ngajeni.	<i>mbiyen lair cepret takpenyak no kowe</i>																													Wasesa <ul style="list-style-type: none">• Kowe= lesan• <i>Referen</i> aktivitas tertamtu• Rabies jengkel kaliyan putra ingkang kirang ngajeni.
72	Rabies ndhagel ngrembag inggil-inggilan sekolah	<i>“Mulane rasah nggambleh kowe”</i>				√			√											√					√						<ul style="list-style-type: none">• Mulane rasah nggambleh= wasesa• Kowe= jejer• <i>Referen</i> aktivitas tertamtu• Rabies ndhagel bilih SD langkung inggil kaliyan SMA babagan kelasipun.
73	Rabies jengkel amargi bedekan saking putranipun	<i>“Tak pacul cangkemu”</i>				√			√											√			√								<ul style="list-style-type: none">• Takpacul= wasesa• Cangkemu= lesan• <i>Referen</i> aktivitas tertamtu• Rabies jengkel amargi wangsulan

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	
	ing kang kirang logis.																														bedekan cangkeme cacing ing kang kirang logis.
74	Rabies jengkel amargi wangsulan putranipun cangkeme cacing menika saged dipunmanger- tosi bilih dipunilikitik.	“Lawong cacing og diitilikiki, utheke ”		√						√					√								√								<ul style="list-style-type: none">• utheke= tembung lingga ‘uthek’+ -e• tembung aran amargi saged sinambung kaliyan ‘dudu’• <i>referen</i> peranganing badan• Rabies jengkel saking wangsulan cangkeme cacing menika saged dipunmangertosi bilih dipun ilikitik.
75	Rabies ngrembag kahanan piyambakipun kaliyan putranipun.	“La tetep bosok kabeh”	√					√										√								√					<ul style="list-style-type: none">• Bosok= dereng ewah• Tembung kahanan saged sinambung kaliyan ‘ora’• <i>Referen</i> kahanan barang• Rabies ngregengaken

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														swasana nalika dipunpoyoki bapak kaliyan putra sami kemawon.
76	Rabies ngrembag kalodhangan kangge nyaketi penyanyi.	<i>“Isoh diparut raiku”</i>				√			√											√								√		<ul style="list-style-type: none"> • Diparut= wasesa • Raiku= lesan • <i>Referen</i> aktivitas tertamtu • Rabies kuwatos menawi ndemok penyanyi wonten ing njawi panggung saged dipunparut utawi dipundukani dening penyanyi.
77	Rabies ndhagel ngrembag tembang tali kotang	<i>“Saiki nek ana kothange ra ana susune ki arep nggo ngadhahi raimu po piye?”</i>				√			√											√						√				<ul style="list-style-type: none"> • Ngadhahi = wasesa • Raimu=lesan • <i>Referen</i> aktivitas tertamtu • Rabies ngrembag babagan tembang tali kotang lan ndhagel bilih

Tabel salajengipun

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
																														nggantos lirik saking tembang kasebat.